

Вељко Ђурић Мишина
ЗАБОРАВЉЕНИ ПРАВЕДНИК

Издавачи
Удружење „Мост“, Склани – Сребреница
Вељко Ђурић Мишина

За издаваче
др Радомир Павловић

Рецензенти
проф. др Горан Латинић
др Бојан Димитријевић
др Александар Стојановић

Редактура
Петар Б. Поповић

Лектура и коректура
Драгана Јовановић

Графички прелом
Дејан В. Ђурић

Графичко решење
Здравко Мирчета

Штампа
Графопринт, Горњи Милановац

Тираж
200

ISBN-978-86-904586-2-2

Copyright © 2023 by author

Вељко Ђурић Мишина

ЗАБОРАВЉЕНИ ПРАВЕДНИК

Београд, 2023.

Посебну захвалност за ово дело дугујем Влажи Ђуровићу, а Војном архиву, Архиву Србије и Архиву Војводине захваљујем на дозволи за објављивање архивске грађе и фотографија.

Човек да би се упокојио, мора испричати своју причу. Тачније, неко мора испричати његову причу, али као да је прича он.

Мухарем Баздуљ

Уводно слово о једном заборављеном праведнику

Сазнања о појединим догађајима из прошлости и о личностима која су на посебан начин обележиле одређено време нису исписана једном за свагда. Она се морају мењати у случају откривања нових историјских извора који нуде другачије чињенице у односу на дотадашње. У свему томе мора се поштовати професионално историчарско правило о проверљивости и доступности управо тих нових извора.

Рукописом пред вама желео би да дам свој скромни допринос промени досадашњих сазнања о једном аспекту који је веома битан за разумевање страдања српског народа у Независној Држави Хрватској 1941–1945. године. Реч је о спасавању од страдања.

Када завршите читање, можда ћете се запитати да ли ми је намера била да утичем на мењање уврежених стереотипа о немачким окупаторима и њиховом деловању на овим просторима, нарочито односу према Србима, као и о улози колаборациониста Милана Аћимовића, првом човеку Савета комесара и Милана Недића, председника Српске владе народног спаса, због њиховог учешћа у акцији спасавања Српства. Делимично сте у праву јер желим, изнад свега, да обзнаним извесне новости у историографији до којих сам долазио, осим у уобичајеном научноистраживачком пројекту, често и пуким случајем.

Архив Војводине, Архив Републике Српске и Епархија бачка објавили су 2020. године зборник докумената под насловом *Усташка зверства* са предговором и стручним коментарима историчара др Милана Кољанина. Убеђен сам да је мало ко имао прилику да држи књигу у рукама био свестан чега све у њој има. Реч је о сасвим непознатој архивској грађи о страдању Срба у Независној Држави Хрватској 1941–1942. године, углавном немачке провенијенције, осим неколико докумената која су већ цитирана у литератури. Грађа је настала на основу комуникације немачких цивилних и војних служби безбедности са седиштем у Београду и испоставама у Независној Држави Хрватској са немачким војним и цивилним представницима у Загребу и Београду и представницима колаборационистичких власти у Србији.

***

При крају борби за Београд крајем октобра 1944. припадници совјетске војнообавештајне службе дошли су до архиве немачке Службе безбедности. После извесног времена (а то значи и „чишћења“ одређених докумената) архива је предата партизанској страни.¹ Тешко је реконструисати шта се потом с њом збивало. Зна се да су извесни делови грађе дати посебној групи обавештајних стручњака ради анализе и сачињавања стручних елабората. Један од тих аналитичара био је Славко Одић, добар познавалац немачког језика. Одић, међутим, за живота није користио нити публикаовао нити један докуменат који је тада добио. Додуше, неколико фотографија је доспело у јавност али са сасвим другим (и намерно погрешним) легендама.²

После смрти Славка Одића грађа је предата Архиву Војводине. Приликом сређивања документације видело се да је вредна пажње. Потом је ангажован историчар Милан Кољанин, па је велики део поменуте грађе објављен. Пажљивим читањем зборника архивске грађе дало би се закључити да објављена документа садрже сијасет нових чињеница које мењају досадашња сазнања о, рецимо, односу појединих високих припадника немачке Службе безбедности према усташким зверствима.

***

У поменутом зборнику докумената објављене су молбе Милана Недића немачким генералима да се заузму за ублажавање страдања српског народа у Независној Држави Хрватској и спасавање његових припадника довођењем у Србију.

Потом је процес текао овако: немачка команда из Београда тражи од својих подређених у Загребу истрагу о наводима из Недићевог писма, после провере саставља се одговор и шаље за Бео-

1 Већи део те архивске грађе предат је Историјском архиву Београда 1982. године – Историјски архив Београда, фонд „БдС“. Мањи део те грађе остао је у Служби државне безбедности Социјалистичке Републике Србије и он још није доступан истраживачима.

2 Тако, на пример, снимак унакаженог тела Србина, убијеног у селу Гудовац код Бјеловара 28. априла 1941. године, у извесним публикацијама објављен је са легендом у којој се наводи да је реч о епископу бањалучком Платону Јовановићу. Више о употреби фотографија које су снимили немачки војници у Гудовцу видети у: Вељко Ђурић Мишина, „Чему искривљавање легенди на фотографијама“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 12/1, Београд–Крагујевац, 2020, стр. 207–220.

град. Током провере појединих злочина на терену Немци су фотографисали и то прилагали уз извештај својим вишим командама.

У објављеним документима из Одићеве заоштавштине не помиње се име Богдана Рашковића. А он је главна тема моје приче!

Богдан Рашковић је праведник заборављен међу Србима, нарочито оним који су живели западно од Дрине.

Реч „праведник“ користе Јевреји за особу друге националности која је помагала појединим Јеврејима у Холокаусту. Ми Срби, међутим, заборавили смо да је у нашој новијој историји било много таквих добротинитеља према свом народу.

Последњих неколико година у Србији, и шире у региону, у јавности се, кад је реч о личностима које су се несебично ангажовале за друге, често помиње име Диане Будисављевић. Она је, наиме, ужаснута вестима о збивањима у логорима у Независној Држави Хрватској, започела акцију помагања и спасавања недужних заточеника, првенствено малишана, Српчади.¹

Богдан Рашковић од лета 1941. до лета 1942. године више од 14 пута боравио је у Независној Држави Хрватској у нарочитим мисијама на које су га слали високи представници колаборационистичких власти у Србији Милан Аћимовић, Милан Недић и други угледни Срби. Све Рашковићеве активности имале су пресудну подршку највиших немачких војних и управних власти и њиховог представништва Црвеног крста у Србији. У Загребу се Рашковић састајао са Дианом Будисављевић, надбискупом загребачким Алојзијем Степинцем, немачким високим официрима, посетио је неколико логора на територији Независне Државе Хрватске...

Сусрет са Рашковићем описали су Диана Будисављевић, чији је *Дневник* објављен тек 2003. у Загребу на хрватском језику, и надбискуп загребачки Алојзије Степинац, али његови дневнички записи никада у целини нису публиковани. Тако је, на неки начин, активност Богдана Рашковића остала непозната широј јавности.

Рашковићева сазнања прикупљена на терену представљала су полазну основу за Недићева писма упућивана високим немачким официрима у којима их је молио за подршку у спасавању Срба из логора у Независној Држави Хрватској. Нема поузданих трагова колико је Срба на тај начин спасено мада има основа за тврдњу да је ту реч о најмање 30.000 особа, већином жена и деце.

¹ *Dnevnik Diane Budisavljević*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2003 (у даљем тексту: *Dnevnik Diane Budisavljević...*). Видети и: Nataša Mataušić, *Diana Budisavljević – Prešućana heroína Drugog svjetskog rata*, Zagreb, 2019 (Beograd, 2021).

По природи посла и уобичајеној процедури Рашковић је о својим мисијама извештавао оне који су га слали. Доступно је свега неколико његових извештаја који се чувају у Војном архиву, Архиву Србије и у Архиву Српске патријаршије. Поједини извештаји могли би се налазити у досијеу Милана Недића оформљеном још у току истраге 1946. године који су водили припадници ондашњег Одељења за заштиту народа (Озна) али је он још недоступан јер се та архивска грађа налази у фондовима наследнице поменуте службе, Безбедоносно-обавештајне агенције (БИА).

***

Као школовани историчар посветио сам се вишегодишњем истраживању појединих тема из повести 20. века, првенствено историје Српске православне цркве, прегледао сам бројне архивске фондове и објавио двадесетак монографија и зборника архивске грађе. Тако сам дознао и за поменути елаборат *Ustaška obaveštajna služba u Beogradu 1941-1944*. Налази се у грађи коју је својевремено Безбедносно-информативна агенција (БИА) предала Архиву Србије. Према мојим незваничним сазнањима још никоме од истраживача није омогућен увид у поменути елаборат из простог разлога што дозволу за преглед докумената даје онај ко је предао грађу, то јест БИА! Како ми је познато да обавештајне службе прате мој рад и деловање још од средине осамдесетих година 20. века, а нарочито у периоду док сам био директор Музеја жртава геноцида, тешко да ће ми се пружити прилика да завирим у тај елаборат.

Тако сам остао ускраћен за сазнања усташких обавештајних и дипломатских службеника о другим мисијама Богдана Рашковића. Мада се моје речи могу схватити и као оптужба против поменуте агенције, убеђен сам да имам на то пуно право. Или би, можда, требало сачекати још седам-осам деценија да та грађа буде доступна јавности пошто се толико чекало на могућност увида у немачка докумената објављена под насловом *Усташка зверства*?

***

И, на крају напомињем да нисам успео доћи до појединих конкретних чињенице кад је реч о судбини Богдана Рашковића! Зна се да је преживео Други светски рат и да је извесно време радио у Министарству саобраћаја Демократске Федеративне Југославије касније Федеративне Народне Републике Југославије. Није по-

знато када је преминуо. Трагао сам и у матичним књигама умрлих на београдским гробљима и у његовом родном месту, у Ђуприји. Тако ће и моја прича о једном заборављеном праведнику остати незавршена!

Остајем у нади да ће неко од млађих школованих историчара наставити оно што сам почео! И да ће Богдану Рашковићу заслужено припасти место међу праведницима у култури сећања српског народа!

I ДЕО
УВОД

1.1. Историјски контекст или Краљевина Југославија 1941. године

Почетком 1941. године, када је Други светски рат увелико буктао у Западној Европи, Краљевина Југославија била је окружена непријатељским државама које су, поред осталог, једва чекале прилику за промену својих граница наоштраб југословенских територија. Краљевски намесници, предвођени кнезом Павлом Карађорђевићем, и Југословенска краљевска влада, свесни тешке ситуације и да им Велика Британија и Сједињене Америчке Државе не могу помоћи (или да то нису желеле), одлучили су да прихвате понуду Немачке и да приступе државама Тројног пакта. То је и формално окончано 25. марта 1941. у царском дворцу Белведере у Бечу.¹

Британска политика трагала је за начином и формом да одагна опасност од могуће немачке инвазије на острва то јест на Уједињено Краљевство, па јој је у том контексту требало да нацистичке ратне походе усмери ка другој страни Европе, ка Балкану. Британци су имали знатног удела у припремама војног удара изведеног у ноћи с 26. на 27. март 1941. године и потоњих демонстрација у Београду, главном граду Краљевине Југославије. Мада је нова влада под председништвом генерала Душана Симовића дала уверавања да остаје при потпису на чланству у Тројном пакту, Немачка је реаговала муњевитом војном операцијом названом „Казна“ („Strafgericht“) која је отпочела у ноћи с 5. на 6. април.²

Најважнија последица тог удара и краткотрајног рата (6–18. април) била је брисање Југославије са географске и политичке карте Европе. У међувремену спровођено је распарчавање њених територија којима је Немачка платила лојалност ревизионистичких суседних држава – Италија, Бугарска, Мађарска и Албанија добиле су по део некадашње Краљевине Југославије.³

У убрзаним припремама за рат на Балкану, које су отпочеле 27. марта, Немачка је рачунала на Хрвате. Стога је конкретна пону-

---

1 Branko Petranović, Nikola Žutić, *27. mart 1941*, Beograd, 1990.

2 Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941*, I–II, Ljubljana–Beograd–Tigograd, 1982.

3 Ferdo Čulinović, *Okupatorska podela Jugoslavije*, Beograd, 1970 (у даљем тексту: Ф. Чулиновић, *Окупаторска подела...*).

да немачког министра спољних послова Јоакима фон Рибентропа посредством генералног конзула у Загребу пренета хрватским политичарима. Рибентроп је обећао стварање независне Хрватске у склопу немачког новог европског поретка под условом да раскину све односе са званичним Београдом.¹

Независну Државу Хрватску (НДХ) створили су Италијани и Немци, и тек онда је предали усташама. Реализатори проглашења били су само Немци.²

(По немачком сценарију) Хрватску је формално прогласио (аустроугарски и југословенски официр) пуковник у пензији Славко Кватерник 10. априла 1941. године, неколико сати пре уласка немачких војника у Загреб где су их дочекали цвећем.³ Проглашење хрватске државе надбискуп загребачки Алојзије Степинац доживео је као велику прекретницу у животу хрватског народа.⁴ Два дана касније, надбискуп је благословио Кватерника, а то је учинио и у сусрету са усташким поглавником Антом Павелићем по његовом повратку у Загреб из Италије.⁵

Хрватска влада, предвођена Антом Павелићем, заклела се 16. априла пред римокатоличким свештеником Вилимом Цецељом, муфтијом загребачким Исметом ефендијом Муфтићем и евангелистичким бискупским викаром Мајклом Бекером. Заклињали су се на књижици *Ustaška načela*.

Независну Државу Хрватску признале су Немачка (Адолф Хитлер) и Италија (Бенито Мусолини) а потом и остале чланице Тројног пакта.⁶ Нешто касније, у Загребу су формирана њихова ди-

1 Ладислаус Хори, Мартин Бросцат, *Усташка држава Хрватска 1941–1945*, Београд, 1994, стр. 54–84 (у даљем тексту: Л. Хори, М. Бросцат, *н. д.*).

2 Ф. Чулиновић, *Окупаторска подела...*, 202. Најзначајнију улогу у проглашењу хрватске усташке државе одиграо је Едмунд Фезенмајер (у литератури се наводи и као Везенмајер), лични изасланик министра иностраних послова Јоакима фон Рибентропа. Фезенмајер се касније разочарао у Хрватску због њене укупне политике, па и оне према српском народу – *Немачко обавештајна служба, V, Služba državne bezbednosti*, Београд, 1958, стр. 14–15, 90 (у даљем тексту: *Немачка обавештајна...*).

3 „Božija providnost i volja našega saveznika, te mukotrpane stoljetne borbe hrvatskog naroda..., odredili su da danas pred dan uskrsnuća sina božjega uskrsne i naša domovina, Hrvatska država.“ – *Hrvatski narod*, 10. 4. 1941.

4 Alojzije Stepinac, *Dnevnik*, 10. 4. 1941.

5 Bogdan Krizman, *Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1986, стр. 403.

6 Препис документа: Војни архив (ВА), НДХ, кут. 233, рег. бр. 13/7-1. Објављено у: *Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svetskom ratu*,

пломатска представништва различитог ранга.

Независна Држава Хрватска имала је свога посланика у Риму који је истовремено био задужен и за контакте са Светом Столицом.¹ Ватикан је у Загреб послао свога представника, али то није значило и да је званично признао нову државу.²

Стварањем Независне Државе Хрватске задовољавала се жеља антисрпски расположеног становништва, чија је оданост придобијена присвајањем територија које никада нису биле хрватске, а то је, у суштини, окончало и илузије о Србији као јакој балканској држави у којој би Дрина била централна река.³

Политика Независне Државе Хрватске према српском народу спровођена је као државни пројекат по којем је трећину становништва требало убити, трећину прекрстити док је трећину требало иселити, а то је 15. маја 1941. у Госпићу наговестио министар Миле Будак.⁴

Геноцид над Србима који је усташка власт спроводила укључивао је потпуно уништење и затирање трагова постојања српског народа на територијама које је вековима настањивао. У периоду од 10. априла до краја августа 1941. године усташки терор је испољио све своје битне одлике: масовна исељавања, хапшења и затварања у концентрационе логоре, појединачни и масовни злочини (у затворима, логорима, јамама, по селима, на кућном прагу), уз свакодневни терор и похаре.⁵

Међу првим Србима које су исељени били су учесници Вели-

Zbornik dokumenata, tom I – Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., Beograd, 1993, str. 52.

1 Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, I, Zagreb, 1998, str. 97 (у даљем тексту: Ј. Кришто, *Католичка црква...*).

2 Ђузепе Рамиро Марконе (Giuseppe Ramiro Marcone), бенедиктински монах, имао је титулу „апостолски делегат у Независној Држави Хрватској“ – Ј. Кришто, *Католичка црква...*, II, стр. 83.

3 Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Beograd, 1992, стр. 138 (у даљем тексту: Б. Петрановић, *Србија у...*).

4 Вељко Ђурић Мишина, „Да ли је Миле Будак представио програм рада против Срба или је то српска пропаганда“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 11-1, Београд–Крагујевац, 2019, стр. 23–50.

5 Fikreta Jelić Butić, *Ustaše i NDH 1941–1945*, Zagreb, 1977, стр. 172 (у даљем тексту: Ф. Јелић Бутић, *н. д.*); Јован Мирковић, „Хронологија злочина (април–август 1941. године) – прилог доказима о геноцидном карактеру НДХ“, *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина*, Зборник радова, Београд, 2009, стр. 11–78.

ког рата и борци на Солунском фронту 1916–1918. године и њихови потомци, око 25.000 душа свих узраста.¹ Потом су на ред дошли свештенослужитељи Српске православне цркве. Углавном су их допремили у сабирни логор Цапраг код Сиска па одатле депортовали у Србију.² Потом су стварани исељенички логори у Бјеловару и Славонској Пожеги. Исељавање је било праћено суровошћу усташких службеника, пљачкама, убиствима и свим облицима физичког насиља.³ Србима би било дато пола сата да се припреме и спакују до 50 килограма имовине и малу количину новца. Одвођени су најчешће ноћу. Кад је о депортацијама реч, на мети усташа, најпре су сенашли угледни људи, православни свештеници са њиховим породицама а потом становници одређених насеља.⁴

Историчари који су се бавили исељавањем и избеглиштвом нехрватског становништва из Независне Државе Хрватске објавили су различите бројеве особа које су на тај начин спасе наше у Србији. Помиње се од око 12.000 до 410.000 душа.⁵ Објављене бројеве

1 Ф. Јелић Бутић, *н. д.*, стр. 165–167.

2 Сабирни логор Цапраг основан је почетком јула а расформиран краја септембра 1941. године; Логор у Бјеловару је отворен 10. јула а затворен крајем новембра 1941, када је надлежност над њим преузела Усташка надзорна служба која је изванредан део преосталих заточеника пустила, док је остале пребацила у концентрациони логор Јасеновац. Сабирни логор у Славонској Пожеги је основан 9. јула, иако је практично примао затворенике од 1. јула и постојао до 20. октобра 1941. године (дефинитивно је затворен 18. новембра 1941) – Filip Škiljan, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb, 2014, str. 304–305 (у даљем тексту: Ф. Шкиљан, *н. д.*).

3 Ф. Шкиљан, *н. д.*, стр. 305; Миодраг Бјелић, *Сабирни усташки логор у Славонској Пожеги 1941. године*, Београд, 2008.

4 Драгослав Страњаковић, *Највећи злочини садашњице – Патње и страдање српског народа у Независној Држави Хрватској од 1941–1945. године*, Горњи Милановац–Приштина, 1991.

5 Кад је реч о броју избеглица које су пристигле у Србију постоји више процена. Тако је, на пример, Милан Недић септембра 1942. године у писму генералу Хајнриху Данкелману поменуо 400.000 особа. Ту процену поновио је и Франц Нојхаусен, на суђењу 1947. године – ВА, Нда, кут. 19, рег. бр. 8/1. Видети: Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, Beograd, 1981, str. 278–280 (у даљем тексту. С. Д. Милошевић, *Избеглице и пресељеници...*).

Јозо Томашевић наводи да је Франц Нојхаузен јула 1942. известио надлежне да се у Србији налази око 420.000 избеглих и прогнаних – Jozo Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941–1945. Okupacija i kolaboracija*, Zagreb, 2010, str. 237.

треба узимати са резервом јер се велики део избеглица није пријављивао а мањи део је одведен на рад у Трећи рајх.¹

***

Део Краљевине Југославије који је преостао после проглашења Независне Државе Хрватске и анексија одређених територија, што су их спровеле Мађарска, Бугарска, Албанија и Италија, представљао је немачко војноокупационо подручје. Та Србија обухватала је територије по површини мање од површине Србије пре балканских ратова 1912–1913. године. Нема прецизнијих процена површине и броја становника.² Тако, на пример, објављени су подаци о површини у распону од 51.100 до 59.500 км² а број становника варира од око 3.810.000 до око 4.500.000 душа.³ По немачким проценама Србија је имала око 51.000 км² и око 3.810.000 становника.⁴

Немачка управа у Србији успостављана је у три етапе. У првој заведена је војноокупациона управа, временски краткотрајна

Као најбоља процена могао би послужити податак из последњег сачуваног извештаја Комесаријата за избеглице и пресељенике упућен Милану Недићу августа 1944. године: у Србији је било евидентирано 241.011 особа, од којих је више од 53.000 их је било привремено насељено у Београду.

Ф. Јелић Бутић, *н. д.*, стр. 170; Ф. Шкиљан, *н. д.*, стр. 306–308; .

1 Слободан Д. Милошевић, „Избеглице и пресељеници у Србији 1941. године“, *НОР и револуција у Србији 1941–1945*, Београд, 1972; С. Д. Милошевић, *Избеглице и пресељеници...*; Филип Шкиљан, „Progon Srba iz Zagreba i oduzimanje srpske imovine 1941. godine“, *Токови историје*, бр. 1/2013, стр. 85–116.

2 Dragan Aleksić, „Površina i broj stanovnika na području vojnoupravnog komandanta Srbije“, *Токви историје*, 1–4, Београд, 1999, стр. 144–150.

3 Видети о томе: Venceslav Glišić, *Teror i zločini nacističke Nemačke u Srbiji 1941–1944*, Београд, 1970, 25; Jovan Marjanović, *Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Београд, 1963, стр. 22–23; Jozo Tomasevich, *Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941–1945*, Загреб, 1979, стр. 95; Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 111; Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji – Kvislinška uprava 1941–1944*, I, Београд, 1979, стр. 15–16 (у даљем тексту: М. Борковић, *Контрареволуција у Србији...*); Ф. Чулиновић, *Окупаторска подела...*, 394; Muharem Kreso, *Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944*, Београд, 1979, стр. 51–55.

4 По подацима владе Милана Недића, у Србији је било око 3.773.000 становника – Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 111; Фердо Чулиновић је објавио савим друге податке: око 4.200.000 становника (од тога око 400.000 избеглица) – Ф. Чулиновић, *Окупаторска подела...*, стр. 394; Перица М. Вишњић, „Немачки окупациони систем у Србији 1941 године“, *Историјски гласник*, 3–4, Београд, 1956, стр. 82–92 (у даљем тексту: П. М. Вишњић, *н. д.*...).

али значајна за Немце.¹ За две недеље директне војне управе Немци су настојали да себи обезбеде услове рада који ће им омогућити да држе све под својом непосредном контролом. Обновљен је домаћи административно-управни апарат, у првом реду органи принуде (полиција и жандармерија).² Делимично је обновљен рад судова, који су сада пресуде изрицали „у име војног заповедника у Србији“.

У другој етапи створен је цивилни комесаријат који је водио Милан Аћимовић, као комесар унутрашњих послова.³ Иако је

1 Да би се све припремило, у Београду су тих дана боравили Едмунд Фезенмајер, специјални изасланик министра спољних послова Јоакима Рибентропа, адмирал Вилхелм Канарис, шеф Немачке војне обавештајне службе, Хајндрих Рајнхард и други високи стручњаци обавештајних струка: „Биограф Вилхелма Канариса, Карл Хајнц Абсхаген у књизи *Канарис, родољуб и космополит*, објављеној у Штутгарту 1949. године, наводи да је Канарис обишао Београд по уласку немачких трупа“ – Маријана Мраовић, Јасмина Живковић, Слободанка Цветковић, *Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941–1944. Окупациона управа, избеглице и просвета*, Пожаревац, 2015, стр. 20.

2 Бранислав Божовић, *Београд под комесарском управом 1941. године*, Београд, 1998; *Исти, Специјална полиција у Београду 1941–1944*, Београд, 2003.

3 Биографија Милана Аћимовића налази се у поглављу Биографије, страна 164. Савет комесара имао је структуру владе са комесарима – министрима, који су стајали на челу одговарајућих ресора. Аћимовић је заузео положај председника Савета и комесара за унутрашње послове (припадао Југословенској радикалној заједници), док су остали комесари били: Министарство просвете – Ристо Јојић (нестраначка личност), Министарство правде – Момчило Јанковић (Народна радикална странка), Министарство пошта, телеграфа и телефона – Душан Пантић (Народна радикална странка), Министарство грађевина – Светислав Јосифовић (нестраначка личност), Министарство привреде – Милосав Васиљевић (Југословенски народни покрет ЗБОР), Министарство социјалне политике – Стеван Иванић (Југословенски народни покрет ЗБОР), Министарство финансија – Душан Летица (Југословенска радикална заједница), Министарство саобраћаја – Лазар М. Костић (Народна радикална странка) и Министарство исхране – Јеремија Протић (Југословенска национална странка) – „Наименовање комесара за бивша министарства“, *Општинске новине*, 2. мај 1941, стр. 1. Видети и: Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 135; Muharem Kreso, *Нјетацка окупациона управа у Београду 1941–1944*, Београд, 1978, стр. 81.

Зоран Д. Ненезић је писао да су од 10 комесара шесторица били припадници масонских организација – Zoran D. Nenezić, *Masoni u Jugoslaviji (1764–1980)*, Београд, 1987, стр. 471.

Међу комесаре није изабран Александар Цинцар-Марковић, некадашњи министар иностраних послова у влади Драгише Цветковића и Владка Мачека, потписник акта у дворцу „Белведере“, као и потписник Одредаба о извршењу примирја. Мада је уважаван од Немаца и често позиван на консултације,

Савет комесара имао цивилни карактер, био је подређен немачкој врховној и контролној власти, преко функције војноуправног команданта.¹

У трећој етапи успостављена је и функционисала цивилна влада (Српска влада народног спаса) под председништвом генерала Милана Недића.²

Институција војноуправног команданта Србије установљена је 22. априла 1941. године. Адолф Хитлер је два дана раније на предлог Команде сувоземних снага именовоа генерала авијације Хелмута Ферстера за „Militarverwaltungsbehlshaber Serbien“ или краће „Militarbefehlshaber Serbien“, то јест за војноуправног команданта Србије. Ферстер је ту дужност примио 22. априла у Београду.³

Штаб војноуправног команданта био је састављен од два дела: (Војни) Командни и Управни штаб. На челу Војног штаба, који је решавао све послове војног карактера, до децембра 1941, био је потпуковник Ерик Графенхорст, потом је именован пуковник Рудолф Киблер. На челу Управног штаба, који се бавио пословима цивилног карактера, био је генерал-поручник др Харалд Турнер⁴, лични повереник Адолфа Хитлера и пријатељ Хајнриха Химлера.

О унутрашњеполитичким стварима окупиране Србије водио је бригу Феликс Бенцлер⁵, опуномоћеник Министарства ино-

---

Александар Цинцар-Марковић није јавно и директно био ангажован у пословима колаборационистичке власти. Има историчара који сматрају да су Љотић и Цинцар-Марковић више волели да остану „у сенци“ и тако вуку потезе иза сцене. – Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 135.

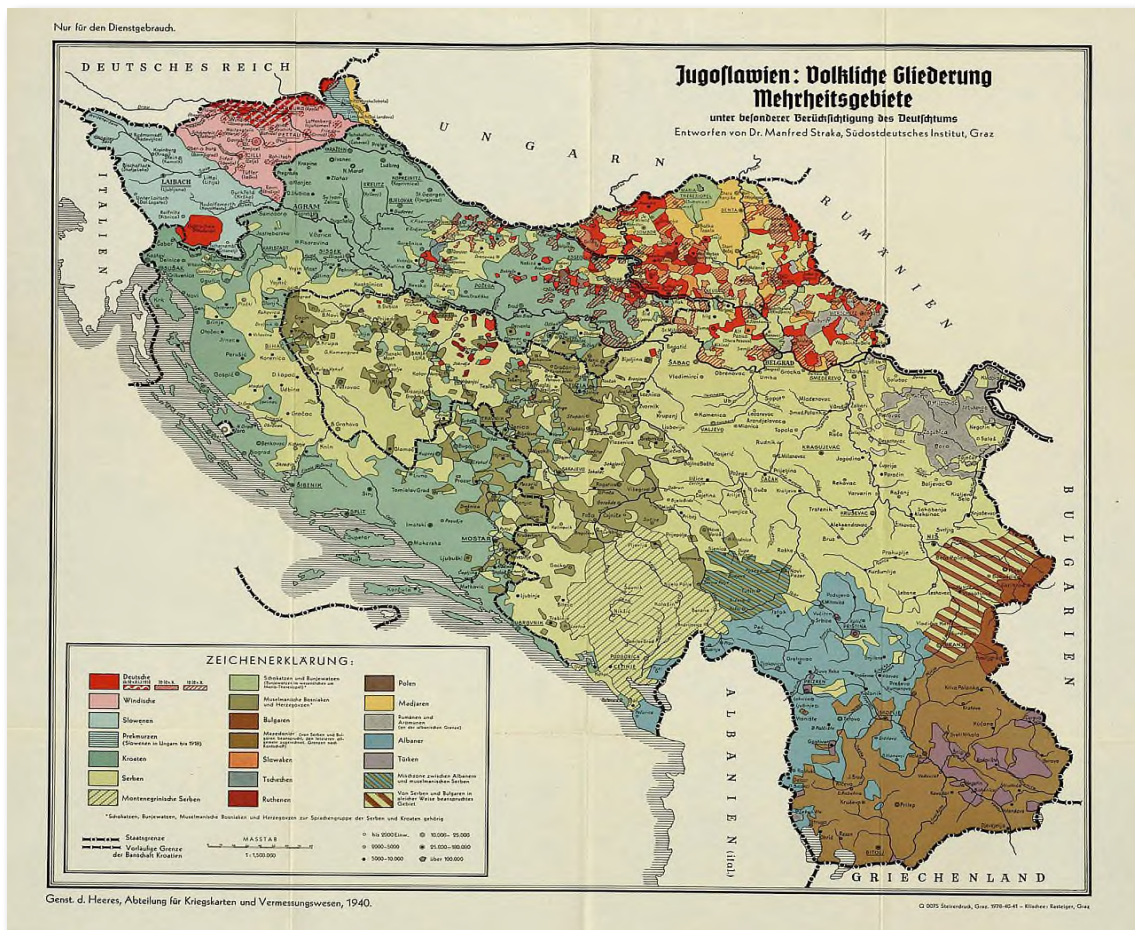
1 Боривоје М. Карапанцић, *Грађански рат у Србији 1941–1945*, Кливленд/САД, 1958, стр. 22–29 (у даљем тексту: Б. М. Карапанцић, *Грађански рат...*).

2 Биографија Милана Недића налази се у поглављу Биографије, стране 161–163. У Недићевој влади било је масона – З. Д. Ненезић, *Масони у...*, стр. 472.

3 ВА, На, кут. 50,рег. бр. 1/5. Војноуправни команданти Србије су редом били: први, Хелмут Ферстер од 22. априла до 3. јуна; други, Вилхелм Шредер од 3. јуна до 27. јула, (Паул Бадер је замењивао рањеног Шредера од 18. до 27. јула); трећи, Хајнрих Данкелман од 29. јула до 9. октобра; четврти, Франц Беме од 9. октобра до 6. децембра; пети, Паул Бадер од 6. децембра 1941. до јула 1943; и шести, последњи, Ханс Густав Фелбер, од јула 1943. до краја ратних операција у Србији, 20. октобра 1944. године. – Вељко Ђ. Ђурић, „Ко су били војно-управни команданти Србије 1941–1944“, *Гласник Војно-историјског института*, бр. 3, Београд 1996, стр. 159–168.

4 Биографија Харалда Турнера налази се у поглављу Биографије, страна 180.

5 Биографија Феликса Бенцлера налази се у поглављу Биографије, стр.

Етничка карта Краљевине Југославије, Институт за Југоисток, Грац, 1940.

Подела Краљевине Југославије после Априлског рата и окупације

НОВО ВРЕМЕ

На северном отсену фронта НЕМАЧКЕ ТРУПЕ ОСВОЈИЛЕ ОСТРОВ И ПЕРНАВУ

Снажни напади немачких бомбардера на луке, бродоградилшта и аеродроме у Енглеској

Берлин, 9 јула (ДНБ) — Покупиј саветских свига да на северном отсену фронта, да повисоко — саветској граници, кадуку ново одобривене постојеће процеди су. Борњивачки јединице, које су се сустрозивале немачким групама која су брзо извадиле, туче се су. У току свих борби заузет је Острв у Њемачкој и Пернаву. Снажни напади немачких бомбардера на луке, бродоградилшта и аеродроме у Енглеској.

Немачке трупе у Нову

Град Нову после уласка немачких трупа.

Извештај немачке Врховне команде

Главног штаба Војне Рајха, 9 јула (ДНБ) — Врховна команда оружаних снага извештава: На северном отсену фронта борба је напредовала у корист немачких трупа. У борби против Велике Британије настављају се борбе за узимање острва и Пернаву. Снажни напади немачких бомбардера на луке, бродоградилшта и аеродроме у Енглеској.

Бомбардовање аеродрома на Малти

Рим, 9 јула (ДНБ) — Штој Пилоти немачког авиационог корпуса извршило је бомбардовање аеродрома на Малти. У току се до 9 јула извршило бомбардовање аеродрома на Малти. У току се до 9 јула извршило бомбардовање аеродрома на Малти.

Немачка група која посети српског архиепископа, главну војну команданта у Србији, генерала Вилхелма фон Шредера (десно) и државног секретара др. Турковића (лево).

Британска авиација губи дневно 20 авиона

Берлин, 9 јула (ДНБ) — Главни штаб Војне Рајха извештава да је британска авиација изгубила дневно 20 авиона. Главни штаб Војне Рајха извештава да је британска авиација изгубила дневно 20 авиона.

ПОСЕТА СРПСКИХ АРХИЈЕРЕЈА ГЛАВНОМ ВОЈНОМ ЗАПОВЕДНИКУ

Црквеним великодостојницима обећане су све могуће повластике у вршењу њихове духовне дужности

Поздравом гостима Са. Синода Главног Војног Заповедника у Србији, генерала фон Шредера, присуство је у својим саопштењима прослављено, поздрављено претставницима српско-православне црквености.

Велики немири у Вазиристану

Шаман, 9 јула (ДНБ) — Велики немири који се одигравају у Вазиристану. Велики немири који се одигравају у Вазиристану.

Број добровољаца у Новосељској расте

Стамбул, 9 јула (ДНБ) — Број добровољаца који се пријављују у Новосељској расте. Број добровољаца који се пријављују у Новосељској расте.

Оснивање Просветног одбора у Србији

Београд, 9 јула (ДНБ) — Оснивање Просветног одбора у Србији. Оснивање Просветног одбора у Србији.

Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији, генералом Вилхелмом фон Шредером (лево) и државним секретаром др. Турковићем (десно).

ОДЛУКЕ САВЕТА КОМЕСАРА о регулацији припадности породицама заробљених цивилних и војних чиновника

Савет комесара Армије Југославије донео је одлуку о регулацији припадности породицама заробљених цивилних и војних чиновника.

Оштећења и рудници на „Родни“ у

Београд, 9 јула (ДНБ) — Оштећења и рудници на „Родни“ у. Оштећења и рудници на „Родни“ у.

Делегација српских архиепископа у Београду

Београд, 9 јула (ДНБ) — Делегација српских архиепископа у Београду. Делегација српских архиепископа у Београду.

Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији

Београд, 9 јула (ДНБ) — Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији. Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији.

Оснивање Просветног одбора у Србији

Београд, 9 јула (ДНБ) — Оснивање Просветног одбора у Србији. Оснивање Просветног одбора у Србији.

Делегација српских архиепископа у Београду

Београд, 9 јула (ДНБ) — Делегација српских архиепископа у Београду. Делегација српских архиепископа у Београду.

Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији

Београд, 9 јула (ДНБ) — Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији. Српски архиепископ у разговору са главном војном командантом у Србији.

Оснивање Просветног одбора у Србији

Београд, 9 јула (ДНБ) — Оснивање Просветног одбора у Србији. Оснивање Просветног одбора у Србији.

Делегација српских архиепископа у Београду

Београд, 9 јула (ДНБ) — Делегација српских архиепископа у Београду. Делегација српских архиепископа у Београду.

Посета архијереја Српске православне цркве војноуправном команданту Србије генералу Вилхелму фон Шредеру, *Ново време*, 10. јул 1941.

СЛУЖБЕНЕ НОВИНЕ

БРОЈ 104

БЕОГРАД, ПЕТАК, 5 СЕПТЕМБРА 1941

ГОДИНА XXII

„Службене новине“ излазе уторником и петком. Годишња претплата 400 а полугодишња 200 динара; за иностранство, годишње 800 а за пола године 400 динара. Претплата се полага унапред најмање за пола године. За иностранство примљу претплату све поште. За службе и приватне огласе плаћа се по утврђеној тарифи. Новац за претплату и огласе шаље се на чековни рачун Поштанске штедионице број 56.080. Рукописи се шаљу Управи Државне штамарије. Они се не враћају. Управа и Уредништво „Службених новина“ налазе се у Бранковој улици број 20. Поједини бројеви претплате се по 1 динар од табака.

Телефони: Управника 20430 Уредништва 20428 Рачуноводства 20429 Штампарије: 20426, 20427 и 27395

На дан 29 августа 1941 године, образована је влада у саставу:

Претседник Министарског савета **МИЛАН НЕДИЋ**, армијски ђенерал и министар у пензији;
Министар унутрашњих послова **МИЛАН АЋИМОВИЋ**, министар у пензији;

Министар грађевина **ОГЃЕН КУЗМАНОВИЋ**, министар у пензији;

Министар при Претседништву **МОМЧИЛО ЈАНКОВИЋ**, адвокат, бивши народни посланик;

Министар пошта, телеграфа и телефона, и Заменик Министра саобраћаја **ЈОСИФ КОСТИЋ**, армијски ђенерал у пензији;

Министар просвете др. **МИЛОШ ТРИВУНАЦ**, професор Универзитета;

Министар финансија др. **ЉУБИША МИКИЋ**, бивши народни посланик;

Министар рада **ПАНТА ДРАШКИЋ**, Канцелар Краљевских одена, бригадни ђенерал у пензији;

Министар правде др. **ЧЕДОМИР МАРЈАНОВИЋ**, апелациони судија;

Министар социјалне политике и народног здравља др. **ЈОВАН МИЈУШКОВИЋ**, хонорарни професор Универзитета, бивши народни посланик;

Министар пољопривреде и исхране др. **МИЛОШ РАДОСАВЉЕВИЋ**, бивши народни посланик;

Министар народне привреде **МИХАИЛО ОЉЂАН**, председник.

На основу члана 2 Уредбе Скрб. 441 од 2 августа 1941 прописујем

П РА В И Л Н И К

за извршење Уредбе о оснивању Фонда за помагање избеглица државних и бановинских службеника и пензионера и њихових породица

Члан 1

Средства Фонда улагање се код Поштанске штедионице на чековни рачун под називом „Фонд за помагање избеглица државних и бановинских службеника и пензионера и њихових породица“.

Власник овога рачуна је Министарство финансија.

Члан 2

Сви платеници из чл. 3 Уредбе са нето припадљивошћом већом од 1000— динара месечно, приликом пријема припадљивошћу за месец септембар 1941 поднеће писмену изјаву, и то: активни службеници надлежном старешини а остали исплатној благајни у којој ће назначити колике су им нето припадљивошћу и да ли желе плаћати братски допринос или не. Изјаве имају бити читко потписане са пуним именом и презименом и звањем.

Ове изјаве чуваће се у досијеу државног платеника. Старешине надлежшта и самосталне државне установе доставиће ресорном Министарству списак службеника и платеника који буду изјавили да не желе плаћати братски допринос а исплатне благајне (Главна државна благајна, Финансијске дирекције, Инспекторат и Пореске управе) Министарству финансија (Општем одељењу). Накнадни спискови достављаће се коњем сваког месеца.

Све благајнице и установе које буду наплаћивале братски допринос, уносиће исти у платни списак односно признаницу као обуставу и неистовањем коњем сваког месеца наплаћени износ уплатиће на чековни рачун Фонда.

Благајнице које се са својом централом обрачунавају за исплаћена документа у нето износу, морају обустављати братски допринос уплатити на чековни рачун Фонда најкање последњег дана у месецу а потврду о уплати — чековну признаницу — приложити исплатним документима и извршити обрачун и за тај износ.

Члан 3

Лица из члана 1 Уредбе, која желе примати одређену помоћ дужна су по чл. 9 Уредбе поднети Министарству финансија (Општем одељењу) пријаву по прописаном образцу са доказима.

Пријаве са документима имају се предавати преко Пореских управа које ће их одмах достављати Министарству финансија (Општем одељењу), а они који живе у Београду предаће пријаве непосредно Министарству финансија.

Члан 4

Документа која се имају приложити пријави као доказ о праву на помоћ су следећа:

а) о томе да је активни службеник или пензионер, односно уживалац породичне пензије; легитимација за повлашћену возицу у овереном препису;

б) о висини редовних припадљивошћу по врсти истих код активних службеника: платна књижица за мобилно и ратно стање са миродобском платном књижицом а код пензионера (личних и породичних) решење о регулисаној пензији и платна књижица за мобилно и ратно стање са последњим купоном Поштанске штедионице;

в) о томе да су деца брачна или позаконена и о њиховом датуму рођења; крштеница односно родни лист или школско сведочанство за свако дете;

г) о томе да званичници и службеници и њима равни као и остали нежењени службеници и неударе службенице, разведени или удовици односно удовице без деце, који су без породице, а имају најкање 10 ефективних година службе рачунајући до 1 августа 1941, ма који службени документа из кога се може предње утврдити.

На случај да лица која траже помоћ немају документа која се траже у предходним ставовима поднеће као доказ уз пријаву изјаве двојице службеника или пензионера потврђене код општинске или полицијске власти у којима ће бити изнети подаци који се у пријави захтевају. Тако исто изјаве два службеника или пензионера потврђене код општинске или полицијске власти службенике и за доказе: о заједничком кућанству са члановима породице за које се тражи помоћ; о томе да је, ако нема 10 ефективних година службе, ожењен или да има на издржавању рођаке (оца и мајку или само оца или само мајку) и да ли имају или немају права на посебну помоћ по Уредби која од чланова дотичне породице.

Милан Аћимовић

Милан Неђић

Генерал Лудвиг фон Шредер

Генерал Паул Бадер

Генерал Хајнрих Данкелман

страних послова из Берлина. Иако је припадао штабу војноуправног команданта Србије, Бенцлер је био директно одговоран министру иностраних послова Јоакиму фон Рибентропу.

Командант Србије био је директно потчињен Берлину, све док 9. јуна Хитлер ту надлежност није пребацио на генерала Вилхелма Листа, команданта снага „Југоисток“. Такође су у делокругу његовог рада били и сви војни и цивилни послови Србије.

Пошто је Србија представљала врло важно подручје због својих привредних, економских и других потенцијала, влада Трећег рајха је априла 1941. основала Генерално пуномоћство за привреду. Руководилац те институције био је Франц Нојхаузен, предратни конзул у Београду. Он је био директно одговоран маршалу Херману Герингу.¹

Служба јавне сигурности на подручју Србије посебно је организована а деловала у два правца: цивилно, посредством органа Главне управе безбедности Рајха (РСХА), и војно, преко Војнообавештајне службе (АББЕР).² Тако су органи немачке власти имали под својом тоталном контролом све у Србији.

***

Основна намена и разлози стварања Савета комесара обзнањени су 16. маја у специјалној декларацији.³ То тело је требао да пацификује народ, пошто то немачке снаге саме нису могле. Немачка војна управа морала је, због глобалних и стратешких планова, да заведе мир на територијама окупиране Србије како би их што боље економски и привредно експлоатисали. У међувремену, српском народу наметнуто је и плаћање контрибуција, у форми насилног одузимања вредности, што је правдано некаквим ранијим отпором при окупацији Краљевине Југославије. Било је одређено да се тиме бави Савет комесара. Поред свега тога, Србија је морала да издржава и немачку окупаторску војску у својим крајевима. Осим тих тешких обавеза, комесари су морали да се старају и за прехрану народа али и да воде бригу о бројним избеглицама које су у Србију стизале са

ана 180.

1 П. М. Вишњић, *н. д.*, стр. 86; Ј. Марјановић, *Устанак...*, стр. 28.

2 Главна управа безбедности Рајха – Reich Sicherheits Hauptamt или РСХА.

3 *Зборник докумената и података о народно-ослободилачком рату југословенских народа*, I/2, Београд, 1952, стр. 297–298 (у даљем тексту: *Зборник НОР-а...*).

свих страна, највише из Независне Државе Хрватске.¹ Савет комесара безусловно је желео, чак и по цену служења окупатору, да обезбеди повољније услове српском народу у новом немачком/европском поретку. Наивно су веровали да ће испунити тај задатак и успети да прошире националну интеграцију Срба на просторима бивше Југославије. Без обзира на све околности којима је њихов рад био условљен, Савет комесара је писаним меморандумом тражио од Немаца заштиту за српски народ у Независној Држави Хрватској.²

Доминантну улогу у Комесаријату имала је група некадашњих следбеника Милана Стојадиновића, потом присталице Димитрија Љотића.

Све наведене личности обављале су дужност комесара министарства али су њихова овлашћења у значајној мери била сужена у односу на надлежност предратних министара. Њихов основни задатак углавном се сводио на вођење административних послова министарства, при чему су били лишени политичких ингеренција и такоређи искључени из процеса доношења одлука. Наиме, готово све одлуке морале су бити одобрене од немачких власти, а о потчињености Савета комесара у односу на окупациону управу сведочи и чињеница да Аћимовић није без одобрења могао да постави чак ни среске начелнике. Управни штаб је имао посебна одељења задужена за контролу рада сваког министарства то јест комесаријата.

Немци су у лето 1941. страховали од стварања јединственог антиокупаторског фронта комунистичких то јест партизанских и војночетничких (националних) снага. Због неуспелог супротстављања тим снагама, Савет комесара није био у стању да задовољи немачка очекивања. Ради успешнијег деловања, Феликс Бенцлер је предлагао на који би се начин могла ојачати комесарска управа. Тих летњих дана Србија је личила на земљу безвлашћа, са више војних формација. У међувремену, власт се свакојако трудила да, како год може, задобије подршку већег дела становништва за своје циљеве. У том контексту треба схватати и „Апел српском народу“, на којем су се нашли потписи 420 најпознатијих личности, а међу њима и неколико архијереја Српске православне цркве.³

1 З. М., „Срби и прилике у Хрватској“, *Ново време*, 17. 8. 1941, стр. 3.

2 Аћимовићев меморандум из јуна 1941. године упућен немачком војноуправном команданту показао је нереалне претензије обједињавања српских земаља и становништва под немачким окриљем – Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 138.

3 *Ново време*, Београд, 13. 8. 1941.

Како је време пролазило, Немци су схватили да морају мењати Савет комесара, па је 29. августа генерал Хајнрих Данкелман разрешио комесаре и оформио нову колаборационистичку институцију названу Српска влада народног спаса са генералом Миланом Недићем на челу.⁴

За Милана Недића, као најбоље персонално решење, били су скоро сви значајнији немачки представници из војних и осталих органа власти у Србији.⁵

Општи закључак најистакнутијих политичких личности, представника комора, удружења, Универзитета и многих других што су се састали на једном ширем јавном скупу половином августа у Београду, сазваном поводом тражења могућих решења за постојеће стање у Србији, гласио је да Недић представља једину праву личност у тадашњој јавности која је дорасла ситуацији.⁶

Немцима је Недић одговарао и као војник, јер им је била потребна ауторитарнија и познатија личност од Аћимовића. На састанку са немачким генералима, Недићу је предочено да ће у случају његовог неприхватања понуђеног положаја, за то платити Србија, тако што ће је поделити између Бугара, Албанаца и Хрвата. Том приликом предочено му је да у Србију, ради смиривања народа, могу бити доведене бугарске, мађарске и хрватске војне јединице које би учествовале у немилосрдној одмазди над становништвом.⁷

Пре прихватања понуђене дужности, Недић је од генерала

⁴ *Ново време*, 30. 7. 1941; *Зборник НОР-а*, I/2, 330; Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 218.

⁵ Л. Хори, М. Бросцат, *н. д.*, 173–174; Ј. Марјановић, *Устанак...*, стр. 179. Драги Јовановић је, на саслушању после рата у Београду, причао да је главни саветник многих немачких личности у Београду био бивши министар спољних послова Александар Цинцар-Марковић. И у избору Недића његова је улога била знатна – Ва, Нћа, 1-1а/7. Сасвим другачије писале су Љотићеве присталице величајући његову (скоро безначајну) улогу код избора Недића – С. Пироћа-нац, *Српски добровољци. 1941–1945. у слици и речи*, Бирминген, 1991, стр. 9.

И Едмунд Фезенмајер, лични повереник Јоакима фон Рибентропа средином августа боравио је у Београду. И он је био за Милана Недића – М. Борковић, *Контрареволуција у Србији...*, I, стр. 93.

⁶ На том састанку није био Недић. Међутим, на другом састанку, којем су присуствовали многи са првог састанка, био је и Недић.

⁷ Веродостојност тих претњи потврдио је и Харалд Турнер на саслушању 2. августа 1946. године – Ва, На, кут. 27, рег. бр. 2/5; Упоредити: Б. М. Карапанцић, *Грађански рат...*, стр. 81.

Турнера и Данкелмана захтевао аутономију за Србију, тако што би се створиле националне оружане снаге, утврдиле конкретне обавезе према окупаторској управи, заштитио српски народ у другим областима бивше Југославије. Осим тога, тражио је издвајање из Независне Државе Хрватске 17 срезова у областима Источне Босне и њихово припајање Србији.¹

Генерал Хајнрих Данкелман је, 29. августа 1941, у згради војноуправне команде Србије (некадашње југословенске Народне скупштине), лично предао генералу Милану Недићу акт о постављењу за председника владе.² Истога дана, Недић је почео да обавља своју дужност, а Феликс Бенцлер обавестио је надлежне у Берлину о разлозима стварања српске цивилне владе.³

Две политичке групе унутар српске колаборационистичке владе (припадници покрета Димитрија Љотића и група некадашњих сарадника Милана Стојадиновића) остваривале су свој утицај ослањајући се на успостављене односе са деловима окупационог режима и лична познанства са истакнутим окупаторским функционерима.

1 Саслушање Милана Недића – ВА, кут. 269, рег. бр. 38/1; Вељко Ђурић Мишина „Записници са саслушања генерала Милана Недића 1946. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, Крагујевац–Београд, 2016, стр. 299–360; Михајло Станишић, „Геноцид над Србима“, *Војно-историјски гласник*, 1–3, Београд, 1992, стр. 127; М. Борковић, *Контрареволуција...*, I, 100–102; Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 219; Б. Н. Костић, *Истина о...*, стр. 27–28.

Интегрални текст писма Милана Недића (у форми услова за прихватање понуђене функције председника владе) од 27. августа немачким властима објавио је Венцеслав Глишић. У истом тексту разјаснио је неколико недоумица око формирања српске владе – Венцеслав Глишић, „Услови под којима је Недић пристао да формира српску владу под окупацијом“, *Историјски гласник*, 1–2, Београд, 1993, стр. 143–145.

2 *Ново време*, 30. 8. 1941; Председник Министарског савета био је Милан Недић, министар унутрашњих послова Милан Аћимовић, грађевинарства Огњен Кузмановић, саобраћаја, пошта и телеграфа Јосиф Костић, рада Панта Драшкић, финансија Љубиша Микић, правде Чедомир Марјановић, пољопривреде и исхране Милош Радосављевић, народне привреде Михаило Олћан, просвете Милош Тривунац, социјалне политике и народног здравља Јован Мијурковић и без портфеља Момчило Јанковић – М. Борковић, *Контрареволуција*. у Србији., I, стр. 105; Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 219; Б. Н. Костић, *Истина о...*, стр. 27; Б. М. Карапанџић, *Грађански рат...*, стр. 85.

3 Извештај Феликса Бенцлера, од 29. августа 1941, Министарству иностраних послова о организовању владе Милана Недића: *Зборник НОР-а*, XII/1, стр. 334–335.

Председник владе упућивао је редовно писма др Харалду Турнеру упозоравајући га на последице прогона српског становништва у Независној Држави Хрватској. У допису од фебруара 1942. године Недић је молио да се Србима који су у очајним условима једва преживљавали у усташким логорима пошаље помоћ преко српског и немачког Црвеног крста. Недић је наставио да упућује протестне ноте 10. априла, 15. јуна и 20. августа исте године, као и да апелује на шефа Војноуправног штаба да се заузме за масовнији прихват избеглица са територије Независне Државе Хрвате. Ипак, није дошло до побољшања положаја српског живља у Независној Држави Хрватској.¹ Недићу је ишла у прилог чињеница да је већина немачких официра ангажованих у Независној Држави Хрватској била против усташке политике погрома Срба.² Хуманитарно-политичке интервенције Недићеве владе, међутим, углавном су остајале без правог резултата јер су се односиле на Независну Државу Хрватску, то јест територије које су биле под управом немачких савезника.

***

У немачким плановима о новом европском поретку истакнуто место имало је насељавање Немаца у Словенији. То је значило и сеобу знатног броја Словенаца у Независну Државу Хрватску и Србију.³ Пресељења у Србију припала су у надлежност Генералном комитету за пресељење које је било у ингеренцији обавештајца Вилхелма Фукса.⁴ Фукс је положај комесара за пресељења при Војном заповедништву Србије, поверио СС-мајору Ернсту Вајнману.⁵ Та установа деловала је у сарадњи са Генералним комитетом за насељавање депортованих Словенаца формираним 24. ма-

1 Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 470.

2 Б. Петрановић, *Историја Југославије*, 2, стр. 46–48; Tone Ferenc, *Nacistička politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941. do 1945*, Ljubljana–Beograd, 1979, str. 234–235.

3 „Записник са седнице немачког посланства у Загребу одржане 4. јуна 1941. под вођством посланика Зигфрида Кашеа у вези са пресељењем Словенаца из Рајха у Хрватску и Србију, односно Срба из Хрватске у Србију“ – Nikola Živković, Petar Kačavenda, *Srbi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Beograd, 1998, str. 355–357.

4 Биографија Вилхелма Фукса налази се у поглављу Биографије, страна 183–184.

5 Биографија Ернста Вајнмана налази се у поглављу Биографије, страна 177.

ја.¹ Чинили су га представници више комесаријата: финансија, привреде, социјалне политике и народног здравља, унутрашњих послова, саобраћаја и грађевинарства и изабрани припадници окупаторске власти. Службени назив Вајнманове функције био је *Verbindungsfuehrer/Befehlshaber I*, скраћено VB I и поред наведеног био је надлежан и за појединачна пресељења односно исељења, а њему су упућивани извештаји о зверствима у Независној Држави Хрватској.²

Како су у Србију пристизале десетине хиљада Срба из различитих крајева распарчане Југославије, схватило се да постојећи Генерални комитет није у стању да испуни обавезе, па је 6. јула одлучено да се именује изванредни опуномоћени комесар за избеглице и пресељенике.³ Припадници окупаторске управе дали су сагласност за именовање пензионисаног потпуковника инжењера Андре Поповића на ту дужност.⁴ Поповић је остао на тој функцији до 20. октобра 1941. године, до именовања Томе Максимовића.⁵ Три дана касније донета је посебна уредба, коју је потписао председник владе Милан Недић, о стављању новог тела под директну контролу Министарског савета.⁶

Комесаријат је бринуо о прихвату избеглица, њиховом распоређивању, упослењу.... Смештај и исхрана падала је на терет општина.

***

Срби који су се налазили близу граница Независне Државе Хрватске спасавали су се бекством преко Дрине и Саве у окупирану Србију или су прелазили у приморске области под италијанском

---

1 *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног Одбора* (у даљем тексту: *Експозе Комесаријата...*) – Архив Српске православне цркве, нерегистровано; Исто – Архив Србије (АС), Комесаријат за избеглице и пресељенике.

2 *Немачка обавештајна служба*, том 4, Београд, 1959, стр. 397–398, 414–415, 500–501.

3 „*Експозе Комесаријата...*“; М. Борковић, *Контрареволуција у Србији...*, I, стр. 206–207.

4 *Ново време*, 27. јун 1941.

5 *Службене новине*, Београд, бр. 124 од 14. новембра 1941. Биографија Томе Максимовића налази се у поглављу Биографије, страна 166.

6 „Стварање Саветодавног одбора при Комесаријату за избеглице“, *Ново време*, 24. 12. 1941, стр. 6.

окупацијом Они који нису хтели да сачекају усташке постројбе, потражили су склониште у шумама и планинама. Почетно панично бекство од усташких злочина временом се претвара у стихијску побуну и тежњу за осветом која је букнула почетком јуна у источној Херцеговини и проширила се на Далматинску Загору, Лику, Кордун, Банију, Босанску Крајину, Романију, Мајевицу и Озрен.¹

Крајем јула српски устаници у планинама отпочели су нападе на војне снаге Независне Државе Хрватске. Ускоро долази до првог њиховог контакта с италијанском војском на тремеђи Далмације, Босне и Хрватске.² Срби су тражили храну, муницију и заштиту, стављајући до знања да се не боре против Италијана који су се нашли у унакрсној ватри. Италијански војници, уколико би им се указала прилика да штогод могу да учине, реаговали су спонтано и често прекорачивали наређења својих команди да би спасли децу и старце. Официрска заклетва обухватала је „заштиту ненаоружаних“ и они су то наводили као своје оправдање. Фотографисали су и снимали филмове како би документовали ужасе којима су били очевици док је италијанска штампа од августа 1941. објављивала веродостојне извештаје са терена а међу ауторима су били Корадо Цоли³ из дневног листа *Il resto del carlino* из Болоње и Курцио Малапарте⁴, који је писао репортаже за лист *Il corriere della sera* из Милана, што му је послужило као предложак за прослављени роман *Kaputt*.

Србофилску политику Италијана подстицало је суочавање са жртвама усташа којима су једини могли они понудити одбрану, али и оглашавање српских предратних политичари што су нашли уточиште на италијанској окупираној територији где су настојали да обезбеде повратак хрватских области јужно од Купе и Саве под власт Италије. Немци су били ангажовани на Источном фронту, а морали су и да се посвете гушењу устанка у Србији, па су били спремни да препусте Италији контролу над делом Независном

1 Мане Пешут, *Револуција у Лици 1941–1945*, Билефелд/Немачка, 1966; Никола Плећаш Нитоња, *Пожар у Крајини*, Чикаго, 1975; Gojko Polovina, *Svjedočenje Prva godina ustanka u Lici*, Beograd, 1988.

2 Dragan S. Nenezić, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941–1943*, Beograd, 1999; Mila Mihajlović, *Jugoslavija: april 1941 – septembar 1943*, Beograd, 2020.

3 Биографија Корадеа Цолија налази се у поглављу Биографије, страна 187.

4 Биографија Курциа Малапартеа налази се у поглављу Биографије, страна 187.

Државом Хрватском, што је довело до реокупације демилитаризоване зоне у рану јесен 1941. године. У тим околностима италијански војници и официри помогли су у спасавању српског народа од усташких злодела. То је могуће тумачити на више начина, а посебно место ту припада реалном интересу италијанске политике која је тражила противтежу Независној Држави Хрватској у залеђу италијанске (јадранске) обале.¹

***

Изјаве које су избеглице давале по доласку у Србију службеницима Комесаријата за избеглице и пресељенике или Српске патријаршије сведочиле су о насиљу усташа и припадника локалног хрватског и муслиманског становништва.

Број особа које су у то време илегално прелазиле границу тражећи спас у Србији био је огroman, није га смањило ни затварање границе на Дрини.

Због доласка великог броја избеглица из Независне Државе Хрватске, организовано је неколико састанака представника колаборационистичких власти у Србији с хрватским властима.² Главна тема било је утврђивање броја особа које могу прећи границу и количине личних ствари што их могу пренети. Договори, међутим, нису спроведени јер је „квоте“ далеко превазилазио број избеглица што су и даље илегално прелазили границу.

Илегални преласци границе изгубиће на интензитету тек 1942. године стварањем слободне територије у источној Босни.

Долазак избеглица из Независне Државе Хрватске створио је јасну слику код Србијанаца о тешком положају Срба на простору с друге стране Дрине. Сведочења избеглица о злочинима, логорима, пљачкању и депортовању будила су међу становништвом у Србији осећај зgroжености, али и сталне стрепње проузроковане терором и збивањима у усташкој држави. Власт у Србији није дозвољавала (сродно наредбама окупационих цензора) да о свему томе штампа

---

1 Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 126–128.

2 Има индиција да су немачки високи официри у Београду и Загребу организовали састанак Анте Павелића и Милана Недића првих дана септембра 1941. године у Земуну. То је поменуо Вилхелм Фукс, високи обавештајни официр, на саслушању 8, 14. и 21 септембра 1945. године у заробљеничком логору у Нојграму: „Od Turnera sam čuo da je došlo do sastanka Nedić-Pavelić u avgustu ili septembru 41 god. u Zemunu. Razgovaralo se prvenstveno o pitanju naseljenja.“ – Архив Југославије (АЈ), 110, инв. бр. 12.597.

извештава нити да се јавно говори о правим узроцима трагедије.¹

У оно мало вести из Независне Државе Хрватске најчешће се користио израз „нередовно стање“ у крајевима где је српски народ био већински. Неколико пута објављени су и захтеви да се обустави долазак избеглица у Србију.²

***

По доласку првих избеглица у Србију сазнало се шта се све чини српском народу у Независној Држави Хрватској. Но, о томе није се смело писати у новинама, морало се ћутати. Савет комесара добијао је информације од људи којима се могло веровати. Аћимовић и његови сарадници одмах су реаговали код немачког војног заповедника Србије у намери да заштите Србе од уништења које спроводи усташка држава.³

Комесарски савет слао је неколико пута своје људе у Хрватску, најпре да појединачно спасавају људе а потом све што се спасити може, наравно, уз помоћ Немаца. Један од тих извештача био је Богдан Рашковић.⁴

За помоћ су се појединци обраћали и Димитрију Љотићу. У молбама су изношене бројне чињенице о страдању.⁵ И Милану Недићу, председнику српске владе, обични људи писали су и молили га да спасава Србе од истребљења у усташкој држави.⁶

Новица Краљевић, у име Срба из Херцеговине, протествовао је крајем августа 1941. године писмом упућеним папи Пију XII.⁷

Немци су сеоглашавали вербалним нотама код хрватских власти због односа према Србима. Хрвати су све то покушали да заташкају.⁸ И поред Хитлерова разумевања за усташке злочине, би-

1 О немачкој контроли штампе и радио Београда видети у: Александра Вранеш, Бојан Ђорђевић, *Окупацијски дневник Милана Јовановића Стоимировића (јун–децембар 1941)*, Матица српска, Нови Сад, 2019, стр. 77–78.

2 З. М., „Срби и прилике у Хрватској“, *Ново Време*, 17. 8. 1941, стр. 3.

3 Писмо комесара за финансије од 15. маја 1941. Милану Аћимовићу за молбом да протестује код Немаца – АС, Комесаријат за избеглице и..., нерегистровано.

4 Извештаји Богдана Рашковића – ВА, Нда, кут. 1а, рег. бр. 3/1.

5 Писмо од 8. јуна 1941. председнику Југословенског народног покрета ЗБОР, Димитрију Љотићу – АСр, Комесаријат за избеглице..., нерегистровано.

6 Музеј Српске православне цркве, Заоставштина Радослава Грујића, нерегистровано.

7 ВА, НДХ, кут. 85, рег. бр. 3/14; *Исто*, 183-4/1; *Исто*, 313-4/1.

8 ВА, НДХ, кут. 73, рег. бр. 24/2.

ло је немачких официра који су на разне начине на терену покушавали да помогну припадницима српског народа.¹

И Италијани су протестовали у Загребу. Због тога се Павелић на њих жалио као на лоше савезнике!²

О страдању Срба дознало се и у Лондону. Захваљујући тим вестима, краљ Петар II Карађорђевић писао је 6. јуна 1941. америчком председнику Франклину Делану Рузвелту и папи Пију XII.³

Југословенска краљевска влада, посредством свог посланства у Ватикану, протестовала је најпре 31. октобра, потом почетком новембра и 8. децембра 1941, тражећи заустављање злочина у Хрватској.⁴

Крајем 1941. године Недићева влада је саставила и меморандум за владе Велике Британије, Сједињених Америчких Држава и Ватикана.⁵ Краљевска влада сматрала је да је затирање српског народа „магна карта“ хрватске државе. Стога је молила америчког председника Франклина Делана Рузвелта да интервенише код Свете Столице.⁶ На такве апеле Рузвелт је могао само да протестује код папе посредством свог посланства у Ватикану.⁷

И цариградски патријарх упутио је протест папи Пију XII због страдања Срба. Тај протест објавиле су неке турске новине.⁸

У мађарском парламенту, у Будимпешти, било је више протеста због страдања Срба: први је то учинио барон Јосиф Рајачић (26. маја 1941), а касније и Ендре Бајчи Жилински.⁹

Надбискупу загребачком Алојзију Степинцу стизала су писма од верника. Било је и таквих који су, из најдубљих хришћанских побуда, од њега тражили заштиту за Србе. Ни на једно од ових писама надбискуп се нити једном речју није осврнуо у свом, иначе

---

1 ВА, НДХ, кут. 234, рег. бр. 55/1; Исто, 239-33/213.

2 Б. Кризман, *НДХ између...*, стр. 130.

3 АЈ, 103, 3-29.

4 АЈ, 110, Инв. бр. 12.905; АЈ, 103, 3-29.

5 АЈ, 103, 3-29.

6 Veselin Đuretić, *Vlada na bespisiću*, Beograd, 1983 (у даљем тексту: В. Ђуретић, *Влада...*).

7 АЈ, 103, 32-186.

8 Бранко Миљуш, *Револуција у Југославији 1941-1945*, Београд-Лозана-Сарајево, 1991.

9 Музеј Српске православне цркве, Заоставштина Радослава Грујића, не-регистровано; АЈ, 110, Инв. бр. 16.746.

брижљиво вођеном, дневнику. Никада надбискуп није ништа предузео поводом таквих молби католичких верника.¹ Те молбе, међутим, нису значиле да се „огромна већина хрватског и муслиманског становништва ограђивала од злочина и остајала по страни, и да су само појединци приступали овом усташком оргијању“ – као што је писао један од историчара комунистичке провенијенције.²

Надбискупу је крајем децембра 1941. из Београда, са препоруком надбискупа београдског Јосипа Ујчића, у посету стигао Богдан Рашковић с молбом да помогне заточеницима у Јасеновцу и другим логорима.³

Словеначки римокатолички свештеници, које су средином 1941. године Немци протерали у Србију, упутили су надбискупу београдском Јосипу Ујчићу опширно протестно писмо. поводом тероранад Србима.⁴

И поједини муслимани из разних градова на територији Независне Државе Хрватске били су против усташких злочина, углавном да би себе спасли од оптужби за саучесништво или да би та недела приписали појединцима. Протестне представке властима у Загребу састављали су и у Бањој Луци, Бијељини, Приједору, Босанском Петровцу и Мостару.⁵

Првислав Гризогоно, угледни Далматинац југословенске оријентације, писао је 24. јуна 1941. надбискупу београдском Ујчићу о злочинима у Независној Држави Хрватској и молио интервенцију у Ватикану.⁶ Гризогоно је месец дана касније писао министру Милету Будаку.⁷ Будак је после тога био још драстичнији у претњама а

1 Alojzije Stepinac, *Dnevnik*, IV, стр. 300–312.

2 П. Морача, *Југославија 1941*, стр. 48.

3 Ivan Mužić, *Pavelić i Stepinac*, Split, 1991, стр. 77 (у даљем тексту: И. Муџић, *Павелић...*). Milan Bulajić, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, II, Beograd, 1991, стр. 772 (у даљем тексту: М. Булајић, *Мисија Ватикана...*).

4 АСин, „Прогони Срба у Хрватској 1941–1942“, нерегистровано; АЈ, 110, Инв. бр. 249.

5 ВА, НДХ, кут. 62. рег. бр. 12/5; *Исто*, 72-32/2; *Исто*, 310а-15/4; *Исто*, 310а-35/1.

6 Viktor Novak, *Magnum Crimen*, Beograd, 1986, стр. 946.

7 Ljubo Boban, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941–1945*, Zagreb, 1985, стр. 292–293 (у даљем тексту: Љ. Бобан, *Хрватска у...*).

У историографији и публицистици навођено је и наводно писмо Гризогона упућено надбискупу загребачком Степинцу 8. фебруара 1942. године. Љубо Бобан је покушао да докаже да поменути протест није писао Гризогоно

Гризогоно је почетком новембра ухапшен и спроведен у концентрациони логор Бањица у Београду где је остао до краја истог месеца.¹

Милан Недић је фебруара 1942. упутио писмо Харалду Турнеру, обавештавајући га да су припадници српског народа заточени у логорима у Јасеновцу, Даници код Копривнице, Новој Градишки, Пакрацу, Славонској Пожеги, Јастребарском и Лоборграду (жене и деца). Упозоравао је немачког функционера да глад и зима односе живот недужних. С позивом на његову „племениту немачку душу“ тражио је да буду предузете мере како би се овим „страдалницима“ послала помоћ у логоре (животне намирнице, рубље и одећа), посредством српског и немачког Црвеног крста. Недић је Турнеру упућивао писма и током априла, јуна и августа 1942, али није дошло до знатнијег побољшања положаја српског народа у Независној Држави Хрватској.²

***

Посебно месту међу онима који су желели да помогну српском народу у Независној Држави Хрватској припада архијерејима Српске православне цркве који су се у пролеће 1941. скрасили у Београду. Они су, наиме, четири пута састављали нарочите меморандуме за војноуправне команданте Србије наводећи бројне чињенице о страдању.³ Једино шта су генерали могли било је просле-

већ неко други нагласивши да је тај документ настао у временима када Српска православна црква пише меморандуме немачким генералима, војним командантима Србије – Љ. Бобан, *Хрватска у...*, стр. 291. И Милан Булајић је одбацио тврдње о Гризогоновом ауторству – Milan Bulajić, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, II, Beograd, 1992, str. 993–1005.

Поменуто писмо било је познато и немачким обавештајним институцијама у Штабу команданта Србије – *Усташка зверства* (приредио Милан Кољанин), Нови Сад, 2020, стр. 264–267 (у даљем тексту: *Усташка зверства...*).

1 Гризогоно је и други пут ухапшен и спроведен на Бањицу: у логору ће бити од 17. марта до 23. маја 1944. године – *Logor Banjica: Logoraši 1941–1944*, Београд, 2009, књига I-47 и 143, књига II-469.

Сачувано је више информација о садржају поменутог писма – ВА, НДХ, 197-22/12; *Исто*, 242-21/2; *Исто*, 242-33/2; *Исто*, 256-2/7; *Исто*, 310а-17/4; Писмо су помињали и цитирали страни аутори попут Дејвида Мартина (David Martin, *Ally betrayed*, London, 1946), Авра Манхатана (Avro Manhattan, *The Vatican holocaust*, Springfield/USA, 1988) и Едмонда Париса (Edmond Paris, *Genocide in satellite Croatia 1941–1945*, Chicago/USA, 1968).

2 Б. Петрановић, *Србија у...*, стр. 470.

3 О меморандумима видети у: Вељко Ђурић Мишина, *Меморандуми Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве 1941–1942. године војно-*

ђивање меморандума вишим инстанцама, на пример Министарству иностраних послова у Берлину.

Вишеподатакапоткрепљује тврдњу да је састављање меморандума предложио генерал Вилхелм фон Шредер на састанку са архијерејима одржаном 8. јуна 1941. године. Недељу дана касније, Шредер је страдао у авионској несрећи па су архијереји тек 24. јула могли да меморандум предају немачким официрима.¹

По доласку новог војноуправног команданта Србије генерала Хајнриха Данкелмана, Синод му је припремио меморандум, који је, у ствари, био проширена верзија оног намењеног генералу Шредеру.²

Синод је почетком јануара 1942. сачинио меморандум о прекрштавању Срба у Независној Држави Хрватској и предао га 15. јануара генералу Паулу Бадеру, тадашњем војноуправном команданту Србије.³

После вести из Загреба о формирању Хрватске православне цркве архијереји су сачинили нови меморандум и, посредством владе Милана Недића, предали га 17. априла генералу Бадеру.⁴

Судбина тог апела била је иста као и свих раније упућиваних молби за помоћ недужнимаи заштиту српског народау Независној Држави Хрватској; ни том приликом није било ма каквих конкретнијих наговештаја и видова помоћи.

***

У окупационом систему у Србији посебно место припадало је цензури и контроли информација. Пропагандни одред, који је формиран по успостављању окупационе управе у Београду, био је потчињен Пропагандном одељењу Врховне команде Вермахта. Он је разрађивао одређене смернице за ширење пропаганде, контролисао штампу, радио-станицу, издавачку и културну делатност.

управним командантима Србије, Београд, 2020.

1 Генерал Шредер је тешко повређен у удесу авиона код Београда па је пребачен у Берлин где умире неколико дана касније. Мада о датуму предаје меморандума постоји више тврђења, ипак је најмеродавније писмо Синода Син. бр. 913 од 24. јула 1941. године – АСин, Меморандуми, нерегистровано.

2 ВА, Нђа, кут. 1а, рег. бр. 11/1.

3 АСин, Записници, Син. бр. 19 од 15. јануара 1942. године. Меморандум је потписао митрополит Јосиф. Концепт меморандума и други примерак налазе су у Архиву Синода – АСин, Меморандуми, нерегистровано.

4 ВА, Нђа, кут. 1, рег. бр. 32/3.

Прве новине у Војноокупационој територији Србија биле су *Општинске новине* у чијем заглављу је стајало „Гласило Градског поглаварства града Београда“. Први број штампан је 24. априла 1941. а последњи је носио датум 18. јун 1941. године!

Ниједне новине, дневне (*Ново време*, *Понедељак*, *Обнова*) или периодичне (*Српски народ*, *Наша борба*), нису смеле да објављују вести о страдању српског народа у другим крајевима Краљевине Југославије. Забрана се односила и на емисије Радио Београда.¹

Прве вести о збивањима у Независној Држави Хрватској а у којима се помињу Срби (радници у некадашњим државним установама) позивале су се на замисао власти да Бања Лука постане центар државе: „Бања Лука будући политички центар Хрватске“.²

***

На састанку 27. фебруара 1942. у Загребу, коме су присуствовали генерали Валтер Кунце (командант Југоистока), Паул Бадер (војноуправни командант Србије), Едмунд Глез фон Хорстенау (специјални изасланик у Загребу), Феликс Бенцлер (специјални изасланик при Бадеровом штабу), пуковник Зигфрид Каше³ (специјални изасланик у Загребу) и мајор (Ерих Гравенхорст?) из Бадеровог штаба, главна тема биле су прилике на Балкану.⁴ Бенцлер је тражио подршку за своју политику према Милану Недићу:

„6.) ...Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je obećao hitnu podršku daljem vođenju razgovora pokrenutih između poglavnika i Nedića preko dosadašnjih posrednika, skori prelaz ovih razgovara na poverljive ličnosti, ako je uprava saglasna. O ovome će biti obavештено usmeno. Poslanik Bencler je naknadno skrenuo pažnju na već obećanu isporuku mošti srpskih kraljeva Lazara i Uroša od strane Hrvata. Moraće biti sprovedena što je pre moguće. Poslanik Bencler je dalje molio da se što pre izvrši od Hrvata obećano i započeto otpušтанje Srba za Srbiju. Ja sam obećao odgovarajuće mere.“⁵

1 Маријана Мраовић, „Писање колаборационистичког листа *Ново време* о војној и политичкој ситуацији у НДХ 1941–1944. године“, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 2017, стр. 131–146.

2 *Општинске новине*, 4. мај 1941, стр. 3.

3 Биографија Зигфрида Кашеа налази се у поглављу Биографије, страна 186.

4 Извештај Зигфрида Кашеа, од 28. фебруара 1942, Министарству иностраних послова – Зборник НОР-а, XII/2, стр. 188–190.

5 Реч је о преговорима да 13 јасеновачких заточеника буде ослобођено

Наведени део извештаја о састанку немачких високих официра потврђује да су постојали контакти и разговори представника Милана Недића и Анте Павелића око ослобађања Срба из логора, као и да је то било под паском Немаца. Усташка страна је стварала проблеме најчешће тврдећи да су тражени заточеници комунисти или њихови симпатизери. Мада нема сачуване документације о преговорима, ипак се може реконструисати процес ослобађања 13 Срба из Јасеновца: Богдан Рашковић је списак са појединачним личним подацима заточеника доставио Недићевим сарадницима (вероватно и Милану Аћимовићу); Недић је списак послао у штаб војноуправног команданта Србије; Бадеров штаб је то проследио у Загреб... Процес је трајао до краја марта када је група од 13 Срба депортована у Београд.

и депортовано у Србију. Више о томе: *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2020.

1.2. Делатност Комесаријата за избеглице и пресељенике

У југословенској и србијанској историографији нема ниједног научноистраживачког рада (монографије) и зборника докумената о Комесаријату за избеглице и пресељенике из времена колаборационистичких власти у Србији 1941–1944. године. Један од разлога за то може бити и политички однос према ономе шта су учинили Савет комесара и Српска влада народног спаса Милана Недића у спасавању Српства, други може бити недоступност архивске грађе која би могла радикално да промени слику о органима колаборационистичких власти у Србији у односу на досадашњу, претежно идеолошки обојену. Исправност ових претпоставки темељи се на више чињеница од којих је најважнија та да ни на једном од бројних саслушању Милана Недића и његових сарадника обављеним првих поратних година у Београду није било постављено питање о избеглицама и прогнаницима.¹

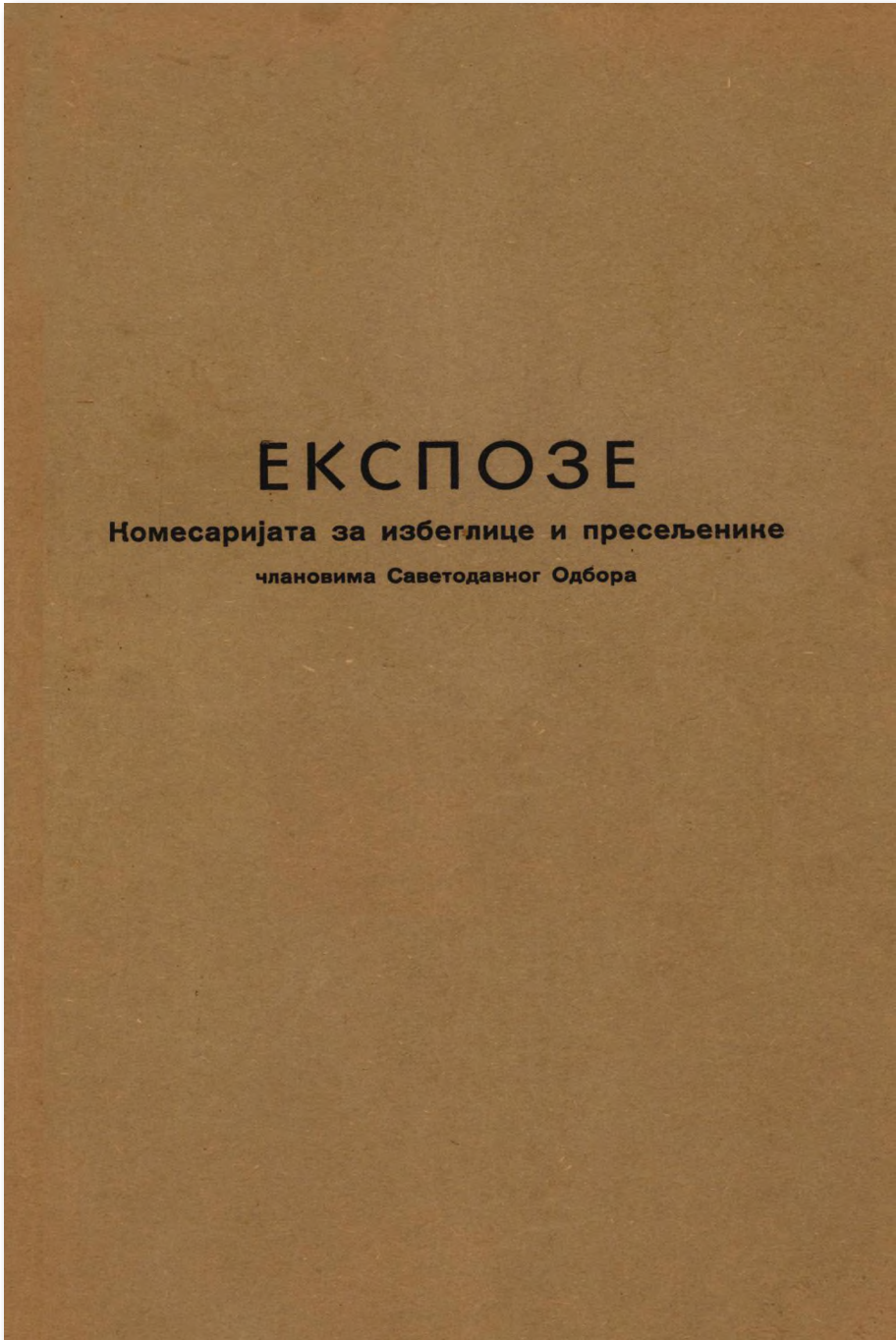
***

Ради остварења немачких планова о германизацији територија које су насељавали Словенци, требало је иселити одређени број тамошњих становника у Независну Државу Хрватску и Србију. У том контексту могуће је посматрати и стварање Генералног комитета за насељавање исељених Словенаца, што су иницирали Немци а решење о успостављењу тог тела формално је потписао 24. маја 1941. комесар за унутрашње послове Милан Аћимовић. Како је већ почело бежање у Србију из разних крајева раскомадане Краљевине Југославије, наметнула се потреба за формирањем новог тела: 6. јула 1941. године именован је изванредни опуномоћени комесар за избеглице и пресељенике. Први комесар био је потпуковник Андра Поповић, инжењер по струци.²

Милан Недић је 20. октобра 1941. именован Тому Максимовића за првог човека Комесаријата за избеглице и пресељенике. Три дана касније проглашена је Уредба о организацији Комесари-

1 Вељко Ђурић Мишина, „Записници са саслушања генерала Милана Недића у Београду 1946. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, број 8, Крагујевац–Београд, 2016, стр. 299–360; Срђан Цветковић, Раде Ристановић, Небојша Стамболија, *Колаборационисти пред судом Озне*, Београд, 2018.

2 *Ново време*, Београд, 27. 6. 1941, стр. 1.

Насловна страна елабората Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике, Београд, 1942.

-3-

за избеглице и пресељенике, а од дана стицања првих транспорта пресељеника и избеглица, Министарство саобраћаја доделило је овоје чиновнике Комитету за збрињавање избеглица. Ови чиновници имали су за дужност да издају избеглицима бесплатне карте за возњу на српским државним железницама и упутнице за превоз њихових ствари до места где им је било одређено стално боравиште.

Службеници овога отсека пратили су транспорте избеглица и пресељеника и транспорте са списковима предали Среским начелницима.

Ступањем на снагу цитираног Правилника формулисан је делокруг овога отсека са дужиошћу, да избеглице снабдева са бесплатни картама на жељезницама и лађама за лични превоз и претлаге, да води рачуна о кретању избеглица и пресељеника из среза у срез, и да при групним пресељенима избеглица воде рачуна о сигурности ових транспорта и правилном стицању на место одређења.

У 1941 години рад отсека види се из следећих података:

а) Издао је 19.059 бесплатних карата за превоз 36.199 лица. Укупна возарина износи 1.385.938.- динара.

б) Спроведена су 23 транспорта пресељеника из Словеније у унутрашњост Србије. Транспортовано је 6094 лица, а возарина за њих износи 712.304.- динара.

в) Спроведено је 29 транспорта Срба избеглица из Хрватске у унутрашњост Србије. Транспортовано је 14.473 лица, а возарина за њих износи 691.394.- динара.

г) Спроведено је 54 транспорта Срба избеглица стиглих преко београдског логора у унутрашњост Србије. Транспортовано је 17.016 лица, а возарина за њих износи 930.313 .дин .50 пара.

д) Издао је су упутнице за превоз селидбених ствари за 7.126 породица у унутрашњост Србије. За пренос ових ствари износи рачун 7,235.168 дин и 50 пара.

У 1942 години отсек је до 1 априла издао 1.017 бесплатних карата жељезничких у вредности од 184.611 динара.

Кроз исто време издао је 199 упутница за бесплатан превоз селидбених ствари. Возарина износи 250.633 динара.

Од 1. јануара 1942 године отсек је издавао дозволе избеглицима за промену сталног боравишта. До 8. априла о.г. издао је 520 оваквих одобрења за 1.306 лица. Издавања ових одобрења има сврху, да спречи непотребно лутање избеглица из места у место, а у исто време да Комесаријат може у својим картотекама одмах спровести промену боравишта, како би стално располагао са тачним подацима, где се ко од избеглица налази.

4) ПРИЈАВНИ ОТСЕК.

Организација.

Пријавни отсек прошао је кроз разне фазе своје организације. Када је основан Комитет за збрињавање избеглица водио се заправо сав посао само у пријавници. Избеглице су укратко пописива-

јата која је формулисала његова права и обавезе. По истој уредби Комесаријат је стављен под директну контролу Министарског савета.¹

Први члан уредбе гласио је: „При Претседништву Министарског савета оснива се Комесаријат за избеглице и пресељенике са задатком да прихвати избеглице и пресељенике који су принуђени да дођу на територију Србије, да стара о њиховом распореду, размештају и упослењу и о свему другом што је у вези са њиховим збрињавањем.“²

У оквиру Комесаријата за избеглице и пресељенике формирано је више одсека.

Правни одсек пружао је правну помоћ избеглицама и пресељеницима по свим имовинским питањима, и обавезу да их са слуша о приликама и околностима под којима су избегли и пресељени и о томе сачини одговарајуће записнике.³ Транспортни одсек, поред осталих обавеза, издавао је бесплатне карте за возњу Српском државном железницом свим избеглицама као и за транспорт њихових ствари до места будућег боравка.

Транспортни одсек у 1941. години организовао је спровођење 23 транспорта Словенаца (6.093 особа) у Србију⁴; 29 транспорта (14.473 особа) и још 54 транспорта (17.016 особа) избеглица из Независне Државе Хрватске „стиглих преко београдског логора“ и распоређених у разна места Србије.⁵

1 *Службене новине*, бр. 124 од 14. XI 1941; *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног одбора*, Београд, 1942, стр. 1.

2 М.С. бр. 1569 од 23. октобра 1941. године – *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног одбора*, Београд, 1942, стр. 40.

3 *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног одбора*, Београд, 1942, стр. 7.

4 Према најпотпунијим подацима претпоставља се да је на територију Србије током 1941. године депортовано око 15.000 Словенаца – Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji 1941–1944*, 1, Београд, 1979, стр. 198; Милан Борковић, „Квинслишка управа у Србији у другој половини 1941. године“, *Токови историје*, 1, Институт за историју радничког покрета Србије, Београд, 1978, стр. 231. Борковић се позива на: Jovan Marjanović, *Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941. godine*, Београд, 1963, стр. 51.

5 *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног одбора*, Београд, 1942, стр. 8. Нејасно је на који логор се мислило кад је написано „београдски логор“. Највероватније да је реч о импровизованом логору, то јест баракама код Топовских шупа на Аутокоманди – *Ново време*, 18. 6. 1941.

Нема довољно доступних докумената који би показали како је тај процес текао у 1942. години. Сачувано је нешто грађе из те године и прве половине 1943. који упућују на закључак да је највећи део избеглица стигао у Србију преко Концентрационог логора Земун (Сајмиште). Реч је о више транспората заробљеника из разних крајева Независне Државе Хрватске који су на немачке захтеве депортовани у поменути логор ради избора здравијих мушкараца који ће бити радна снага у Немачкој. На основу сазнања о депортацијама, Милан Недић се обраћао немачкој управи у Србији за ослобађање заробљеника и њихово довођење у Србију. Потом су на Сајмиште одлазили представници Комесаријата за избеглице и пресељенике и спроводили Србе на другу страну реке Саве.¹

Нема (доступних) доказа да је у свему томе учествовао и Богдан Рашковић.

Тачан број пресељеника није утврђен. Према подацима које су истражни органи сакупили након рата број организовано пресељених Срба износио је 15.525 – Marica Karakaš Obradov, „Dobrovoljna i prisilna preseljenja u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata i poraća“, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2011, str. 82; Marica Karakaš Obradov, „Migracije srpskog stanovništva na području Nezavisne države Hrvatske tijekom 1941. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, Zagreb, 2011, str. 801–826.

Андрија Љубомир Лисац наводи да је укупно пресељено 15.256 Срба – Andrija Ljubomir Lisac, „Deportacija Srba iz Hrvatske 1941“, *Historijski zbornik*, 1–4, Zagreb, 1956.

У литератури је објављено више тврдњи о броју избеглица у Србији. Тако је, на пример, Слободан Д. Милошевић закључио да је у Србију дошло између 300.000 и 400.000 особа – Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, Beograd, 1981, str. 280. Бранко Петрановић навео је број од око 400.000 избеглица, позвавши се на извештај Председништва Министарског савета Милана Недића генералу Хајнриху Данкелману, војноуправном команданту Србије, од 16. септембра 1942. године – Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Beograd, 1992, str. 125.

¹ Босна и Херцеговина – Саслушања српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022; Хрватска–Славонија–Срем – Саслушања српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

1.3. Српско друштво Црвеног крста

Нико од историчара није се истраживачки бавио активно-стима Српског друштва Црвеног крста 1941–1944. године. Уосталом, није сачувана ни архива из тог времена! Постоји тек нешто мало документације у појединим градским архивима у Србији која је настала у локалним испоставама те установе.¹

***

До првог контакта челника Југословенског друштва Црвеног крста са представницима немачке војноокупационе управе у Србији дошло је 26. априла 1941. године. Том приликом су Немци дали усмену сагласност за наставак рада поменутог друштва.

Комесар Министарства социјалне политике и народног здравља 24. маја распустио је Управни и Надзорни одбор и поставио комесара – био је то лекар Петар Зеџ² и он је ступио на дужност 30. маја 1941. године.

Комесар Зеџ 13. јуна саставио је Саветодавни и Контролни одбор.

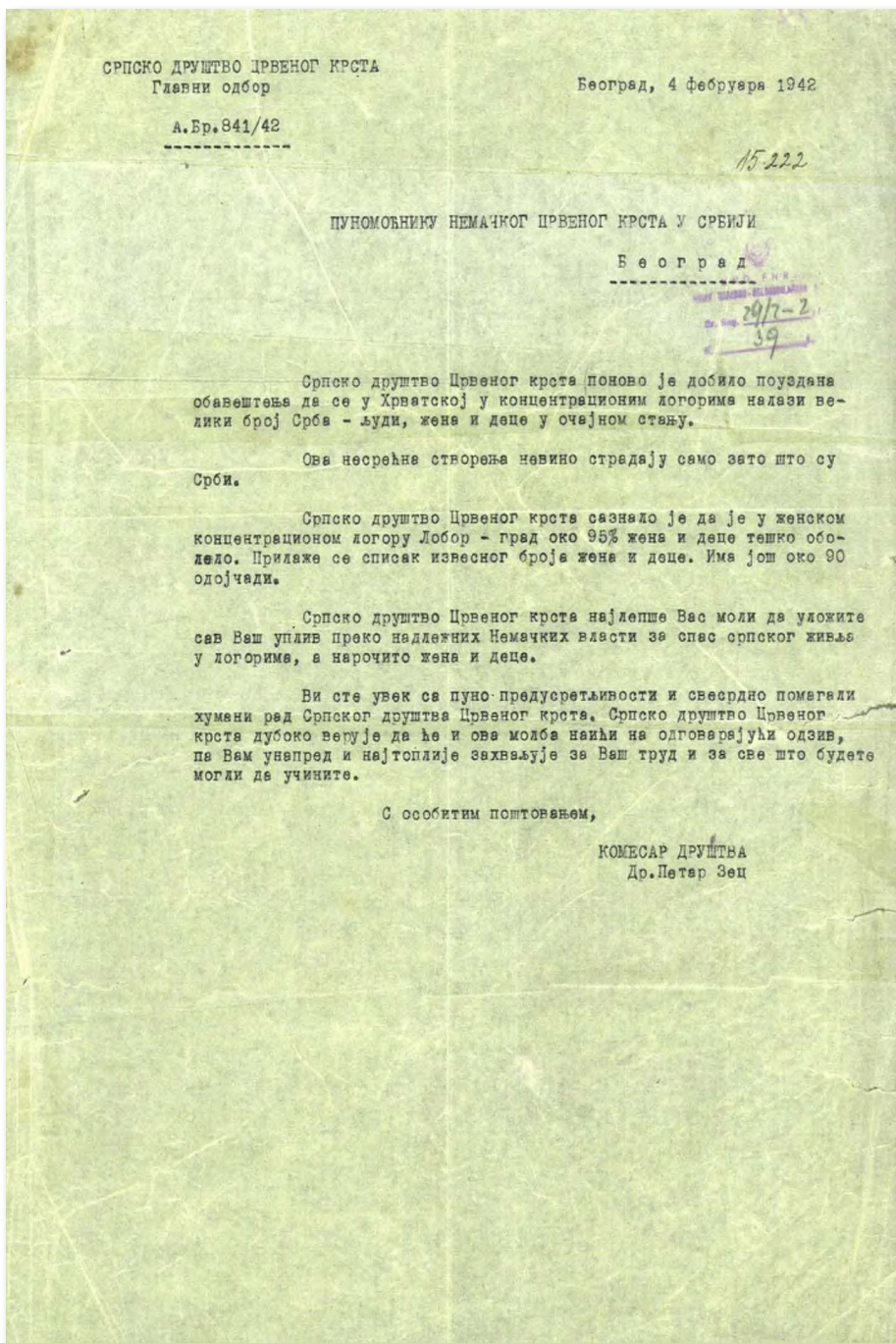
На заједничкој седници оба одбора уприличеној 5. јула промењено је име организације из Друштво Црвеног крста Краљевине Југославије у Српско друштво Црвеног крста, док је Саветодавни одбор постао Главни одбор. Конституисање је обављено 19. јула, за председника је изабран Петар Зеџ а за потпредседника др Димитрије Најдановић (истакнути припадник Југословенског народног покрета Збор Димитрија Љотића). Ускоро је уследило признање и писана дозвола за рад од немачких војноокупационих власти.³

---

1 Нешта документације сачувано је у Народном музеју у Нишу – Ивана Груден Милентијевић, Небојша Озимић, *Друштво Црвеног крста и нишки концентрациони логор у периоду Другог светског рата*, каталог изложбе, Ниш, 2017.

2 Његова биографија, као и других личности који се често помињу у тексту, налази се у поглављу Биографије., стране 170–172. Младен Стефановић наводи да је Зеџ био изразити германofil и припадник покрета Димитрија Љотића, на чији предлог је и изабран за челника Српског друштва Црвеног крста – Младен Стефановић, *ЗБОР Димитрија Љотића 1934–1945*, Београд, 1984, стр. 119.

3 „Наш Црвени крст у ратним данима“, *Гласник*, август 1942, стр. 8–9.

СРПСКО ДРУШТВО ЦРВЕНОГ КРСТА
Главни одбор

Београд, 4 фебруара 1942

А. Бр. 841/42

15.222

ПУНОМОЋНИКУ НЕМАЧКОГ ЦРВЕНОГ КРСТА У СРБИЈИ

Београд

Српско друштво Црвеног крста поново је добило поуздана обавештења да се у Хрватској у концентрационим логорима налази велики број Срба - људи, жена и деце у очајном стању.

Ова несрећна створења невино страдају само зато што су Срби.

Српско друштво Црвеног крста сазнало је да је у женском концентрационом логору Јобор - град око 95% жена и деце тешко оболело. Прилаже се списак извесног броја жена и деце. Има још око 90 одојчади.

Српско друштво Црвеног крста најлепше Вас моли да уложите сав Ваш уплив преко надлежних Немачких власти за спас српског живота у логорима, а нарочито жена и деце.

Ви сте увек са пуно предусретљивости и свесрдно помагали хумани рад Српског друштва Црвеног крста. Српско друштво Црвеног крста дубоко верује да ће и ова молба наићи на одговарајући одзив, па Вам унапред и најтоплије захваљује за Ваш труд и за све што будете могли да учините.

С особитим поштовањем,

КОМЕСАР ДРУШТВА
До. Петар Зеџ

Препис писма Српског друштва Црвеног крста Немачком Црвеном крсту, 4. фебруар 1942. године

Друштво је имало своје службено гласило: *Гласник Српског друштва Црвеног крста*.¹ Први број објављен је августа 1942. године, уводник је потписао др Петар Зеџ, комесар и председник Главног одбора.

***

Због недостатка и недоступности архивске грађе тешко је сабрати све акције које је реализовало Српско друштво Црвеног крста. Зна се да су се претходно ангажовали у Србији, а изузетак је представљала брига о ратним заробљеницима по немачким логорима, под надзором Министарства за социјалну политику.

У војноокупационој управи у Србији налазило се и представништво Немачког Црвеног крста.² Нема доступне архивске грађе о његовим активностима. Постоји само неколико назнаке које указују да је један од његових чланова боравио 6. фебруара 1942. године у концентрационом логору у Јасеновцу, у оквиру званичне посете представника неколико међународних организација и установа.³ Немачки Црвени крст помогао је сродној организацији у Србији око окупљања српске деце, а то значи и избегличке, ради слања на опоравак у Швајцарској.⁴

Нема конкретних података о успостављању првих контаката са Хрватским Црвеним крижом, постоје само неколике назнаке о контактима.

1 Последњи број старе серије објављен је децембра 1940. године.

2 Muharem Kreso, *Нјемачка окупациона управа и Београду 1941–1944*, Београд, 1978, 7str. 8.

3 Зигфрид Каше, специјални посланик у Загребу, саставио је (делимичан) списак посетилаца: Зигфрид Каше, Стјепан Лацковић, лични секретар надбискупа загребачког Алоџија Степинца, Ђузепе Кармело Масучи, секретар Ђузепеа Рамироа Марконеа, изасланика Ватикана у Загребу, неколико неименованих немачких, италијанских и хрватских официра и неколико новинара. Каше, међутим, није поменуо представнике немачког, хрватског и српског Црвеног крста – Вељко Ђурић Мишина, „Фотографисање и филмско снимање унутар комплекса хрватских (ушашког) концентрационог логора Јасеновац у периоду од његовог организовања 20. августа 1941. до уништења 22. априла 1945. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 20/2, Београд–Крагујевац, 2020, стр. 347–264. У поменутој групи био је и Еуген Дидо Кватерник – сведочење Вукашина Жегарца у: *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2020, стр. 19 и 90!

4 „Српска деца на љетњем опоравку у Швајцарској“, *Гласник Српског друштва Црвеног крста*, Београд, август 1942, стр. 4–5.

УВОДНА РЕЧ

Црвени крст био је увек цењен као најлепшија хумана организација, којој су Срби поклањали нарочиту пажњу. Број чланова, популарност идеја и ванредни успеси у спровођењу организација Црвеног крста показују праву слику величине и снаге српског Црвеног крста. Далеко од наших ситуација, свакодневних борби и непотребних размимодлажења, Црвени крст остао је на висини својих високих задатака хуманог и каритативног рада и значаја.

Дужност је наша да ту светлу традицију сачувамо и учврстимо што више можемо. Нарочито у последњој години дана настојали смо да никад не изгубимо испред очњу високе циљеве, достојанство и светле традиције наше организације у српском народу.

Тешка времена рата и његови крвави трагови тражили су од Црвеног крста у Србији пуну активност свих делова његове организације. Колико је то зависило од добре воље, заузимања и пожртвованости његових чланова и функционера, успех је велик и потпу. Колико је зависило од материјалних средстава, желели би много више.

Да смо могли да постигнемо ове успехе, који сигурно неће бити последњи у историји нашег Црвеног крста, помогла нам је предусретљивост немачких војних власти и пуно разумевање на које смо наишли код поверника немачког Црвеног крста у Београду.

Српска влада, а посебно њен председник г. Милан Недић сваком приликом су се заузели за српски Црвени крст и пружили му и моралну и материјалну помоћ, тако

да смо могли на сваком месту где се показала потреба, да извршимо своју дужност.

Рањеници, заробљеници, избеглице, породице пострадалих у рату, а нарочито српска деца даће о том довољно сведочанства. Чисте савести напомињем да Срби могу сачувати гордост кад је реч о српском Црвеном крсту и његовом раду у незаборавним ратним данима.

Настојали смо да чланови Црвеног крста и целокупна српска јавност не остану без свог гласила, које су имали кроз 20 година. Кроз то време излазило је „Гласник“ као званични орган Главног одбора. Био је прворазредни чинилац у спровођењу организација, популарисању мисије и ширењу идеологије Црвеног крста. Мада је данас свако издавање листова везано за нарочите тешкоће, ипак смо успели да све пребродимо и да „Гласник“ настави са издавањем. Желим да „Гласник Српског друштва Црвеног

Др. ПЕТАР ЗЕЧ
(Слика: приватна својина)

крста“ изврши свој задатак у целисти, а у пуној сагласности са узвишеним циљевима Црвеног крста и његових светлих традиција у српском народу.

Др. Петар Зеџ,
Председник и комесар
Српског друштва Црвеног крста

ДВАДЕСЕТ ГОДИНА „ГЛАСНИКА ЦРВЕНОГ КРСТА“

У фебруару 1941 г. требао је да изиђе двобој „Гласника“, али су припремни радови доспели само до коректуре.

Тад се навршило двадесет година откад је изашао први број „Гласника“. Редакција је била спремна јубиларни број, али је развјат међународних односа, који су имали своје реперкусиве и на нашу земљу, онемогућио да га читаоци добију у руке.

Да прегланица и пријатељи „Гласника“ могу у прегледу да осмо-

тре и даје, које је „Гласник“ ширио и како се развијао до данашњег дана, видимо из сачуваног материјала овај чланак, посвећен двадесетој годишњици нашег листа и преносимо га у целисти.

Први број Гласника Српског друштва црвеног крста изашао је јануара 1921 године. Уместо уводника, на првој страни новог часописа стајало је:

„Главни одбор Српског друштва црвеног крста одлучно је, после 45 година свога плодног хуманог рада, за-

Насловна страна гласила Српског друштва Црвеног крста

Хрватски Црвени криж послао је своје представнике у Ниш ради прихвата свих избеглица, и тамо су се обратили локалном одбору Српског друштва Црвеног крста око помоћи и сарадње.¹

Тешко је утврдити када је Српско друштво Црвеног крста успоставило контакт са Међународним комитетом Црвеног крста из Женеви. Зна се да је у лето 1942. године 452 српских малишана боравило у Швајцарској на опоравку у тамошњим центрима. Наравно, уз сагласност немачких војноокупационих власти у Србији и представништва Немачког Црвеног крста у Београду.²

Међународни комитет Црвеног крста тек фебруара и марта 1943. године одазвао се апелу за помоћ Комесаријата за избеглице и пресељенике из Београда, па је ускоро договорено да се у наредним недељама из Независне Државе Хрватске депортује око 10.000 српске деце и да у свему томе треба да учествује и Српско друштво Црвеног крста.³

Нема (доступних) доказа да је у поменутиим активностима узео учешћа и Богдан Рашковић! Челници Српског друштва Црвеног крста, међутим, иницирали су потоње оптужбе против Рашковића код Милана Недића и Немачког Црвеног крста!

1 Извештај Бановинског одбора о раду Друштва Црвеног крста у Моравској бановини у 1942. години, четврта страна извештаја (копије докумената у историјском одељењу Народног музеја у Нишу) – Ивана Груден Милентијевић, Небојша Озимић, „Друштво Црвеног крста и нишки концентрациони логор у периоду Другог светског рата“, каталог изложбе, Народни музеј Ниш, Ниш, 2017, стр. 9.

2 „Српска деца на љетњем опоравку у Швајцарској“, *Гласник Српског друштва Црвеног крста*, Београд, август 1942, 4–5. Немачке војноуправне власти у Србији условиле су учешће Немачког Црвеног крста у помагању Српском друштву Црвеног крста сугестијом да не сме да буде никаквих контаката са Југословенском краљевском владом у Лондону и њеним органима који су се бавили социјалном политиком. Када су Немци дознали да је контаката било, прекинули су даље слања српске деце на опоравак у Швајцарску: Писмо Министарства социјалне политике и народног здравља Југословенске краљевске владе, бр. 714742 од 13. августа 1941, Општем одељењу Министарства иностраних послова – ВА, Емигрантска влада, кут. 242, рег. бт. 7/3-2: *Исто*, 242-23/3-1.

3 Marica Kankaraš Obradov, *Dobrovoljna i prisilna preseljenja u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata i poraća* (doktorski rad), Zagreb, 2011, str. 111.

1.4. Немци о усташким злочинима

Тешко је утврдити када се у званичној комуникацији међу немачким установама у Независној Држави Хрватској појавила прва информација поводом злочина које усташе чине над припадницима српског народа. Зна се, примера ради, да је Фелдкомандатура у Загребу 26. јула 1941. известила генерала Едмунда Глеза фон Хорстенауа о страдању Срба војника заробљених у Априлском рати после њиховог повратка у родне крајеве, о злочинима у Глини и другим злоделима. Препис поменуте представке прослеђен је у Београд, у Штаб војног заповедника Србије.¹ Сличне представке писане су и у наредним месецима!²

***

Немогуће је утврдити када је из Београда, из Штаба војног заповедника у Србији упућена писана молба представницима немачких војних снага у Загребу, поводом успостављања система концентрационих логора и злочина усташа над припадницима српског народа у Независној Држави Хрватској. Зна се, примера ради, да је 25. јуна 1941. начелник Управног штаба Харалд Турнер писао о недужним жртвама немачком посланству у Загребу (Зигфриду Кашеу) наводећи бројне персоналне податке страдалника и документујући злочине фотографијама (које му је послало Министарство унутрашњих послова Савета комесара – реч је о злочину од 28. априла у селу Гудовац код Бјеловара). Турнер је завршио допис следећим речима: „Опет хитно молим да се код хрватске владе уложе најхитнији приговор. Српским становништвом на подручју војног заповедника владало је једно немо очајање с обзиром на судбину његових сународника у Независној Држави Хрватској, а то очајање морам забележити као знатну опасност.“³

---

1 Известан део те документације није био познат историчарима. Зна се да је првих послератних година предат обавештајним органима на обраду. Тако је део грађе доспео до Славка Одића: он никада није објавио ниједан документ. То је учинио историчар Милан Кољанин у зборнику *Усташка зверства*, Нови Сад, 2020 (у даљем тексту: *Усташка зверства...*).

2 *Усташка зверства...*, стр. 63–66.

3 Nikola Živković, Petar Kačavenda, *Srbi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Beograd, 1998, 175–188. Оригинал: ВА, НДХ, к. 233, рег. бр. 15/2-8-12.

Политичко одељење немачког посланства у Загребу сачинило је извештај о усташким злочинима у периоду од почетка маја 1941. до 4. маја 1942. године. Извештај садржи конкретне податке о местима злочина, врсти злочина, броју страдалих и друге чињенице с тим у вези.¹

***

Не може се поуздано навести када је Тома Максимовић, комесар за избеглице и пресељенике, први пут писао Ернсту Вајнману, комесару за пресељенике при Војном штабу војноуправног команданта Србије, и тражио заштиту Срба од усташких злочина. Али је, рецимо, 10. априла 1942. године уз молбу проследио 27 записника о саслушању избеглица.² Максимовић је наредног дана проследио 29 фотографија Срба и Српкиња ослобођених захваљујући и Вајнмановом заузимању из логора Лоборград и Јасеновац у акцији што су је иницирали Диана Будисављевић и Богдан Рашковић, свако у свом домену посла.³

Нема (доступних) докумената о томе да је у поменутих активностима припадника немачких војноуправних власти имао неку улогу и Богдан Рашковић! Међутим, зна се да се (вероватно јануара 1942) Вајнман жалио Недићу на Рашковића!⁴ У доступним документима нема трага што би указивао на Недићев одговор Вајнману.

¹ Исто, стр. 208–214. Оригинал: ВА, Микрофилм Војни архив Лондон, Н. 17, X-309998-310026.

² Усташка зверства ..., 280–281.

³ Усташка зверства ..., 282–283.

⁴ Видети белешку Милана Недића на писму Богдана Рашковића од 4. фебруара 1942. године – ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 31/2.

1.5. О литератури и изворима корисним за животопис Богдана Рашковића

Проглашење Независне Државе Хрватске 10. априла 1941. године означило је, између осталог, и почетак великог страдања српског народа и Српске православне цркве на тамошњим просторима. У наредним годинама злочини попримају такве размере да бива угрожен биолошки и цивилизацијски опстанак Срба на територијама западно од Дрине.

Страдању српског народа 1941–1945. године није посвећено довољно пажње у озбиљним научноистраживачким пројектима па је то, мање-више, било препуштено појединцима. Међу ауторима десетина радова различитих квалитета и обима, свега неколицина су били историчари по образовању. Када се томе још дода да је међу радовима било мало оних који су засновани на архивској грађи насталој у оквиру Српске патријаршије, извесне ствари постају донекле јасније.

Недоступност архивске грађе настале у администрацији колаборационистичких органа власти – у Савету комесара, који је предводио Милан Аћимовић, и Српској влади народног спаса генерала Милана Недића – одразила се на непознавање тог дела историје, за коју се седам деценија из комунистичко-партизанског табора тврдило да је недостојна у сваком погледу, па стога и не заслужује да се њоме било ко истрајније бави.

Објективна историја војноокупационе територије Србија и колаборационистичких органа власти још није написана из више разлога. Једну од најважнијих препрека истраживању рада Савета комесара и владе Милана Недића представља већ више пута споменута недоступност архивске грађе настале у тим годинама. Оно што је доступно у Војном архиву, Архиву Србије, Архиву Југославије и локалним архивама у Србији јесте корисно али није највредније. А оно што није доступно налази се у архивским фондовима некадашњих обавештајних служби, као и у приватним колекцијама.

Објављено је неколико радова који припадају прокомунистичкој историографији а међу њима се издваја дело др Милана Борковића *Kontrarevolucija u Srbiji*, I–II (Београд, 1979). Први озбиљнији рад написао је правник и историчар Бранко Петрано-

вић, професор на предмету Историја Југославије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, под насловом *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945* (Београд, 1992). На трагу тог дела, али без идеолошких одређења, настали су радови млађих историчара. Први у низу био је Коста Николић са монографијом *Страх и нада у Србији 1941–1944. Свакодневни живот под окупацијом* (Београд, 2002). Потом су уследиле докторске дисертације Александра Стојановића, Маријане Мраовић, Немање Девића... Савременим и будућим истраживачима од користи могу бити радови двојице учесника у рату: Боривоје М. Карапанџић, *Грађански рат у Србији 1941–1945*, Кливленд/САД, 1958 (друго издање: Београд, 1990); Живко Топаловић, *Србија под Дражом*, Лондон, 1968 (друго издање: Београд, 2004).

Ниједан историчар или правник нису се позабавили положајем Савета комесара и владе Милана Недића у контексту међународног ратног права (посебно када се има у виду како је колаборација дефинисана у Хашкој конвенцији и њеним допунама), па због тога свака расправа о њиховој улози креће се са негативним квалификацијама.

И даље је спорна улога Милана Недића, посебно кад је реч о унутрашњој политици и односу према избеглом делу српског народа који је готово непрекидно пристизао у Србију у борби за гомо живот бежећи пред злочинима које су чинили бројни припадници немачких, италијанских, хрватских, албанских, бугарских и мађарских формација. Што се тиче историографских радова о поменутој теми, без обзира на идеолошку пристрастност, издваја се дело Слободана Д. Милошевића *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*. (Београд, 1981). На хрватској страни треба указати на радове историчара млађе генерације Филипа Шкиљана, на пример студију *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH* (Zagreb, 2014).

Ни ратна страдања Српске православне цркве деценијама нису била тема научноистраживачких радова. Прво озбиљно дело представљала је моја докторска дисертација, објављена под насловом *Голгота Српске православне цркве 1941–1945. године* (Београд, 1997). Приликом истраживања сазнао сам много тога о настојањима нарочите комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве и Комесаријата за избеглице и пресељенике Савета комесара и владе Милана Недића да прикупе информације о стра-

дању народа и, сходно приликама и могућностима, да та сазнања искористе за добробит угроженог Српства, рецимо, преко четири меморандума Светог архијерејског синода немачким војноуправним командантима Србије.¹

Приликом размишљања како сачувати сведочења избеглих и прогнаних страдалника закључено је да најпростије решење представља бележење њихових изјава по одређеном шаблону. Тако су упоредо радили при Светом архијерејском синоду Српске православне цркве и у Комесаријату за избеглице и пресељенике. У међувремену, Комесаријат је проследио Патријаршији 3.032 а добио од ње око 4.500 записника сведочења.²

Поменута мешовита комисија у лето 1942. године сачинила је (најмање) пет зборника сведочења: „Акција римокатоличке цркве“³, „Акције фрањеваца“⁴, „Јасеновачки логор и Лобор Град“⁵,

1 Као директор Музеја жртава геноцида сачинио сам план објављивања архивске грађе која је веома корисна за истраживање судбине српског народа у Другом светском рату, нарочито у Независној Држави Хрватској. У том контексту најпре сам написао уводну студију и приредио поменута документа Синода: *Меморандуми Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве 1941–1942. године војно-управним командантима Србије*, Београд, 2020.

2 Архив Синода Српске православне цркве, Записници, Син. бр. 1060/зап. 237/1947. Миленко Филиповић, један од сарадника комисије Српске патријаршије, 31. јула 1942. године предлаже Синоду шта би све требало да обухвати документација која настаје у патријаршијској Комисији и Комесаријату за избеглице: стварање картотека за податке о судбинама архијереја, свештенства, монаштва, манастира, цркава, црквене имовине, матица црквених, гробаља, старина, библиотека, културних и хуманитарних установа, о прогонству, страдању, пресељењима, пљачкањима, мучењима, покатоличавању и мноштво других рубрика. У наставку, аутор предлаже и стварање тима стручњака који би чинили статистичари, историчари, полицијски експерти, судије, књижевници, публицисти, канонисти и аграрни инжињери. Те активности су и започете али нису у потпуности реализоване – АСин, III/10/1943. О истом упоредити саслушање Миленка Филиповића 30. јануара 1945. године – АЈ, 110, Инв. бр. 16.390.

3 *Акција Римокатоличке цркве – Саслушање српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2021. Други део ове публикације је зборник „Акција фрањеваца“, припремљен 1942. године као посебна целина. Због обима и садржаја сматрао сам да га треба спојити са зборником „Акција Римокатоличке цркве – Саслушања српских избеглица“.

4 Видети претходну фусноту.

5 Зборник је раздвојен у две целине и тако објављен: *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2020; *Лобор град – Хрватски логор српске жене и деце* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

„Босна и Херцеговина – Саслушања српских избеглица“¹ и „Хрватска, Славонија и Срем – Саслушања српских избеглица“². Исте године састављена су још и два зборника: „Зверства над Србима у Независној Држави Хрватској од стране усташког режима 1941/1942“ и „Зверства Арбанаса извршена над Србима Косова и Метохије“.

***

О Јасеновцу је за 75 година објављено више од 3.500 радова различитог квалитета и обима (и више десетина квазиисторијских текстова у Хрватској).

О Лоборграду нема радова српских историчара и публициста, а код Хрвата је чак 2017. године одбрањен дипломски рад на Филозофском факултету у Загребу: Јана Јанеж, „Ustaški koncentracijski logor Loborgrad (1941.–1942.)“.

Посебно место у неком будућем истраживању Лоборграда имаће сведочења девојака и жена које су у том логору биле заточене извесно време. После спасавања и довођења у Београд, што су организовали представници немачких окупационих власти у Србији и владе Милана Недића (међу којима посебно место заузима Богдан Рашковић), заточенице су у Комесаријату сведочиле о оном што су доживеле. Потом би неки од чланова заједничке комисије Светог архијерејског синода и Комесаријата за избеглице и пресељенике владе Милана Недића сачинио стручни елаборат за интерну употребу.³

Нема поузданих података о зачетницима идеје да се сачине зборници. Постоје само претпоставке да је то учинио неко од сарадника Комесаријата за избеглице и пресељенике. Није могуће утврдити у колико примерака су зборници изјава умножавани

1 *Босна и Херцеговина – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

2 *Хрватска–Славонија–Срем – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

3 Мада је објављивање зборника сведочења заточеница Лоборграда било у издавачком плану Музеја жртава геноцида, моје смењивање са места директора зауставило је цео план објављивање архивске грађе. Свестан значаја те грађе, написао сам уводну студију и објавио зборник сведочења: *Лоборград хрватски логор српске жене и деце*, Београд, 2022. Видети и фусноту бр. 5 на страни 57. За стварање шире и комплексније слике о Лоборграду треба погледати и архивску грађу која се чува у Хрватском државном архиву у Загребу, фонд 306 Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача.

куцањем али има основа за претпоставку да се радило у најмање двадесетак. Исто тако тешко је утврдити коме су зборници били упућени.

Поменутих пет зборника изјава сачувани су у (најмање) три верзије: једна се чува у Архиву Српске православне цркве, друга у Војном архиву (некада Архив Војно-историјског института па отуда и сигнатуре: АВИИ, Недићева архива, односно ВА, Нда) и трећа у Архиву Србије (фонд Комесаријат за избеглице). Тих зборника, међутим, има и у приватним архивама. Квалитет отиска у сачуваним верзијама указује да није реч о првом примерку већ о петој-шестој копији.

***

Архивска грађа из времена 1941–1943. године у којој би требало да има података о активностима Богдана Рашковића је веома оскудна. Оно мало што је доступно налази се у фондовима Архива Србије (фонд Владе Милана Недића), Војног архива (фондови НДХ и Недићева архива) и у Музеју Српске православне цркве (Заоставина Радослава Грујића).

Имајући у виду оцену комунистичких власти о ратном деловању Милана Недића која се одразила и на радове професионалних историчара, јасно је да активности колаборационистичке владе Србије на спасавању српског народа баш и нису наметале као научноистраживачка тема. Истовремено, има основа и за претпоставку да је послератна власт намерно уништила или склонила одређени део архивске грађе која још није видела светлост дана. У конкретном случају то би могла бити документација о каритативним делатностима Томе Максимовића, првог човека Комесаријата за избеглице и пресељенике, о раду Српског друштва Црвеног крста. У тој грађи би, по природи активности, требало да буду и документи о Богдану Рашковићу. Чини се да ћемо чекати још дуго док та архива не буде доступна јавности. А у међувремену, нових сазнања о Богдану Рашковићу неће бити!

***

Југословенска и хрватска историографија у знатној мери су разјасниле велике теме из историје Независне Државе Хрватске. То је и разумљиво јер је поменута државна творевина у сваком погледу била хрватска. Кад је реч о Србима, то је била тема углав-

ном историчара родом из Хрватске и Босне и Херцеговине.¹ У том контексту треба истаћи да на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду није одбрањен ни дипломски и магистарски рад нити докторска дисертација о судбини српског народа у Независној Држави Хрватској. Исто је и на катедрама у Новом Саду и Нишу.

Кад је реч о логорима за жене и децу, као што су били они у Лоборграду и Горњој Ријеци, и ту је хрватска страна по броју објављених радова знатно испред српске.²

***

О пресељеницима и избеглицама са разних страна окупираних и раскомадане Краљевине Југославије који су спас потражили у Србији има мало литературе. У тој литератури, међутим, као корисни извори нису наведена сведочења избеглица. Изузетак је др Драгослав Страњковић који је користио архивску грађу Светог архијерејског синода у Српској патријаршији, јер су му сведочења прогнаника и избеглица били основни извор за студију.³

***

Богдана Рашковића први је поменуо Слободан Д. Милошевић, додуше у фусноти, после цитирања делова Рашковићевог извештаја у делу основног текста што се односи на број избеглица на италијанској страни у Далмацији.⁴

Антун Милетић цитирао је Рашковићев извештај Недићу од 2. септембра 1941. године.⁵ Потом је објавио други Рашковићев из-

1 Јован Мирковић, некадашњи директор Спомен-подручја Јасеновац и радник Музеја жртва геноцида, објавио је опсежну библиографију наслова о Јасеновцу – *Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*, Laktaši–Banja Luka–Beograd, 2000; Ђуро Затезало, *Јадовно комплекс усташких логора 1941*, 1–2, Београд; итд.

2 Видети: *Лобор град хрватски логор српске жене и деце* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

3 *Највећи злочини садашњице (Патње и страдање српског народа у Независној Држави Хрватској од 1941–1945)* (приредио др Јеремија Д. Митровић), Горњи Милановац – Приштина, 1991.

4 „A-VII, Nda, kut. 39, r. br. 28/2. Izveštaj Bogdana Raškovića, bez datuma. Prema sadržaju, dokument potiče s kraja 1941. ili početka 1942.“ – Slobođan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, Beograd, 1981, str. 118. Милошевић је погрешно навео сигнатуру: А ВИИ, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2!

5 ВА, НДХ, кут. 61, рег. бр. 17/12-2, 4, 6. Препис реферата доставио је Пријавни уред хрватског домобранства у Земуну 8. октобра 1941. године Глав-

вештај Милану Недићу од 17. септембра 1941. године.¹

Четврто помињање Рашковића било је у мојој докторској дисертацији.²

Приређивачи *Dnevnika Diane Budisavljević* објавили су неколико реченица у којима је Рашковић поменуто.³

Први научноистраживачки пројекат о улози Богдана Рашковића иницирао сам као директор Музеја жртава геноцида. Први рад у пројекту написала је Александра Мишић: „Три извештаја Богдана М. Рашковића о судбини Срба у Независној Држави Хрватској“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 13–1, Спомен музеј „21. октобар“ Крагујевац, Музеј жртава геноцида, Београд, 2021, 43–72. Други део поменутог пројекта је мој предговор у књизи *Лобор град – Хрватски логор српске жене и деце – Саслушања српских избеглица* (ауторово издање, Београд, 2022).

***

С обзиром на тематику и садржај могло се очекивати да активности Богдана Рашковића у својим радовима помену Хрвати али то нису учинили:

Tomislav Vujeva, „Kollaboration oder begrenzte Loyalität? Die historiographische Diskussion um Erzbischof Alojzije Stepinac von Zagreb und den katholischen Klerus im Unabhängigen Staat Kroatien (1941-1945)“, докторска дисертација одбрањена 2009. године на Студију католичке теологије у Бечу;

Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, P.I.P., Zagreb, 1995;

Mirko Peršen, *Ustaški logori*, Stvarnost, Zagreb, 1966); Mirko Peršen, *Ustaški logori*, Globus, Zagreb, 1990;

Mišo Deverić, Ivan Fumić, *Hrvatska u logorima 1941.–1945.*, Sa-vez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2008;

Mario Kevo, *Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavi-*

ном стожеру Министарства хрватског домобранства уз извештај о ситуацији у Србији. Документ је објављен – Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac*, knjiga I, Beograd, 1986, str. 75-77.

1 Документ цитирају и: Атанасије Јевтић, *Великомученички Јасеновац*, Београд–Ваљево, 1990, 165–170; *Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svetskom ratu*, Zbornik dokumenata, Tom I – Zločini Nezavisne države Hrvatske 1941–1945, Beograd, 1993, str. 708–713.

2 Вељко Ђ. Ђурић, *Голгота Српске православне цркве 1941–1945. године*, Београд, 1997.

3 *Dnevnik Diane Budisavljević*, Zagreb, 2003.

sne Države Hrvatske, Slavonski Brod – Zagreb – Jasenovac, 2009;
 Nataša Mataušić, *Diana Budisavljević Prešućena heroina Drugog svjetskog rata*, Zagreb, 2019 (Laguna, Beograd, 2021);
 Jana Janeš, „Ustaški koncentracijski logor Lobarograd (1941.–1942.)“, дипломски рад, ментор др Горан Хутинец, Одсјек за повијест Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, 2017.

***

Кад је реч о Србима који су истраживали и објављивали дела о страдању српског народа у Независној Држави Хрватској, Богдана Рашковића не помињу:

Драгослав Страњаковић, *Највећи злочини садашњице (Патње и страдање српског народа у Независној Држави Хрватској од 1941–1945)*, Дечје новине Горњи Милановац – Јединство Приштина, 1991;

Владимир Дедијер, Антун Милетић, *Против заборав и табуа (Јасеновац 1941–1945)*, И. П. Прегрес Удружење за истраживање геноцида и ратних злочина, Сарајево–Београд, 1991;

Јован Мирковић, *Злочини над Србима у Независној Држави Хрватској – Crimes against Serbs in The Independent State of Croatia*, Свет књиге, Београд, 2014.

Mila Mihajlović, *Jugoslavija: april 1941 – septembar 1943*, Čigoja štampa, Beograd, 2020.

Богдана Рашковића не помињу ни они који су се бавили биографијом генерала Милана Недића:

Петар Мартиновић Бајица, *Милан Недић*, Чикаго, 1956, (ИКП Никола Пашић, Београд, 2003);

Станислав Краков, *Генерал Милан Недић*, 1-2, Минхен, 1968;
 Лазо М. Костић, *Армијски ђенерал Милан Недић*, Мелбурн, 1976 (Нова искра, Београд, 2016);

Вукашин Л. Перовић, „Милан Недић“, у: *Енциклопедијски и политички коментар „геносида“ – Прва четничка енциклопедија*, Минхен, 1972;

Nikola Milovanović, *Generali izdaje*, I, Sloboda, Beograd, 1977;
 Milan Borković, *Milan Nedić*, СIP, Zagreb, 1985.

1.6. Биографија Богдана Рашковића

Нико од Срба школованих историчара није се бавио биографијом Богдана Рашковића. За то постоји неколико оправдања, додуше неуверљивих. Превасходно је ту реч о недостатку архивске грађе, а и та оскудна сачувана документација углавном није доступна. Међутим, треба споменути и невољност историчара да отварају „незгодне“ теме.

Из доступне грађе о Рашковићу могу се навести следеће чињенице:

Рођен је 1907. године у породици Милорада, поручника и Љубице, домаћице; крштен је 15. фебруара 1907. у Цркви Светог Великомученика Георгија у Ћуприји. После основне школе похађао је Државну саобраћајну железничку школу у Београду, завршни испит положио је 1927. године!

Венчао се 15. јуна 1931. године у београдској Цркви Светог Саве са Маром, ћерком гимназијског професора Драгомира Глишића и Дамјанке из Београда. У браку нису имали породе.

Као средњошколац војни рок у трајању 14 месеци служио је у Карловцу до 2. августа 1928. године, унапређен је у чин ђака-поднаредника а после стручног испита у чин инжењеријског наредника.

Био је висок око 165 сантиметара. У војном листу писало је да је миран, повучен, тих и скроман и да пази на своје достојанство. Говорио је немачки језик. Био је слабог здравља о чему сведоче наводи из личног картона о боловањима која су трајала и до 30 дана.

Настанио се у Београду после одслужења војног рока. Запослио се у Министарству саобраћаја 1928. године, то јест у Дирекцији Државних железница. Није разјашњено зашто је заклетву положио тек 10. октобра 1934. године.

Приликом запошљавања морао је да прибави потврду од надлежног суда да не припада ниједној илегалној организацији.

Од 1. јануара 1929. године распоређен је у Војни одсек Дирекције Државних железница. Наредних година мењао је организационе целине: па је 8. марта 1941. распоређен на службу у Суботицу.

Треба напоменути да се Војна обавештајна служба све више

гранала у периоду од 1937. до 1941. године. Организациона шема војне службе безбедности је промењена у октобру 1937. године, када су устројене и три дирекције са шест одељења: Прва дирекција у свом саставу је имала Оперативно и Обавештајно одељење; Друга дирекција обухватала је Организацијско и Саобраћајно одељење; Трећу дирекцију чинили су Наставно и Историјско одељење. Извесни подаци указују да је Рашковић био подређен Другој дирекцији.

У цивилној служби је прошао све степене у хијерархији: тако је 29. новембра 1932, на предлог Саобраћајног одељења Генералне Дирекције државних железница, после приправничког стажа стекао звање службеника 9. положајне групе. Формално, као референт за правне и персоналне послове радиће све до 1943. године. Извесно време провео је у кабинету генералног директора.

Према службеној белешци од 31. марта 1936, Рашковић је претходне године радио као контролор композиција страних возова.

У личном Рашковићевом досијеу нема података шта је радио од марта 1941. до 30. јула 1943. године, то јест до одлуке Председништва Министарског савета (М.С. бр 1920-43) о његовом пензионисању.¹

Зна се да је преживео Други светски рат и да је извесно време радио у Министарству саобраћаја Демократске Федеративне Југославије касније Федеративне Народне Републике Југославије. Нема поузданих трагова када је преминуо и где је сахрањен.

---

¹ Лични досије Богдана Рашковића налази се у Архиву Југославије, фонд Министарство саобраћаја, Персонални одсек.

Књига 31.
Број 60

И З В О Д.
=====

Такс.
марка: 10

Књига за уписивање рођених, цркве Ђупријске храма Св.Вел.Муч.Георги

Место где је дете рођено	Ђуприја
Година, месец и дан рођења:	1907 седме године јануара 23 нег.
Време кад се дете родило, дању или ноћу, пре или после подне, пре или после поноћи:	./.
Храм или место где је дете крштено:	У Цркви Ђупријској.
Година, месец и дан кад је дете крштено:	1907године 15. фебруара.
Име детета и пол:	Богдан /мушко/
Име и презиме, радња и место становања оца и матери:	Милорад Рашковић поручник мати Љубица из Ђуприје.
Које је дете по рођењу матери/прво, друго и т.д./	Прво.
Име и презиме свештеника, који је дете крстио:	Прота Мил. Поповић.
Име и презиме кума, његова радња, и одакле је:	Милећ Ранковић потпуковник из Београда
Је ли дете ванбрачно, је ли близнац и т.д.	Није.
Је ли дете рођено с каквим телесним недостацима:	није

У Ђуприји месец маја дан 10 година 1914.г.

За Цароха Протојереј,
/М.П./ Авр.М.Петровић с.р.

Да је овај препис веран своје оригиналу тврди:

Сравнили:

1. *Мил. Рашковић*
2. *Аврам. Петровић*

Шеф II. Одсека
Војне Делегације,

Ђојановић

Препис крштенице Богдана Рашковића

I

ЕВИДЕНЦИЈА ОСОБЉА
 Персоналног одеела Општег одеела
 Генералне Дирекције Држ Железнице
 Београд

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ.

Име: Богдан Рашковић

Положај	Категорија	Група	Надлештво
Саобр. прит. са 1050 дн			ст. Београд
Уживити	I	I	1 Саобраћ. К. Оп. Вршна Секретаријат
Чехов. притрав. са 1.550	добра		Тит Сир.
Саобраћ. Уживити.		IX.	
- V -		~~IX~~ III	С.О. Бр.
Контролор		~~IX~~ VI	Р.О. Мин саобр. - режа за службу, лич. саобр. саобр. Уживити

XVI-3. - Штатнација Дирекције Држ. Железница у Суботици Број 120 - (12000 код.)

Прва страна Службеног листа Богдана Рашковића

Текући број 227.

Страна књиге 50.

За 1931. год.

ИЗВОД

из књиге за уписивање венчаних, цркве Београдске
храма св. Саве.

Име, презиме и радња	младожење	<u>Ђордан М. Рашићковић, кет.</u>
	невесте	<u>девојка Мара.</u>
Име, презиме и радња родитеља	младожење	<u>Пок. Милорад Рашићковић, б.в.</u>
	невесте	<u>Мат. узук. у земљи, новобугар. Београд.</u> <u>Драгомир Јилећ, б.в. кет.</u> <u>и Јанјанка из Београда.</u>
Година, месец и дан рођења	младожење	<u>1907. год. 23. Јануара.</u>
	невесте	<u>1911. год. 30. Јуна.</u>
Место рођења	младожење	<u>Тузла.</u>
	невесте	<u>Русадан.</u>
Место ставовања	младожење	<u>Београд.</u>
	невесте	
У који брак ступа	младожења	<u>Први брак.</u>
	невеста	
Храма или места, где је венчање свршено		<u>Црква св. Саве.</u>
Година, месец и дан венчања		<u>1931. год. 25-г = 7. јуна.</u>
Име и презиме свештеника који је венчање свршио		<u>Ђорђе Васић, свештеник.</u>
Име и презиме кума, његова радња и одакле је		<u>Ђорђе Милошевић, кет. б.в.</u>
у <u>Београду</u> месец <u>јуна</u> дана <u>15.</u> година <u>1931.</u>		

Парох,

Ђорђе Васић
свештеник.

Чл. 27. закон о уписивању нових државних матреница од 3. децембра 1918. год. и се књиге за уписивање који се узимају до
штампаним или формулар. пре дописивања до књиге (1. и 2. одредаба закона).

Издање и штампане Друштво Штампарије Краљевине Србије, Краљевоградског Словеница.

ЦЕНА 0-50 ПАРА ДИН.

Извод из Матичке књиге венчаних

58

ЗАПИСНИК

О изложеној заклетви г. *Богдан М. Рашковић*
Милош М. Рафраја Оддела *Вандел* Дирекције у
 смислу § 70 Закона о државном саобраћајном саоблу у вези чл. 1
 и 2 Уредбе с тексту заклетве у ресору Министарства саобраћаја.

” Ја *Богдан М. Рашковић*
 закљинем се свемогућим Богом да ћу владајућем Краљу Петру II
 и Стајбини веран бити, да ћу се државним законима и наредбама
 претпостављених ми власти покоравати, да ћу се при вршењу служ-
 бе руководити штедњом, а државне и службене тајне верно чувати,
 да ћу се савесно пољржавати прописа који се тичу безбедности
 саобраћаја, да ћу дужности, које су са мојем службом скопчане,
 не само сам испунавати, него ћу настојати да се сви прописи из-
 вршују као што треба.

Тако ми Бог помози.”

10. *X* 1934. год.
 у *Београду*

Получио заклетву
Богдан М. Рашковић
Милош М. Рафраја

О Б Е Р А В А,
 Начелник
 Саобраћајног Оддела
 Главне Дирекције Јав. Железних

Смиљко

Заклетва Богдана Рашковића приликом запошљавања,
 Београд, 10. октобар 1934.

1.7. Активности Богдана Рашковића

Није тешко набројати примере искреног ангажовања на спасавању појединаца од злочинаца у било ком крају Независне Државе Хрватске јер су такви случајеви били веома ретки. За (јавно/легално) спасавање из усташких концентрационих логора није било превише шанси – зна се за ослобађање од казни више група заточеника, већином Хрвата, за рођендан поглавника Анте Павелића. Мало се зна, међутим, за ослобађања појединаца и група Срба после неколико интервенција припадника немачког посланства у Загребу код усташких челника у Загребу.

Историјска наука још није отворила тему спасавања Срба из затвора и логора у Независној Држави Хрватској и њиховом пребацивању у Србију.

Одређени број припадника српског народа спасен је из хрватских логора после молби представника колаборационистичких органа власти у Србији Савета комесара и владе генерала Милана Недића упућених високим војним и цивилним представницима немачке војноокупационе управе у Србији. Број тако спасених особа није могуће прецизно утврдити, али се засигурно може говорити о хиљадама и хиљадама људи.¹

Неколико последњих година у Србији, и шире у региону, у јавности се, кад је реч о личностима које су се жртвовале за друге, најчешће и с правом помиње име Диане Будисављевић. Она је, наиме, ужаснута вестима о збивањима у логорима у Независној Држави Хрватској, започела акцију помагања и спасавања заточеника, првенствено малишана, и томе се здушно посветила док је за то имала подршку немачких представника у Загребу и док јој је такво ангажовање било омогућено од хрватских власти.²

***

Тешко је утврдити када је Богдан Рашковић први, а када последњи пут отишао у Независну Државу Хрватску. Зна се, барем је он тако тврдио, да је од јуна 1941. до краја фебруара та-

¹ *Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног одбору* (куцано), Београд, 1941, стр. 9–10 (у даљем тексту: *Експозе Комесаријата за...*).

² *Dnevnik Diane Budisavljević*, Zagreb, 2003.

мо одлазио најмање 14 пута. За утврђивање тачног датума првог одласка постоје индиције које могу бити од користи. Наиме, Драгутин Милић, службеник Министарства народног здравља и социјалног старања, упутио је крајем септембра (25–31) Министарском савету извештај о својим активностима („О страдању Срба у Хрватској“) и том приликом навео да је: 25. јуна добио од Јована Мијушковића, комесара Министарства народног здравља и социјалног старања, налог да са тројицом сапутника отпутује у Независну Државу Хрватску да сагледају тамошње (не)прилике у којима се задесио српски народ. Поменуо је да је један од тројице његових сапутника био Богдан Рашковић. На пут су кренули 10. јула ка Загребу!

Овај датум се стога може прихватити као дан првог поласка Богдана Рашковића из Београда у усташку државу! У Рашковићевом првом извештају Милану Недићу од 2. септембра, међутим, нема помена Драгутина Милића. Помиње га, додуше, у другом извештају од 17. септембра: Милић је ухапшен 29. августа у возу у Окучанима и спроведен у затвор у Загребу одакле је ослобођен тек 22. септембра.¹ У доступној архивској грађи то је све што је могуће сазнати о Драгутину Милићу!

***

Готово немогуће је реконструисати шта је све претходило налогу комесара Јована Мијушковића да четири особе од поверења отпутују у Независну Државу Хрватску, како је текао процес припреме те мисије, сам ток путовања и повратак, али су могуће реалне претпоставке: избеглице из усташке државе су већ почетком лета о свом страдању сведочиле у Комесаријату за избеглице и пресељенике или црквеним властима, архијереји су о томе обавестили поједине комесаре а они упутили молбе немачким окупационим властима да се заузму у заштити од затирања српског народа.

¹ Судбина оригиналне верзије поменутог извештаја није утврђена. Зна се да је делове преписа Милићевог извештаја објавио Атанасије Јевтић у три публикације: *Великомученички Јасеновац*, Ваљево–Београд, 1990, стр. 171–175; *Јасеновац после Јасеновца*, Београд–Ваљево, 1995, стр. 164–168; *Јасеновац мјесто натопљено крвљу невиних*, Београд, 1990, стр. 113–117. Јеромонах Атанасије написао је да се користио преписом који је чуван у Музеју Српске православне цркве, фонд Заоставина Радослава Грујића. Поменута белешка иницирала је моје трагање та тим драгоценим документом, нажалост безуспешно!

***

Богдан Рашковић имао је подршку неколико угледних Срба у Београду, као и неопходну помоћ од појединих немачких официра и чланова представништва Немачког Црвеног крста у Србији. Може се, међутим, констатовати да је он истовремено и извршавао налоге колаборационистичких органа власти, најпре Савета комесара, то јест Милана Аћимовића, и касније Српске владе народног спаса, то јест неколицине министара и лично Милана Недића.

По природи посла, он је о обављању задатака извештавао Аћимовића, Недића, Тому Максимовића и митрополита Јосифа (Цвијовића), тада првог архијереја у Светом архијерејском синоду Српске православне цркве. Ти извештаји представљају извор нових чињеница о страдању српског народа.

***

Идеолошка осуда Милана Недића после (само)убиства 1946. године одразила се и на растурање документације која је настајала у његовој влади: она се може пронаћи у Архиву Србије, Војном архиву и Архиву Југославије док је најважнији део, по природи посла, завршио у савезној Служби државне безбедности. Познато је да је знатан део те архиве 1992. године пренет у србијанску Службу државне безбедности (која је јула 2002. преименована у Безбедоносно-информативну агенцију)! У тој грађи требало би да се налазе и записници са седница владе Милана Недића са поверљивим информацијама и подацима о ратном времену и (не)приликама. Наиме, с обзиром на то да је Недић био официр старога кова, има основа за претпоставку да је поштовао бирократска правила што су захтевала стварање одређене документације и њено архивирање.

У том контексту, може се претпоставити да је Недић небројено пута разговарао са представницима немачке управе о страдању српског народа изван Србије и писао молбе за помоћ у спасавању од погрома којима је био изложен у свим некадашњим крајевима Краљевине Југославије. Тешко је, међутим, установити који су били ефекти тих молби. Ипак, остало је писаних трагова у документима Комесаријата за избеглице и пресељенике у којим се помињу десетине и десетине хиљада спасених.¹ У Рашковићевим извештајима изнета су слична тврђења.

---

¹ Видети: *Експозе Комесаријата за...*, разне стране.

Управо то вишегодишње ангажовање на спасавању као да није био по вољи комунистичким властима па је много тога сакривено и/или уништено да историчарима не буде предмет истраживања. Да је много тога скрајнуто од јавности, значи и од историчара, нарочито кад је реч о списима који документују активности Милана Недића, сведоче збивања од пре десетак година у Архиву Војводине.¹ Наиме, један рођак пуковника Славка Одића, познатог обавештајног стручњака и публицисте, продао је поменутој установи збирку фотодокументарне и архивске грађе, углавном немачке провенијенције. Припремајући поменути материјал за обраду, архив је ту збирку огласио као сензацију.² Најпре је 2019. објављен (на српском и енглеском језику) мали каталог насловљен *Гудовац 1941. Пут злочина*, а потом 2020. године и зборник 165 докумената са фотографијама (само на српском језику) под насловом *Усташка зверства – Зборник докумената (1941–1942)*, са уводном студијом и коментарима историчара др Милана Кољанина.

Богдан Рашковић се не спомиње ни у једном документу поменуте збирке! То наводи на закључак да је целина документације немачке Службе безбедности већ 1945. године распарчана па је извештан број докумената предат на обраду неком другом (а не Одићу). Питање је да ли ће ишта од тога икада бити виђено или ће и даље чамити у архивској тами (или у тајним депоима србијанских безбедносних слбужби)!

Милан Недић се помиње у тридесетак докумената поменуте збирке: реч је углавном о његовим молбама немачким официри-ма да се заузму за Србе у Независној Држави Хрватској. Вредно је спомена да су Немци педантно све то бележили и сходно својим проценама покретали процедуру провере и потом извештавали Недића о исходу свега.

С обзиром на то да се Недићева брига за српски народ испоставила донекле као отежавајућа околност на његовом саслушању и суђењу и што ће то одредити његову коначну судбину, јасно је да се недоступност архивске грађе у процесу истраживања одражава на могућност промене општеприхваћене представе о њему као сараднику окупатора. Ова тврдња добија на значају када се анализирају доступни немачки документи који говоре о њиховом одно-

1 Архив Војводине, фонд 562.

2 Ја сам тим поводом написао кратку расправу „Сензационализам, аматеризам или нешто треће?“, објављену 11. августа 2019. године на званичној интернет страници Музеја жртава геноцида.

су према страдању српског народа у Независној Држави Хрватској знатно другачије од оне класичне верзије сведене на једну реч: „фашисти“!

Недићево деловање на положају председника колаборационистичке владе утицало и на ангажман Богдана Рашковића. Мада је Рашковић још у лето 1941. године у сагласности са Миланом Аћимовићем и вишестраном подршком немачких војноокупационих структура исти посао наставио и у Недићево време, о томе нема много доступних докумената. Зна се само за неколицину а њихов садржај представља мало богатство у разјашњењу одређених ратних трагедија српског народа!

***

Из сијасет разлога проблематичан би био покушај реконструкције свих активности Богдана Рашковића и датирања његових одлазака у Независну Државу Хрватску. Да би се схватио макар делић свега што је он урадио, треба обратити пажњу на његове извештаје (који су доступни) упућиване Милану Недићу, Милану Аћимовићу и другим личностима које су га подржавале и слале у мисије у Независну Државу Хрватску.

***

Према сачуваној и доступној архивској грађи Богдан Рашковић упутио је 2. септембра 1941. године прво писмо Милану Недићу, који је три дана раније постављен за председника Српске владе народног спаса. Желео је да га обавести о сазнањима до којих је дошао током боравка у Независној Држави Хрватској.¹

Рашковић истиче да је по сопственој савести спасавао угрожене угледне Србе из Независне Државе Хрватске и додаје да су му у свему томе помагали сарадници пуковника Еугена Фурстера, заповедника немачке војнообавештајне службе у Србији.² Мада је

---

1 ВА, Нда, кут. 1-а, рег. бр. 3/1.

2 Биографија Еугена Фурстера налази се у поглављу Биографије, страна 179. „Jabuka otkrila jabuku“, *Jevrejski pregled*, decembar 2015/januar 2016, str. 4–5. У наведеном чланку пише да му је име било Еуген (Eugen Vurster), да је крајем рата имао чин генерала. Суђено му је због убиства 2.200 Јевреја у Јабуци код Панчева.

Име овог официра не помиње се у следећим радовима: *Немачка обавештајна служба*, I–IX, Beograd, razne godine; Muharem Kreso, *Немачка окупациона управа и Beogradu 1941–1944*, Beograd, 1979; Бранислав Божовић, *Страдање Је-*

неколико пута Рашковић у усташку државу путовао без пратње, комесар Душан Пантић је интервенисао код окупационе управе па су Рашковића у будућим мисијама пратили немачки официри и војници.

Недић је реаговао тако што је наложио својим подређеним чиновницима да га извести о детаљима Рашковићевих активности. У доступној архивској грађи нема докумената који би указивали на одговор.

Могуће је претпоставити да је на неки начин Рашковић дознао за Недићеву реакцију, па је свој следећи извештај поткрепио бројним чињеницама.¹

***

У другом писму Милану Недићу од 17. септембра 1941. године, Богдан Рашковић је навео више информација о сарадњи са немачким официрима: министар Душан Пантић, Александар Цинцар-Марковић, Милан Улмански, Душан Летица и још неколико бивших политичара из Београда (блиских некадашњем председнику Југословенске краљевске владе Милану Стојадиновићу) молили су генерала Хајнриха Данкелмана, немачког војноуправног команданта за заштиту на путовањима по Независној Држави Хрватској.² Данкелман је наложио пуковнику Фурстеру да му обезбеди пратњу. Захваљујући томе, Рашковић је претходних недеља четири пута одлазио у своју мисију у пратњи двојице официра (капетан Шилте, поручник Фишер) и уз подршку Франца Шпиндлера.

Рашковић је извештавао да је посетио Јасеновац и детаљно описао доласке транспорте похапшених Срба са разних страна, нарочито из правца Госпића, ка логору Јаска (Јастребарско) и Јасеновац. Поменуо је довођење Срба у Цапраг, Славонску Пожегу и Бјеловар ради даље депортације у Србију. „Мене и моје пратиоце на овом тешком путу дубоко је потресао сусрет са људима у логору у Јасеновцу, Крапјама и Копривници, којима смо се претставили ко смо, зашта долазимо...“

Писао је и о судбини свог сарадника Драгутина Милића, ко-

вреја у окупираном Београду 1941–1944, Београд, 2012; Valter Manošek, *Holokaust u Srbiji*, Београд, 2007.

¹ Могућа је и претпоставка да је Рашковић поменуто писмо послао док је још био у Независној Држави Хрватској. На то указује дужина писама: прво је кратко а друго веома исцрпно.

² ВА, НДХ, кут. бр. 12/17 (препис).

ји је крајем августа ухапшен и потом заточен у Загребу.

Други део писма односио се на ситуацију на територијама у Словенији које су Италијани анектирали. Поменуо је да и тамо има доста заточених Срба који су избегли са Кордуна и из Горског котара. Нарочито је истакао прилике у Љубљани што су задесиле око 4.000 Срба, припадника официрских и чиновничких породица. Похвалио је однос италијанских власти према избеглицама.

На крају овог писма Рашковић је поменуо и писмо које је из Београда носио генералу Едмунду Глезу фон Хорстенауу. (Мада Рашковић не спомиње име пошиљаоца, написао је да је реч о „личном пријатељу и другу из војне академије у Немачкој“.

Последње речи у Рашковићевом писму својеврсна су молба за подршку у сваком погледу. Како наводи, „да на тај начин и ја са своје стране припомогнем Господину Претседнику при спасавању нашег народа“.

***

Није могуће утврдити како су писма Богдана Рашковића од 2. и 17. септембра 1941. године упућена Милану Недићу, председнику владе, доспела до припадника хрватског посланства при Војноуправној команди Србије у Београду. Наиме, сатник Звонимир Рогоз, припадник Пријавног уреда Хрватског домобранства у Земуну, известио је 8. октобра Главни стожер Хрватског домобранства у Загребу о најважнијим збивањима у Београду и Србији.¹ У ставу 2. написао је:

„U priklopu ovog izvještaja dostavljam prijepis referata koji je podnio predsjedniku ministarskog savjeta u Beogradu neki Bogdan Rašković, viši savjetnik ministarstva saobraćaja, koji je dodijeljen predsjedniku ministarskog savjeta generalu Nediću za izvršenje misije o kojoj i podnosi svoj izveštaj. Iz ovog izvještaja se vidi da su vodeće njemačke ličnosti pomagale ovu srbijansku akciju, pa čak dodijelili djelatnog satnika i dočasnika kao pratnju. Ovo je u najmanju ruku nelojalan gest od dotičnih njemačkih funkcionera.“

По пријему извештаја из Земуна, Министарство Хрватског домобранства оформило је предмет и покренуло истражни процес. У сачуваној и доступној архивској грађи нема других докумената о овом случају. Неспорно је да је хрватска обавештајна служба

¹ Писмо Звонимира Рогоза, V.T. Br. 260 od 8. listopada 1941, Очевидном одјелу Главног стожер у Министарству Хрватског домобранства – ВА, НДХ, кут. 61, рег. бр. 17/12-1-7.

(Усташка надзорна служба) била упућена у мисије Богдана Рашковића. А он је одлазио у Независну Државу Хрватску још десетак пута. Увек су га пратили немачки официри, па му усташе нису смеле стати на пут.

Питање како су хрватски обавештајци у Београду сазнали за поверљива документа из кабинета Милана Недића остаје без одговора из више разлога.

Прича у јавности о активностима хрватских дипломатских и обавештајних службеника у Београду започела је 1990. године у загребачким новинама *Start* објављивањем фељтона који је приредио новинар Александар Војиновић. Он је касније поменути фељтон допунио и објавио као књигу под насловом *NDH u Beogradu* (Zagreb, 1995).¹

Војиновић је, наиме, прегледао документацију која се чувала у Архиву Војноисторијског института (данас је то Војни архив), избрао одређене делове докумената и приредио их за штампу. Узгред, хрватско представништво у Београду није било предмет истраживања школованих историчара. Додуше, говорило се о њему првих година после завршетка Другог сватског рата када је на државном и војном врху одлучено да треба формирати нарочито историјско одељење за прикупљање грађе (Institut za istorijska pitanja). Тако су настали елаборати *Britanski kapital u Jugoslaviji 1918–1941. Njegova ekonomska, politička i obaveštajna uloga* (Beograd, 1951) и *Nemačka obaveštajna služba, I–IX* (Beograd, 1956–1959).² Тих година сачињен је и елаборат *Ustaška obaveštajna službe u Beogradu 1941–1944*.

***

Богдан Рашковић је у првом (доступном) извештају Милану Аћимовићу, министру унутрашњих послова, од 10. октобра веома опширно писао о свим својим активностима у мисији спасавања Срба у Независној Држави Хрватској, са много патетике говорио о страдању Срба на тим просторима и инсистирао на томе да им се мора помоћи.³ Потом је навео примере страдања на основу информација до којих је дошао у директним контактима или индиректним

1 Конзуларно представништво Независне Државе Хрватске налазило се у згради број 22 у Добрачиној улици у Београду.

2 Комплетан елаборат *Немачка обавештајна служба* доступан је (мојом заслугом) на сајту znaci.org, као и на званичној интернет презентацији Музеја жртва геноцида!

3 ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 23/7.

путем. Бираним речима известио је о заштитничком односу Италијана према српском народу у својој зони. Мада је писао о устаницима у Лици, на Банији и Кордуну, Рашковић није правио разлику међу њима већ је све приписивао четницима. Поменуо је и прекрштавање православних Срба на римокатолицизам, рушење православних храмова, злочине у храмовима, злочине око Дубровника... Поменуо је и учешће појединих Јевреја у усташком покрету наводећи Владимира Сингера и његово затварање у логору. Посебно је описао прилике у логорима („данас у сваком граду Хрватске има логора и затвора, па чак и по селима, у која су бачени Срби, а услед батинања и многе су болнице пуне ових јадника. Логоре треба поменути: Славетић, Крапје, Крушница, Лепоглава, Копривница, Вараждин, Цапраг, Сл. Пожега, Сухопоље, Дарувар, Госпић, Паг итд“).

Нагласио је да је свој десети одлазак у Независну Државу Хрватску остварио захваљујући помоћи угледних Срба и чиновника у колаборационистичкој влади и немачким високим официрима.

Рашковић је на крају извештаја изнео предлог шта би требало предузети у наредним месецима. Истакао је да полазну тачку представља прављење поименичних спискова заточеника и његово оверавање код немачких команди, да је нужно обилазити логоре и прикупљати сваки доказ о страдању Срба, да се мора обезбедити немачка заштита и пратња на путовањима... На крају је нагласио: „Будући да би превоз у Србију свих лица на списку изискивао дуље времена, то би било потребно да се осигура довољан допуст немачкој пратњи док се год поменути превоз у целости не изврши. Исто тако, да би се овим Србима који су ослобођени од Талијана, а желе долазак у Србију, омогући ово на тај начин, да већ само налажење у списку послужи им као дозвола за улазак и боравак у Србију.“

Диана Будисављевић у свом дневнику на три места помиње сусрете са Богданом Рашковићем.¹ Тако је под датумом 7. јануар кратко записала: „Posjet Raškovića i Mayera² iz Beograda. Isto i“. Под наредним даном записала је: „Mного se govorilo. Trebali bi napraviti popise svih onih koji su odvedeni i zatim nestali. Predloženo nam je da pristupimo njemačkom Crvenom križu kako bismo imali zaštitu te velike organizacije. Trebali bi napraviti izvještaj koji će se ponijeti u Be-

¹ *Dnevnik Diane Budisavljević*, str. 23–24.

² И поред уложеног напора нисам успео да утврдим име овог Немца. У белешци на писму Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, написаном око Божића 1942. године у Загребу, наведено је само прво слово имена (К). Видети белешку на писму, стр. 115.

ograd. Neka to pripremimo dok se oba gospodina vrate s puta koji ih je trebao voditi u nekoliko logora...”

Богдан Рашковић је поменут и у белешци од 14. јануара: „Rašković i Mayer su stvarno putovali na jug zemlje. Ali nisu posjetili ni jedan jedini logor. Došli su u oproštajni posjet prije povratka u Beograd. Budući da smo već tada sumnjali u to da su oni bili službeno poslani, nismo im dali u međuvremenu sastavljeni izvještaj. Naše sumnje su se kasnije pokazale opravdanima. Sve je to bila prevara.“¹

Квалификација коју је изрекла Будисављевићева о Рашковићу да је ту реч о превари, међутим, никако не стоји јер је оповргава више чињеница што се односе на оне послове које је Рашковић у наредним месецима обавио. Но, о томе касније, на другом месту, у делу о логору Лобор Град.

***

Богдан Рашковић је око православног Божића 1942. године из Загреба писао Министарском савету.² Обавестио их је о проблемима с којима се суочио приликом покушаја да споразумно са хрватским властима пребаца око 20.000 српских избеглица у Србију. Истакао је спремност представника немачког посланства и Немачког Црвеног крста да помогну у поменутима акцијама, али српске власти у Београду би најпре морале да се обратe немачким војноокупационим званичницима. Рашковић је нагласио да да је за своје деловање имао препоруку Ернста Вајнмана, шефа Гестапоа, као и решење министра унутрашњих послова Милана Аћимовића од 23. децембра 1941. којим му је наложено да учини све што је могуће како би се страдалници ослободили из хрватских логора.

***

Пето (доступно) писмо Богдана Рашковића написано 28. јануара 1942. године, такође се тиче исте теме, било је упућено Милану Недићу, Милану Аћимовићу, Душану Ђорђевићу и Светом архијерејском синоду Српске православне цркве.³

1 Овакве опоре речи налазимо и у записима Диане Будисављевић и о другим личностима са којима се сусретала и разговарала о евентуалној сарадњи у акцијама спасавања, на пример, у контакту са Савом Бесаровићем, Србином који се ставио на располагање хрватским властима – *Dnevnik Diane Budisavljević*, str. 43.

2 ВА, Нда, кут. 20, рег. бр. 59/1-1.

3 ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2.

На самом почетку Рашковић наглашава да је за своје акције имао подршку немачких официра и представника Немачког Црвеног крста, као и Аћимовића и онога коме се превасходно обраћа, то јест лично Недића. Потом је навео да је 23. децембра 1941. године добио писано решење министра Аћимовића да настави активно-сти јер добро познаје прилике у усташкој држави као и због тога, како наводи Рашковић, што је до тада „успео да спасе(м) 30.000 Срба са територије Независне државе хрватске од сигурне смрти“.

Поменуо је и подршку Харалда Турнера, шефа Управног штаба војног заповедника Србије, Ернста Вајнмана, шефа Гестапоа и његову препоруку немачким официрима у Загребу, и чланицу Немачког Црвеног крста која је једном приликом путовала са Рашковићем из Београда у Загреб.

Као илустрације неприлика у Независној Држави Хрватској приложио је исечке из италијанских новина *Карлино* то јест текстове новинара Корада Золија.

Потом је навео свој став према злочинима као и извесне приче италијанских војника. „Свуда сам међу избеглицама у присуству немачких пратиоца који владају нашим језиком пропагирао пуно поштовање према окупаторима који нам указују велику пажњу и да то цене у пуној мери избегавајући све што нас води уништењу.“

У данима боравка у Загребу сусретао се са неколицином немачких високих официра, евангелистичким бискупом Филипом Попом, римокатоличким надбискупом загребачким Алојзијем Степинцем и другим важним личностима.

Надбискуп београдски Јосип Ујчић 29. децембра 1941. године препоручио је Рашковића надбискупу загребачком Алојзију Степинцу уз молбу да посетиоцу из Београда изађе у сусрет у његовом настојању да помогне Србима по логорима.¹

¹ Писмо надбискупа београдског Јосипа Ујчића објављено је у: *Sluga Božji*, Glasnik postulature, 4, Zagreb, 1995, str. 82–83; Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.–1945. – Dokumenti*, I–II, Zagreb, 1998, str. 122–123; Margareta Matijević, *Stepinčev »dossier« Svetoj Stolici (31. 05. 1943.)*, *Croatica Cristiana Periodica*, 40, Zagreb, 1997, str. 120.

Пријем Богдана Рашковића код надбискупа загребачког 29. децембра 1941. године помињу и други публицисти и наводе надбискупову белешку: *Stepinac tu je ime* (Priredio Vinko Nikolić), I, Zagreb, 1991, str. 227; Aleksa Benigar, *Alojzije Stepinac hrvatski kardinal*, Rim, 1974, str. 407–408.

Наводна белешка надбискупа загребачког гласи: „NB. Ovaj Srbin iz Beograda bio je kod mene u pratnji njemačkog vojnika iz Beograda, da mu se štogod ne dogodi. Zahvalio mi, što sam učinio za Srbe i molio za intervenciju (kao i gore). Ja

Тих дана Рашковић је припремио терен за пуштање људи из логора и о томе известио Недића и Аћимовића писмом послатим по нарочитом куриру. Посебан део односио се на сарадњу са Дианом Будисављевић и њеним сарадницима.

На крају је молио Недића и Аћимовића да његов извештај третирају најозбиљније и да предузму све што је у њиховој моћи зарад спасавања српског народа од страдања.

***

Тешко је реконструисати ко је сачинио службени белешку о активностима Богдана Рашковића у Независној Држави Хрватској које је он описао у свом извештају од 28. јануара 1942. године.¹ Највероватније је настала међу сарадницима Милана Аћимовића после притужби челника Српског друштва Црвеног крста да је Рашковић наступао као службеник Немачког Црвеног крста.²

У поменутој белешци наведено је да се Рашковић легитимисао решењем министра унутрашњих послова Милана Аћимовића потписаним 23. децембра 1941; шеф Управног штаба војно-окупационе власти у Србији Харалд Турнер одредио је пратњу Рашковићу на путу по Независној Држави Хрватској; шеф Гестапоа у Србији (Ернст Вајнман) дао је Рашковићу писану препоруку за немачку полицију у Загребу; Немачки Црвени крст именовао је Рашковића својим делегатом а госпођа Ешке (непознатог имена – *примедба аутора*), једна од чиновница високог ранга, путовала је с њим у Загреб.

Посебно место у поменутој белешци припада подужем списку значајнијих личности са којима се Рашковић сретао: евангелистички бискуп Филип Поп, римокатолички надбискуп загребачки Алојзије Степинац, папски нунције Морони (Ђузепе Рамиро Мар-

---

sam mu rekao, da sam protivan masovnim prijelazima u katoličku Crkvu. Na to mi je odgovorio: Preuzvišeni, neka svi pređu samo da spasu živote. Obecaо sam intervenciju i otišao odmah kod ministra unutrašnjih poslova (Андрија Артуковић – *примедба В. Ђ. М.*). Kakav je bio kasnije rezultat, ne znam, ali smo učinili što smo mogli. 29. XII. 1941. Stepinac.“

Разговор помињу и: Ivan Mužić, *Katolička crkva, Stepinac i Pavelić*, Split, 2003, str. 416; Branko Belan, *In the name of independence – The unmaking of Tito's Yugoslavia*, Lulu press, 2011, p. 27.

¹ Реч је о извештају који је упутио Милану Недићу и министрима Милану Аћимовићу и Душану Ђорђевићу и Синоду Српске православне цркве.

² ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2.

1941.

logora. Takvi paketi su slani 18. i 20. prosinca. Kako smo u međuvremenu saznali da je određen broj žena i djece prevezen u novoosnovani logor u Gornjoj Rijeci²⁰, studenti su pristali i tamo odnositi pakete.

24. prosinca 1941.

Putovali su tamo po jednom vrlo hladnom i vjetrovitom danu. Bilo je mnogo snijega. Jedva su izdržali put po takvoj hladnoći. No, pričali su nam da im je sve teškoće nadoknadilo veliko veselje i sreća zatočenica kad su spoznale da nisu potpuno zaboravljene.

29. prosinca 1941.

Bilo je to ponovo vrlo kritično vrijeme za pravoslavne. Stoga sam odlučila telegrafirati dr. Besaroviću, koji se tada nalazio u Sarajevu, da iskoristi svoje jake veze s poglavnikom i zauzme se za proganjene.

30. prosinca 1941.

Slanje namirnica u Lobor-grad.

6. siječnja 1942.

Poslijepodne posjet g. Nedeljkovića iz Beograda. Najavio nam je dolazak predstavnika njemačkog Crvenog križa iz Beograda.

7. siječnja 1942.

Slanje namirnica. Napravili smo male pojedinačne pakete, adresirane na kršćansku djecu interniranu u Lobor-gradu.

Posjet Raškovića i Mayera iz Beograda. Isto i

²⁰ Logor Gornja Rijeka, nedaleko Križevaca, osnovan je 1941. kad je dio zatočenica iz Lobora prebačen u tamošnji dvorac. U tom su logoru većinom bile zatočene Srkinje s djecom, uglavnom iz BiH. U logoru je bilo prosječno 200 do 400 zatočenica. Krajem svibnja 1942. ženski logor prestaje funkcionirati, a od lipnja 1942. u Gornjoj Rijeci je "Dječji dom za izbjegličku djecu".

Dnevnik Diane Budisavljević

8. siječnja 1942.

Mnogo se govorilo. Trebali bi napraviti popise svih onih koji su odvedeni i zatim nestali. Predloženo nam je da pristupimo njemačkom Crvenom križu kako bismo imali zaštitu te velike organizacije. Trebali bi napraviti izvještaj koji će se ponijeti u Beograd. Neka to pripremimo dok se oba gospodina vrate s puta koji ih je trebao voditi u nekoliko logora.

U međuvremenu je srpska crkvena zajednica iz Sarajeva poslala nekoliko velikih sanduka s odjećom i obućom. Meni je prepušteno dijeljenje tih stvari. Zbog prethodnog lošeg iskustva koje smo imali s pošiljkama u logore, odjeću i obuću nisam sada htjela slati u logor, već sam tražila mogućnost dobivanja dozvole za osobnu razdiobu. Čuli smo da jedan ustaški advokat, doduše uz vrlo visok honorar, može ishoditi takvu dozvolu. Odlučili smo radije žrtvovati veći novčani iznos i tako spasiti odjeću i obuću za internirane. Inače je postojala opasnost da sve opet nestane.

9. siječnja 1942.

Kod advokata. Odbio je moju molbu da mi pribavi dozvolu za osobno dijeljenje robe u logoru. Izjavio je da se ne bavi intervencijama. Razgovor je bio besplatan.

10. siječnja 1942.

Razgovor s Raškovićem, Mayerom i Špindlerom.

Budući da je opet nastupilo jedno krajnje kritično razdoblje – u Trenkovoju je sve bilo konfiscirano – nismo željeli preuzeti odgovornost da se odjeća i obuća poslana iz Sarajeva u mojoj garaži oduzme. Unajmili smo kamion i sve što smo u međuvremenu skupili, poslali smo u logor. Dodali smo i veći broj paketa s namirnicama (*Prilog 3*). Kako kamion nije bio pun, utovareno je nešto i u Trenkovoju. Odatle je bio i pratilac kamiona.

14. siječnja 1942.

Rašković i Mayer su stvarno putovali na jug zemlje, ali nisu posjetili ni jedan jedini logor. Došli su u oproštajni posjet prije povratka u Beograd. Budući da smo već tada sumnjali u to da su oni bili službeno poslani, nismo im dali u

D O K U M E N T I

4. Uvjerena osobnih liječnika Sluge Božjega da je on otrovan u Lepoglavi.

5. Tvrdnje stranih liječnika-specijalista, kako su okolnosti u kojima je Kardinal živio u Krašiću uzrokovale pogoršanje njegova zdravstvenog stanja i neminovno skraćivale njegov život.

6. Umro je poput brojnih mučenika u progonstvu, kao osuđenik.

7. Uništenje mrtvog Kardinalova tijela u tijeku obdukcije išlo je za skrivanjem tragova trovanja i zračenja, koje nije bilo usmjereno u terapeutske svrhe.

***

U svrhu što vjerodostojnijih spoznaja o mučeništvu Sluge Božjega kardinala Stepinca, Kongregacija za proglašenje svetaca odredila je dodatni sudski postupak. Taj je održan u Zagrebu i na području Zagrebačke nadbiskupije od 26. svibnja do 4. lipnja 1995. U tijeku sudske postupka, svjedoci, pozvani od Postulatora, ili su pak pristupili po službenoj dužnosti, odgovarali su na upite kojima je bio cilj doći do što veće jasnoće glede materijalne strane mučeništva kardinala Stepinca (trovanje; zračenje), glede formalne strane mučeništva (da je prognitelj išao za njegovom likvidacijom iz mržnje prema vjeri i da je Sluga Božji spremno prihvatio to progonstvo iz vjernosti Kristu i njegovoj Crkvi), te glede glasa o njegovoj mučeničkoj smrti.

Osim toga, na posebnoj sjednici, kanonski su predloženi dokumenti o mučeništvu kardinala Stepinca, naknadno pronađeni u raznim crkvenim arhivima i arhivima svjetovnih i državnih ustanova, u Hrvatskoj i izvan nje.

Sudu je, kao sudac delegat, u ime zagrebačkog nadbiskupa, kardinala Franje Kuharića, pokretača postupka za proglašenje blaženim kardinala A. Stepinca, predsjedao franjevac P. Paolo Lombardo. P. Paolo, član Rimske provincije franjevaca Male braće i njezin postulator u postupcima za proglašenje blaženim i svetim povjerenih mu Slugu Božjih, ujedno je i arhimandrit grkokatoličke biskupije Piana degli Albanesi (Sicilija).

* D O K U M E N T I * (6)

Slobodni izbori u Hrvatskoj 1991. godine omogućili su objavljivanje svih relevantnih dokumenata o Sluzi Božjemu Alojziju Stepincu. Tako hrvatska i svjetska javnost mogu na temelju izvornih spisa spoznavati istinu o zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu, koji je u najpresudnijem razdoblju povijesti hrvatskog naroda bio istinski zastupnik pravde, branitelj ljudskih prava i svjedok istine.

Brojnost tih dokumenata, jasnoća u djelovanju, razboritost u postupanju, primjena evanđeoskih načela ljubavi i pravde kojima su nadahnuti, najblistavija su stranica kršćanskog svjedočanstva o Bogu, o Katoličkoj crkvi, o čovjeku, o vremenu i zbivanjima što su obilježila djelovanje nadbiskupa Stepinca u danima stradanja uzrokovanog Drugim svjetskim ratom.

Radi donošenja objektivnog suda o Sluzi Božjemu Alojziju Stepincu i njegovom svjedočenju kršćanskih, vjerskih, moralnih i etičkih načela u razdoblju Drugog svjetskog rata, nastavljamo s objavljivanjem dokumenata koji će čitateljima Glasnika i svim tražiteljima istine omogućiti istinito prikazivanje i tumačenje njegove osobe. Tako ćemo iz broja u broj upoznavati desetke, stotine i tisuće osoba različitih narodnosti, vjeroispovijesti i svjetonazora, koji svoj životni iskoračaj iz bunkera smrti ili sablasti tamnice, krov nad glavom, zalogaj u neimaštini i novčić u oskuđici, odjeću u izbjeglištvu, okrepu u siromaštvu, utjehu vjere u času smrti, druguju zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu.

25. Molba nadbiskupa Dr. Josipa Ujčića za pomoć u korist srpskih zarobljenika, upućena nadbiskupu A. Stepincu, 29. prosinca 1941:

Nadbiskup Dr. Josip Ujčić
Jovana Ristića 20, Telefon 22-566.

Beograd, 29. decembra 1941.

Pruzvišeni!

G. Bogdan Rašković, sekretar kod Ministarstva saobraćaja i delegat Crvenog krsta, njemačkog i talijanskog, putuje u čovjekoljubivom poslu u Zagreb, da bi putem Crvenog krsta intervenirao u Zagrebu u korist srpskih zarobljenika, koji se nalaze po logorima. Molit će da ih po mogućnosti puste svojim obiteljima, ili da im barem smiju domaći slati pakete, kao što to smiju činiti u Srbiji za svoje zarobljenike u Njemačkoj.

Držim da bi doista odgovaralo »humanitati et benegnitati« koja se pojavila s neba za Božić, kad bi kompetentni faktori ublažili za pravoslavni Božić zarobljenicima njihovu sudbinu, osobito onima, koji su zatvoreni samo zbog političkih prijestupa, a u drugim su stvarima čestite ličnosti.

Ako možete štogod učiniti u toj stvari, bit ću Vam zahvalan.

Izvolite Preuzvišeni primiti moje najsrdačnije čestitke za Novu Godinu et memento.

addictissimus
Dr. Josip Ujčić v.r.

D O K U M E N T I

26. Zauzimanje nadbiskupa Stepinca za srpske zarobljenike i njegova vlastita bilješka o njegovom protivljenju masovnim vjerskim prijelazima, zapisano na dnu pisma nadb. Dr. J. Uјčića, od 29. prosinca 1941:

N.B. Ovaj Srbin iz Beograda (G. Bogdan Rašković, op. ured.) bio je kod mene u pratnji njemačkog vojnika iz Beograda, da mu se što ne dogodi. Zahvalio mi što sam učinio za Srbe i molio za intervenciju (kao gore). Ja sam mu rekao, da sam protivan masovnim prelazima u Kat. Crkvu, našto mi je odgovorio »Preuzvišeni, neka svi pređu, samo da spasu živote.« Obećao sam intervenciju i otišao odmah Ministru unutarnjih poslova. Kakav je bio kasnije rezultat ne znam, ali smo učinili što smo mogli.

29. XII. 1941. Stepinac

Poduzete mjere kod Ministarstva unutarnjih poslova i kod Papinskog legata.

14.I.1942. S.L.

*(dopisao vlč. Dr. Stjepan Lacković,
Nadbiskupov tajnik, op. ured.)*

Na novoposvećenom oltaru Karmela u Brezovici, godine 1944., nadbiskup Stepinac bijaše prvi ministr;

27. Izjava Nacionalne Konferencije kršćana i Židova SAD o nedužnosti nadbiskupa A. Stepinca gledom na optužbe i osudu koju mu je nanijela vlast komunističkog režima u Jugoslaviji, sastavljena u mjesecu studenom 1946:

Nacionalna konferencija kršćana & Židova, inc.

Osnovana 1928.

Za pravdu, prijateljstvo, razumijevanje i suradnju
među protestantima, katolicima i Židovima

381 Fourth Avenue, New York 16, N.Y.

Nacionalni supredsjedatelji
Odbor za ljudska prava

ARTHUR H. COMPTON, JAMES N. ROSENBERG, THOMAS E. BRANIFF – predsjedavajući, ROGER WILLIAMS STRAUS, HENRY NOBLE MacCRACKEN, GEORGE N. SHUSTER, WILLARD L. JOHNSON – tajnik, EVELLETT R. CLINCHY – predsjednik

Dr. Everett R. Clinchy, predsjednik
Nacionalna konferencija kršćana i Židova
381 Fourth Avenue
New York 16, N.Y.

Cijenjeni dr. Clinchy,

U skladu sa željama Nacionalne konferencije kršćana i Židova izrečenima na posljednjoj godišnjoj skupštini, niže potpisani Odbor je proučio i saslušao izvještaje o slučaju nadbiskupa Stepinca i njegovih suvjernika, kako svećenika, tako i laika.

Nakon mnogobrojnih protesta vjerskih i laičkih vođa u Sjedinjenim Američkim Državama glede procesa i osude nadbiskupa Stepinca, kao i brojnih javnih deklaracija da je Nadbiskupu bilo uskraćeno pravedno suđenje, vršitelj dužnosti državnog tajnika, Dean Acheson je 11. listopada odlučno izrazio američko mišljenje javnom izjavom. Prilazemo fotokopiju.

Protesti nisu potekli samo od katoličkih organizacija. Posebno smo zapazili prosvjede metodističke crkve iz Philadelphie, dr. Johna Sutherlanda Bonnella iz presbiterijanske crkve Pete avenije u New Yorku i dr. Fredericka

коне – *примедба аутора*). Рашковић је у Загребу посетио и Хрватски Црвени криж и разговарао са генералом др Антом Хочеваром и његовим блиским сарадницима, састао се и са конзулима Швајцарске и Француске, италијанским и бугарским посланицима.

Посебно је истакнуто да је Рашковић припремио ослобађање извесног броја Срба из логора и о томе око Божића известио писмом посланим преко курира Милана Недића и Милана Аћимовића, као и да је заједно са Дианом Будисављевић организовао набавку и слање одеће и хране заточеницама логора у Лобор Граду.

***

Остаће вероватно непознато који су разлози навели Богдана Рашковића да 4. фебруара 1942. године пише Милану Недићу, Милану Аћимовићу и Светом архијерејском синоду Српске православне цркве. Може се претпоставити да је у међувремену, између 28. јануара и 4. фебруара 1942, из колаборационистичких установа стигла некаква примедба на Рашковићеве активности. Он то у свом писму Милану Недићу, пошто је споменуо личности коју су помагале у обављању додељене му мисије, и наглашава: „Цео избеглички свет је самном задовољан, сем госпoде из Српског Црвеног Крста који су од увек били љубоморни на мој националан рад јер сам у свакој мисији успевао.“ Потом закључује да је имао подршку од Срба и Немаца и истиче да он није трговац ни црноберзијанац. Посебно је нагласио да је повод хајке против њега једна несрећно сročена реченица у извештају где је означен као службеник Немачког Црвеног крста (макар је истина да је имао и њихову подршку) у својим настојањима да спасе Србе од погрома у Независној Држави Хрватској. Као главне „противнике“ свог рада навео је Маринковића (непознато име – *примедба аутора*) и Петра Зеца, председника Српског друштва Црвеног крста! Рашковић је писмо завршио констатујући да би желео да зна „који би данас смео од наших бивших политичара и виђених људи из оних крајева да седне на воз и оде само у Земун а камо ли да оде у Хрватску и спасава толике хиљаде људи.“

Последњим реченицама апелује да се поменути проблем што пре разјасни.

Коментар Милана Недића исписан црвеном оловком на писму био је кратак: „Г. Аћимовићу, уместан је протест Вајмана због овог ствари“!

Та реченица дозвољава претпоставку да је СС-мајор др

Ернст Вајнман, припадник Оперативне групе безбедности и Службе безбедности, официер за везу те службе са војним заповедником Србије и његовим Управним штабом (на челу са др Харалдом Турнером) и представником немачког Министарства иностраних послова (на челу са Феликсом Бенцлером), као и комесар за пресељенике при војном заповеднику, на интервенцију неименованих Срба указао Недићу на Рашковићево наводно лажно представљање и затражио разјашњење.

Истога дана, 4. фебруара 1942. године, будући свестан интрига које су допрле до Милана Недића, Богдан Рашковић је писао и Милану Аћимовићу пошто га је овај подржавао и помогао му још од првог одласка у Независну Државу Хрватску.

На самом почетку Рашковић је подсетио на подршку што су их његовој мисији пружали Аћимовић, групе угледних Срба и Српкиња, сарадника и пријатеља некадашњег председника Југословенске краљевске владе Милана Стојадиновића, као и митрополит Јосиф. Потом је навео због којих разлога сматра да је против њега покренута харанга: „... господа из Црвеног Крста нарочито г.г. Зец и г. Маринковић због искрадене грешке у препису извештаја са службеног пута где стоји да сам препоручен и делегат Немачког црвеног крста тужили ме немачком црвеном крсту како сам био у Хрватској.“ Потом је затражио да му се омогући наставак мисије молећи да се о свему извести Недић: „Ја Вам увек стојим на расположење да све чиним и дам свој живот за Вас и председника владе г Недића јер сте најбољи патриоте и желите да брзо помогнете свој народ и да успоставите ред у земљи“.

Истога дана, 4. фебруара 1942, Богдан Рашковић пише и митрополиту скопском Јосифу.¹ Треба указати на то да Рашковић ни Недићу ни Аћимовићу није изнео све битне чињенице поводом тужби на његов рад, већ је о томе писао митрополиту: тога дана био је у просторијама Немачког Црвеног крста и том приликом срео двојицу чиновника Српског друштва Црвеног крста а један од њих у рукама је имао Рашковићев извештај предат Милану Недићу. Замолио је митрополита да се заузме код Недића, Аћимовића и у Српском друштву Црвеног крста како би могао да настави своју мисију у Независној Држави Хрватској ради спасавања српског народа. „Ја Вас као Бога молим да ово (нечитко) да би могао акцију продужити. Лажне доставе могу (нечитко) да ми направе велике

¹ ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 30/2.

непријатности код Немаца.“

***

После дозволе хрватског државног и усташког врха, Јасеновац је 6. фебруара посетила такозвана међународна комисија. Заточеник Војислав Прњатовић наводи да је у комисији био представник Српског Црвеног крста: „... 6 фебруара стигла је у логор међународна комисија у којој су били заступљени Немци, Италијани, два католичка свештеника у име Ватикана, Мађари, те представници Хрватског и Српског Црвеног Крста“.¹

Други заточеник, Вукашин Жегарац нешто је конкретнији: „Ако се не вaram од Српског Црвеног Крста била је једна дама, по старија, пуначка и омалена“.²

Нема доказа да је Рашковић 6. фебруара 1942. године био у посети Јасеновцу, међу члановима поменуте комисије. То, међутим, не значи да није посетио тај логор – у писму Недићу од 17. септембра 1941. он наглашава да је тамо видео и заточених 50 припадника немачке националне мањине!

***

Малтене је немогуће данас разјаснити шта се током марта 1942. догађало и шта су подразумевала Рашковићева задужења. Доступна архивска грађа потврђује да је, захваљујући сарадњи Диане Будисављевић и Богдана Рашковића, крајем марта те године из логора Лобор Град ослобођено око 130 жена српске националности и њихове деце и спроведено у Београд.³ Истих дана из логора Јасеновац ослобођено је 13 Срба мушкараца и спроведено у Србију. У спасавању тих особа значајна је улога Ернста Вајнмана!⁴

***

---

1 *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица*, стр. 56–67.

2 Вукашин Жегарац био је у групи од 13 заточеника Јасеновца који су крајем марта 1942. године депортовани у Србију. – *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица*, стр. 79–94. Видети и: Станислав Краков, *Генерал Милан Недић*, књига друга, Минхен, 1968, стр. 195.

3 *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2021; *Лобор Град Хрватски логор српске жене и деце* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022.

4 Ернст Вајнман је у оквиру своје службе, на основу бројних информација из Независне Државе Хрватске, формирао досије о злочинима над припадницима српског народа – *Усташка зверства...*, разне стране

Нема начина да се утврди колика је Рашковићева била заслуга у ослобађању из хрватских логора заточених припадника српског народа. Према доступним изворима могло би се говорити о више (десетина) хиљада ослобођених заточеника.

Како у архивима нема других доступних докумената који би расветили све Рашковићеве активности на спасавању српског народа у Независној Држави Хрватској, овде се завршава овај део наше приче о његовој мисији.

II ДЕО
ДОКУМЕНТИ

2.1. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 2. септембар 1941. године

Предмет: Спашавање Срба из
Независне Државе Хрватске

ПРЕСЕДНИКУ МИНИСТАРСКОГ САВЕТА
БЕОГРАД

Срби у НДХ се убијају, кољу, муче и прогањају начином, који није познавала до сада историја ни нашег ни других народа. Према исказима немачких упућених кругова, као најмеродавнијих, убијено је од априла до данас до 300.000 Срба у НДХ а око 50.000 налази се у разним познатим логорима и затворима. Мучења и убиства, уколико се до почетка августа за њих сазнало, изнео је у свом извештају комесарима др. Петар Костић адвокат из Бања Луке.

После устанка у Кочићевој Крајини зверства усташа су још појачана масовним убијањем Срба. Наводим само неколико карактеристичних примера:

1) Приликом напада четника на Госпић, убијена су у току једнога дана сва лица у логору Јадовно. Број ових лица износио је 5670.

2) После крваво угушеног устанка, усташа, па и делови хрватске војске, убијали су у повраћеним крајевима све што је, православно по улицама и путевима. Било је потребно више дана да се невине жртве склоне. Убијана су по изјави једног усташе и сва деца од 5 година на више.

3) У околини Приједора православни народ скупио се у недељу 6. август по већ упола разрушеним богомољама. Усташе су забарикадирали врата цркава и сву паству пушкомитраљезима кроз црквене прозоре побили.

4) Транспортовање Срба железницом из логора у логор врши се на нечовечански начин. У Јастребарско стигао је 20 августа један блембиран транспорт из Госпића са 5, а 21 августа са 11 мртвих. У вагоне је стрпано по 60 до 70 људи и транспортовано 3 дана у затвореним вагонима без воде и хране. Два Србина, који због пренатрпаности нису више могли да уђу у вагон, убијени су на лицу места.

Предмет: Спасавање Срба из Независне Државе Хрватске.

ПРЕДСЕДНИКУ МИНИСТАРСКОГ САВЕТА

БЕОГРАД

Срби у Н.Х.Д. се убијају, кољу, муче и проганају начином који није познавала до сада историја ни нашег ни других народа. Према изказима немачких упућених кругова, као најмеродавнијих, убијено је од априла до данас до 300.000 Срба у Н.Х.Д. а око 50.000 налази се у разним познатим логорима и затворима. Мучења и убиства, уколико се до почетка августа за њих сазнало, изнело је у своје извештају комесарима др. Петар Костић адвокат из Бања Луке.

После устанка у Кочићеву Крајини зверства усташа су још појачана масовним убијањем Срба. Наводим само неколико карактеристичних примера:

- 1) Приликом напада четника на Госпић, убијена су у току једнога дана око 500 Срба у логору Јадовно. Број ових лица износио је 5870.
- 2) После крвавог угушеног устанка, усташа, на и делови Хрватске војске, убијали су у повраћеним крајевима све што је православно по ушлицама и путевима. Било је потребно више дана да се невине жртве склопе. Убијана су по изјави једног усташе и сва деца од 5 година на више.
- 3) У околини Приједора православно народ окупио се у недељу 6 августа по већ упуло разрушеним богомољама. Усташа су забарикадирали врата црква и сву наставу црквониконтраезима кроз првене прозоре побили.
- 4) Транспортовање Срба железницом из логора у логор врши се на нечовјечански начин. У Јастребарско стигао је 20 августа један блумбирани транспорт из Госпића са 3, а 21 августа са 11 мртвих. У вагоне је стрпано по 60 до 70 људи и транспортовано 3 дана у затвореним вагонима без воде и хране. Два Србина, који због пантонраности нису више могли да уђу у вагон, убијени су на лицу места.
- 5) На дан 31 августа транспортована је из Босне преко Сл. Брода једна група виђених Срба и на прелазу преко пантонског моста на Сави код Брода, усташка стража убила је 50 људи, који су пребачени и сахрањени на босанској страни.
- 6) И.Х.Д. данас по рђавом времену држе Србе напољу, а где их стално прати невреме, а поред тога дневно примају један оброк хране који се састоји од једне осмине хлеба и једне кашике топле хране. Децу, жене и мушкарце оптерећују тешким пословима, што ствара незадовољство јер их код сваког рада бију кундацима и газе ногама тако да се сваког дана пуње болнице и амбуланте.

Да би прикупили податке о овим зверским поступцима усташа и да би се спасли бар угроженији и виђенији Срби од мученичке смрти, предузео сам са неколико поштеноваца и храбрих другова путовања по Н.Х.Д. и носели им потребне пропуснице из Београда, довео их у Србију, са јединим циљем да се спаси Српство. Ову мисију предузео сам из своје личне иницијативе, без икакве награде и онавао је предано и похваљено и одобравано како мојих старешина, тако и шефа немачке обавештајне службе пуковника г. Фурстера. При сваком путу настојао сам, да уздигнем углед Србије и да преко значајних фактора у Н.Х.Д. олакшам судбину нападених Срба. Спасавање наших сународника вршено је у почетку без пратње, а у последње време, на интервенцију Комесара г. Пангића у пратњи официра и војника немачке војске.

Овим нашим радом уздигнут је углед Србије како код Немаца, тако и Хрвата, а нарочито код угрожених Срба, који су упрци очи и све наде у свету земљу Србију, од које очекују једини спас од зверске усташке тираније.

У интересу Српства и човечанства потребно је овај хумани рад интензивно продужити у досадашњем обиму и колико Господина Председника Министарског савета као и остале г.г. Министре ва моралну помоћ и пуну подршку.

2 септембра 1941 г.
Београд.

Богдан И. Рашковић
Виши чин. Мин. саобраћаја
и рез. капетан II класе.

Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 2. септембар 1941. године

5) На дан 31. августа транспортована је из Босне преко Сл. Брода једна група виђених Срба и на прелазу преко понтонског моста на Сави код Брода, усташка стража убила је 50 људи, који су пребачени и сахрањени на босанској страни.

6) НДХ данас по рђавом времену држе Србе напољу, а где их стално прати не време, а поред тога дневно примају један оброк хране који се састоји од једне осмине хлеба и једне кашике топле хране. Децу, жене и мушкарце оптерећују грубим и тешким пословима, што ствара незадовољство јер их код сваког рада бију кундацима и газе ногама тако да се сваког дана пуне болнице и амбуланте.

Да би прикупили податке о овим зверским поступцима усташа и да би се спасли бар најугроженији и виђенији Срби од мученичке смрти, предузео сам са неколико пожртвованих и храбрих другова путовања по НДХ и носећи им потребне пропуснице из Београда, довео их у Србију, са јединим циљем да се спаси Српство. Ову мисију предузео сам из своје личне иницијативе, без икакве награде и обављао је предано уз похвалу службе пуковника г. Фурстера. При сваком путу настојавао сам, да уздигнем углед Србије и да преко званичних фактора у НДХ олакшам судбину напаћених Срба. Спасивање наших сународника вршено је у почетку без пратње, а у последње време, на интервенцију Комесара г. Пантића у пратњи официра и војника немачке војске.

Овим нашим радом уздигнут је углед Србије како код Немаца, тако и Хрвата, а нарочито код угрожених Срба, који су упрли очи и све наде у свету земљу Србију, од које очекују једини спас од зверске усташке тираније.

У интересу Српства и човечанства потребно је овај хумани рад интензивно продужити у досадањем обиму и молим Господина Претседника Министарског савета као и остале г.г. Министре за моралну помоћ и пуну подршку.

Богдан М. Рашковић
Виши чин. Мин. Саобраћаја
и рез. капетан II класе.

Милан Неђић, председник владе, написао је на маргини документа црвеном оловком: „4/IX, Г. Јанковићу, видети по чијем је наређењу овај железнички чиновник пошао у НДХ, па да да извештај за г. Цинцар Марковића, генерал Неђић“

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 1-а, рег. бр. 3/1.

Објављено у: Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac*, 1, Beograd, 1986, 77–79; Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918–1988. Tematska zbirka dokumenata*, drugo izdanje, Beograd, 1988, str. 542–543.

Препис: ВА, НДХ, кутија 61, рег. бр. 17/12. Објављено у: *Зборник одабраних докумената Злочини Независне Државе Хрватске 1941–1945. године*, књига 1 (1941–1942), Београд–Нови Сад, 2020, стр. 165–171.

2.2. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 17. септембар 1941. године

Предмет:

Спашавање Срба из Независне државе Хрватске и пресељење српских породица са територије бивше Словеначке окупирани од стране италијанских војних власти

Господине Претседниче

Част ми је поднети писмени извештај са пута који сам учинио са немачким подофициром - Гефрајтером Францом Шпиндлером, а по писменом наређењу Војног заповедника немачке војске у Србији, а на молбу и захтев Министара Госпoде Пантића Душана, Цинцар-Марковића Александра, Улманског Милана, Летице Душана и других угледних личности из српских и немачких кругова.

Пре него што отпочнем да излажем чињеничко стање сматрам као своју прву дужност да захвалим Заповеднику немачке војске у Србији генералу господину Данкелману и нарочиту захвалност пуковнику Господину Фурстеру, команданту Херехнацхрихтен Фуереру (к-ту војне обавештајне службе) у Србији, који нам је по четврти пут омогућио да се неколико лица немачке војске ради већег успеха и спасавања најбољег цвета српства од руку хрватских усташа и чување наших глава у вршењу племените, тешке националне мисије одемо у разна места Независне државе Хрватске. Пуковник господин Фурстер за ову националну и тужну мисију ставио ми је два своја официра Госпoду капетана Шилте и поручника Фишера, којима на овај начин топло захваљујем, као и свога вредног и способног гефрајзера Франца Шпиндлера, који заједно самном са љубављу ради на спасавању српства. Не мању захвалност дугујемо господину ритмајстеру Пихту, као и осталој господи из Команде Штаба војног заповедништва немачке војске у Србији, који на сваком кораку пружају помоћ да се спасу и сачувају од логора и затвора десетинама хиљада српских породица на подручју Независне државе Хрватске.

1112-1
 67
 282/90

Uništiti koncem 19⁵⁷ god.

Ministarstvo Domobranstva

Glavni stožer *Očevidni objel*

Rok _____ **Predmet:** *Referat Bogdana Paškovića
prijedlogi Sypso vlade gen. Vediću o
stanju Srba u Kroatskoj.*

Naslov _____

Očv Broj *3855/Saj.* *282*

U Zagrebu dne *18/5.* 19*41*

Vidi:

- prije odobrenja
- poslije odobrenja
- poslije odpravka

*Koncept kao Očev. objela
grupa 9 a)*

Prilozi:

Predpis:

Prepisao:

Sravnio:

Odpravio:

Skontro:

Hrvatska Državna Tiskara, Zagreb

Прва страна досијеа у Министарству домобранства са извештајима из Београда

Ову мисију преузео сам из своје личне иницијативе, без икакве награде, обављајући је предано, уз одобравање и похвалу свих избеглица, које смо на хиљаде превели овамо

Чињеничко стање у Независној држави Хрватској

Срби у Независној држави Хрватској убијају се, кољу, муче и прогоне начином који није познавала до данас историја нашег и других народа. По исказима немачких упућених кругова, као најмеродавнији убијено је од месеца априла до данас 350.000 Срба, а поред тога у разним затворима и логорима ове нове државе налазе се затворени по прилици 50.000, жене, деца и људи. Поред затворених Срба наших смо у логору Јасеновцу и 50 Немаца, чланова немачког Културбунда, за које немачке војне власти незнају а верујемо да их на другим местима има и више, па сматрам за своју дужност да о овом обавестим Заповједништво немачке војске у Србији и да га молим да немачку пратњу која ме прати у вршењу ове националне мисије што пре пошље да поред Срба, чија имена су унета у посебни списак који иде као прилог овог извештаја, извучемо из логора Јасеновац и то Рудолфа Синка и 49 фолксдојчера, пошто је живот под отвореним небом, без хране и сваке хигијене несношљив те може сваког тренутка наступити тежа обољења и смрт.

1) Транспортивање Срба железницом обавља се у затвореним теретним вагонима на један нечовечански начин, тако да је код пресељења логора из Госпића у Јаску стигао транспорт 20 августа са 5 а 25 августа са 11 мртвих Срба. У вагону су бацани по 70 људи и тако путовах 3 дана без хране и воде, како код уређиван укрцавања двојица су као сувишни преостали, то су усташке страже извршиле стрељање на лицу места а на очи свих Срба који су транспортовани за Јаску.

2) На дан 31 августа пребачено је из Босне преко Сл. Брода група од 500 Срба и на прелазу преко провизорног моста на реци Сави усташке страже убиле су 40 Срба који су пребачени и сахрањени на босанској страни.

3) Болница за лечење умоболних људи у Врапчу добила је по исказу лекара акт усташког заповедништва да се прими на лечење један умоболни усташа и да се лечење отпочне одмах јер дотично лице заслужно за ову државу пошто је убио преко 700 Срба, па ће бити по оздрављењу користан и за друге задатке.

4) У Независној држави Хрватској данас постоје две врсте затвора и логора, једна врста тих логора је у Цапрагу, Сл. Пожези и Бјеловару, где се прикупљају Срби из разних крајева Хрватске да би се временом пребацили у Србију. Број лица у ова три логора износи 3.000. Друга врста затвора зову се затвори и логори „за ред и сигурност”. Ових затвора и логора има по многим селима и градовима Независне државе Хрватске од којих ћемо поменути Јасеновац са 5.000 Срба и 50 Немаца, Крапје са 3.000 Срба, Крушчица са више хиљада, затим Дуго Село, Нова Градишка, Петриња, Сл. Брод, Керестинац и Загреб. У првој врсти логора које смо напред споменух поступак са људима је бољи и ти логори долазе по Команду Ђенералштабног пуковника К. Јендрашића и Дирекције „Понова”. По изјави команданта логора издржавање једног Србина кошта њихову државу 100.- динара дневно, а сва покретна и непокретна имовина ових Срба је одузета од стране Дирекције „Понова”. Другом врстом логора и затвора командује г. Еуген Кватерник. Ови су логори врло слаби и налазе се по влажним шумама, где су направљене провизорне настрешнице без врата и прозора, без сламе и покривача људи проводе своје тешке дане а храна ових затвореника састоји се из слабе супе и једног кромпира, и тај оброк је само једанпут дневно. Затвореници г. Кватерника бацани су по затворима и логорима без икакве оптужбе, само зато што су Срби и православни, а заузимали су извесне положаје у културном и привредном животу. Већина ових затвореника радила је од своје ране младости по школама и друштвима на зближавању српског и немачког народа, што им то данас млади г. Кватерник узима као зло и проглашује их као непријатеље Хрвата, па и за комунисте, а као доказ томе да и једно и друго нису може послужити и то што се у логорима налазе честити Срби, у сваком случају национално исправни, као и двојица главара српске православне цркве Петар Зимоњић, владика и Сава Трлајић, владика, те велики број исправних и националних свештеника, као и грађана између којих треба поменути Михаила Санџака, шефа саобраћајне полиције у Загребу, Др. Бранка Пелеша, Др. Николу Мрвоша, Др. Миленка Марковића, Др. Пају Шумановца, Светозара Милинова и др.

Оружана акција Срба по шумама у Независној држави Хрватској није дошла као последица неке политичке борбе између Немачке и Русије. Ти Срби најмање су, као што их Хрвати приказују, комунисте. Напротив, то су исправни национални елементи, дале-

ко од сваке деструктивне акције, а који су побегли у шуме из једног јединог разлога – да спасу живе главе и не дозволе да буду клани и злостављани на зверски начин.

Усташке страже и команданти логора у Копривници, Јасеновцу, Крапје и другим местима жале што им је дужност да чувају невине Србе јер су то мирни и добри људи и за њих не постоје никакве оптужбе и држе се више месеци несаслушавани нити кажњавани, те су мене и моју немачку пратњу умолили да у Београду код немачких власти и Српске владе предузмемо кораке да што пре спасемо ове честите људе да од хладноће и слабе хране не умру. Сви ови затвореници лако су одевени, одела и обућа дотрајали, као код доктора Бадовинца Николе, Др. Косановића Милутина, Др. Михаила Милића, Недељковића Момчила, Васиљевића Нићифора и осталих који су у списку наведени. Већина Хрвата данас жале за овако нечовечански поступак хрватских усташа са Србима, који су подлегли зверским мучењима по разним тамницама Независне државе Хрватске.

Немачка пратња која ме пратила на овом путу постројила је у свим логорима Србе, питала их је да ли су кад радили против Хрвата против Немаца их у опште нешто што бих их довело пред одговорност и сви без разлике одговорили су да никада ништа учинили нису, већ напротив да су према немачкој држави и са самим Хрватима делили иста мишљења и били лојални грађани, па стога моле, пошто кривице нема, да се спасу или да се убију, јер начин живота који они проводе у логорима врло је тежак, неиздржљив, па су умолили нас да будемо тумачи код немачких и наших власти у Србији да им је једна једина жеља да пређу у Србију, националну, здраву и реалну и да снажно појачају редове трезвеног, националног елемента. Мене и моје пратиоце на овом тешком путу дубоко је потресао сусрет са људима у логору у Јасеновцу, Крапјама и Копривници, којима смо се претставили ко смо, зашта долазимо, а они су на то почели да плачу молећи спас од Немачке, кличући живела немачка војска, живео наш Београд! Нерви ових људи су сасвим попустили, јер сваког тренутка стижу наређења да се убијају Срби, тако да њихове породице остану без својих домаћина и руку које су годинама за њих радиле, хранећи мајку, децу и слабе жене. Многе српске породице данас су завијене у црнину, а биће их и више ако Шеф немачке полиције у Берлину Господин Химлер не нареди г. Еугену Кватернику, команданту логора „за ред и сигурност“

да затворене људе легалним путем пребаци у Србију. Као доказ да г. Кватерник и његов штаб не полагају много на наређења немачких власти, потврђује већ и сама чињеница да су немачке власти издале дозволе Србима упусленим у разним државним предузећима која обављају рад под немачком војном контролом, а у којима изричито стоји да је лице упуслено и да рад обавља под контролом немачког официра и да се исто несме хапсити без знања немачке војске, а усташе су оваква документа поцепале и лице бацали у логор „за ред и сигурност. Као доказ овом прилажем фотографисане легитимације - Аусџеисс- лица и уредне пасоше. Месец дана и више у загребачкој полицији, без икаквог саслушања затворен је жељезнички чиновник Драгутин Милић, који је код себе имао исправне пасоше и документе за друга лица које је имао да доведе у Србију и на тражење Немачког заповедништва ово лице које припада странци „Збора“ до данас није пуштено из затвора. У загребачким болницама и клиникама налазе се многи Срби за које не постоје никакве оптужнице, али су ипак под надзором и контролом полицијске страже, као Др. Милица Гајић, Рада Прибичевић и Др. Барач, свештеник из Сиска.

Чињеничко стање у окупираном делу Словеније од стране Италијана.

У Метлики, Семичу и Новом Месту налазе се око 600 српских породица, избеглих из Горског Котара и Кордуна да не би бих побијени од Хрватских усташа. Избеглице су смештене по разним домовима Словенаца, који их издржавају, јер са собом ништа нису понели сем главе.

ЉУБЉАНА. Данас у Љубљани се налазе преко 4.000 Срба, од тога 90 официрских породица, као породице генерала Машића, пуковника Живановића, пуковника Гладовића, пуковника Стојановића, мајора Башића, капетана Ристића и Тешића, као и многе друге. Поред њих живе и стотине чиновничких породица без својих хранитеља, пошто су њихови домаћини као бивши обвезници југословенске војске налазе у заробљеништву. Даље у Љубљани се налазе Срби, бивши активни официри и подофицири, који су као и остали грађани Срби врло коректни према талијанским властима, те сви заједно уживају гостопримство и помоћ Високог италијанског комесара у Љубљани, а које се креће од 400 до 700 лира

месечно. Помоћ Србима у Љубљани дех православни свештеник г. Богдан Матковић.

Како још један доказ за потпору мога рада добио сам писмо за господина Министра и генерала и доктора Глеисен Хорстенау-а, команданта немачких трупа у Загребу, у коме његов лични пријатељ и друг из војне академије у Немачкој као Србин моли да мени пружи пуну потпору при овој тужној мисији на спасавању Српства.

Част ми је умолити Господина Претседника да се ова моја претставка узме одмах у претрес и да ми се омогући техничка, материјална и морална потпора, како бих могао ову високу националну дужност да извршим до краја, а да на тај начин и ја са своје стране припомогнем Господину Претседнику при спасавању нашег народа.

Молим Господина Претседника да изволи примити израз мога дубоког поштовања,

17 септембар 1941
Београд

Господину Милану Недићу
претседнику Министарског савета
БЕОГРАД

Богдан М. Рашковић
виши чиновник Министарства саобраћаја и резервни капетан II класе

Оригинал писма није пронађено, сачувана су два преписа: ВА, НДХ, кут. 61 рег. бр. 12/17; Архив Српске православне цркве, ф 1, д. 134-3.

Објављено у: *Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svet-skom ratu* – Zbornik dokumenata, tom I Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941–1945, Београд, 1993, стр. 168–170; Атанасије Јевтић, *Великомученички Јасеновац*, Ваљево–Београд, 1990, стр. 158–163; *Јасеновац мјесто натопљено крвљу невиних*, Београд, 1990, стр. 113–117. (Као извор, аутор се позива на Музеј Српске православне цркве, Заоставина Радослава Грујића).

2.3. Писмо Богдана Рашковића, Милану Аћимовићу, 10. октобар 1941. године

Спасавање Срба из
логора и затвора
Независне Државе Хрватске

Господину
МИЛАНУ АЋИМОВИЋУ,
Министру унутрашњих послова,

Београд.

За цео српски народ априлска катастрофа претставља у првом реду губитак националне државе, која је произашла из вековних борби његових и после небројених и непроцењених жртава свих његових слојева. Ваља међутим, одмах признати и другу истину: док је за српски народ, насељен с ове стране Дрине и Саве, губитак националне државе проузроковао све ове последице, које у оваквим приликама обично наступају, за наш народ настањен с оне стране Саве и Дрине, поред овога, наступио је у великом броју случајева и губитак крова над главом и свега онога што се вековима с колена на колено преносило, а понајпре наступило је скоро за све питање животног опстанка. У погледу на право живота наших саплеменика у тим крајевима, сматрам да је непотребно да говорим на овом месту. Ово у толико пре што сам дубоко уверен, Господине Министре, да сте и Ви сами с њим сложни у констатацији да и сама чињеница постојања српскога народа на том простору претставља основно право на живот и без обзира на неке друге чињенице и претпоставке, које би се дале оквалификовати као његова историска права т.ј. права да буде третиран на човечански начин.

Ја не сумњам да је и једног нашег Србина с ове стране Дрине и Саве закупило исто осећање националне потиштености према нашој браћи, која се налазе на територији Независне Државе Хрватске, без обзира на безброј случајева нечовечности и насиља које су ме покренули да Вам се, Господине Министре, обратим. Претпостављам ипак, да је могуће да Вам многи нису познати, па Вам их у

овом реферату излажем, јер су подаци прикупљени из веродостојних извора:

1. Командо пресидио милитаре, Кореница, под бројем 58 од 15 септембра ог. Наређује, да се жандармеријски наредник Кулум Никола, командир жандар. станице у Кореници јави са својом спремом команданту италијанске војске у Оточцу да прими наређење да на територију, коју су они окупирали, не може бити друге жандармерије сем талијанске, па га стога разрешава дужности и шаље у Загреб. Усмено се истом саопштава, да поред талијанске војске има места за слободан живот само Србима, а никако усташким целатима.

2. Стање за Хрвате у Босни сваким даном се све више и више погоршава, пошто се четничка акција из дана у дан проширује те исто држе све срезове уз Дрину и угрожавају Сарајево. У целој Дринској бановини железнички и телефонско-телеграфски саобраћај је обустављен тако, да је Загреб отсечен од тог дела своје дужности.

3. У Далмацији Талијани се пријатељски понашају према српском живљу. Усташама је онемогућен сваки рад на том делу бивше Југословенске територије, они су разоружани и забрањен им је сваки политички рад. Талијанске власти издале су писмена наређења да се сви Срби, који се налазе ван својих огњишта, врате натраг и отпочну нормално рад и живот и за њихове животе пружају им гаранцију.

4. По наређењу Талијана српска црква у Дрнишу отворена је и прву службу Божију служио је свештеник Глушац, а пред црквом била је постројена чета талијанских војника, која је одала почаст.

5. Четничка акција у Кордуну сваким даном је све јача и јача. Четници из Петрове Горе угрожавају цео Кордун и у борби са усташама заузели су железничку станицу Војнић.

6. Четничку акцију у Хрватској помажу Талијани, који их снабдевају како оружјем, тако и другом спремом. Хрватска војска не жели да долази у сукоб са четницима већ код првог сусрета баца оружје и прелази на страну четника. Карактеристично је поменути, да за данашње стање у Хрватској постоји велики раздор између домобранаца и усташа. По исказу талијанских власти четници су исправни национални елементи и њима помажу и одобравају им овакав рад.

7. Српски четници са усташама поступају како су поступа-

ли они са српским породицама у Хрватској, док са жандарима и војском тако не чине, јер извесни моменти говоре да жандарми и војска помажу акцију четника.

8. Село Црквени Бок, које се налази између Суње и Дубице, претворено је у логор за жене и децу. У овом се селу налази 370 душа из среза костажничког они се налазе у врло тешком душевном и материјалном стању и сваког момента очекују камионе да их поведу на губилиште или у други логор. Село је православно, а становницима је наређено да приме римо-католичку веру. У селу постоје две православне цркве од којих је једна срушена, а друга се почиње рушити. У логору су сакупљене породице Срба који су 1 септембра о.г. стрељани, а 9 септембра о.г. клани, а чији број износи око 3000 људи.

9. Старешина Соколске жупе, Загреб и јавни бележник г. Д-р Отон Гавранчић, познати национални радник, налази се већ неколико месеци у затвору загребачке полиције. Овај човек стар је 80 година а с њим се рђаво поступа, пошто је био одувек националиста и пријатељ немачког Рајха. Гавриловић (треба: Гавранчић – примедба приређивача) је пре 21 годину био члан Загребачке масонске ложе из које је иступио, јер је била лажна и што су га његова сабраћа потпуна материјално упропастила масони су га стално гонили и мучили и нису дозволили његов избор за претседника Градске општине у Загребу ни за Бана Савске бановине, иако је од свих кандидата имао највише гласова и заслуга да дође на ове положаје. Овај човек имао је великог удела у сукобу Стојадиновић-Бенеш када је претседник Стојадиновић радио свим силама да Југославију веже за државе Тројног пакта. Гавранчић је захтевао да Соколи помажу рад претседника владе Стојадиновића, јер је он везивао нађу земљу са Немачком. Сав његов рад био је на зближавању немачког и српског народа и данас је за то затворен. С њим се поступа на нечовечански начин, забрањује му се доношење хране, свакодневно се шиба и понижава зато што је био десна рука г. Стојадиновића.

10. Данас у Загребу игра велику улогу Талијан г. Рича, који је велики пријатељ Еугена Кватерника и овај господин има све податке о убијеним и живим Србима.

11. Срби староседеоци града Дубровника одведени су и бачени у понор. На њих су усташе бациле живи креч и бомбе да се не чује јаук из овога понора. Са Србима су одведене познате породице Томашевић и Спаравало, које су годинама и годинама живеле са Хрватима у најбољим односима.

Спасаване Срба из
логора и затвора
Независне Државе
Хрватске

Господину

МИЛАНУ АБИМОВИЋУ,

Министру унутрашњих послова,

Београд.

За цео српски народ априлска катастрофа претставља у првом реду губитак националне државе, која је произашла из вековних борби његових и после небројених и непроцењених жртава свих његових слојева. Ваља међутим, одмах признати и другу истину: док је за српски народ, насељен с ове стране Дрине и Саве, губитак националне државе проузроковао све ове последице, које у оваквим приликама обично наступају, за наш народ настањен с оне стране Саве и Дрине, поред овога, наступило је у великом броју случајева и губитак крова над главом и свега онога што се вековима с колена на колена преносило, а понајпре наступило је скоро за све питање животног опстанка. У погледу на право живота наших саплеменика у тим крајевима, сматрам да је непотребно да говорим на овом месту. Ово у толико пре што сам дубоко уверен, Господине Министре, да сте и Ви сами с њим сложни у констатацији: да и сама чињеница постојања српскога народа на том простору претставља основно право на живот и без обзира на неке друге чињенице и претпоставке, које би се дале оквалификовати као његова историјска права т.ј. права да буде третиран на човечански начин.

Ја не сумњам да је и једнога нашег Србина с ове стране Дрине и Саве заокупило исто осећање националне поштености према нашој браћи, која се налазе на територији Независне Државе Хрватске, без обзира на безброј случајева нечовечности и насиља које су ме покренули да Вам се, Господине Министре, обратим. Претпостављам ипак, да је могуће да Вам многи нису познати, па Вам их у овом реферату излажем, јер су подаци прикупљени из веродостојних извора:

1/ Командо пресидио милитаре, Кореница, под бројем 58 од 15 септембра о.г. наређује, да се жандармеријски наредник Кулум Никола, командир жандар. станице у Кореници јави са својом spremом команданту италијанске војске у Оточцу да прими наређење да на територију, коју су они окупирали, не може бити друге жандармерије сем талијанске, па га стога разрешава дужности и шаље у Загреб. Усмелно се истом саопштава, да поред талијанске војске има места за слободан живот само Србима, а никако усташким џелатима.

2/ Стање за Хрвате у Босни сваки даном се све више и више погоршава, пошто се четничка акција из дана у дан проширује те исти држе све срезове уз Дрину и угрожавају Сарајево. У целој Дринској бановини железнички и телефонско-телеграфски саобраћај је обустављен тако, да је Загреб отсечен од тог дела своје дужности.

3/ У Далмацији Талијани се пријатељски понашају према српском живљу. Усташама је онемогућен сваки рад на том делу бише Југословенске територије, они су разоружани и забрањен им је сваки политички рад. Талијанске власти издале су писмена наређења да се сви Срби, који се налазе ван својих огњишта, врате натраг и отпочну нормално рад и живот и за њихове животе пружају им гаранцију.

4/ По наређењу Талијана српска црква у Дриниу отворена је и прву службу Божију служио је свештеник Глушац, с пред црквом била је постројена чета талијанских војника, која је одала почаст.

5/ Четничка акција у Кордуну сваки даном је све јача и јача. Четници из Петрове Горе угрожавају цео Кордун и у борби са усташама заузели су железничку станицу Војнић.

6/ Четничку акцију у Хрватској помажу Талијани, који их снабдевају како оружјем, тако и другом spremом. Хрватска војска не жели да долази у сукоб са четницима већ код првог сусрета баца оружје и прелази на страну четника. Карактеристично је поменути, да за данашње стање у Хрватској постоји велики раздор између домобранца и усташа. По исказу талијанских власти четници су исправни национални елементи и њима помажу и одобравају им овакав рад.

./.

Прва страна писма Богдана Рашковића Милану Ахимовићу,
10. октобар 1941. године

12. Г. Владо Туркаљ, уредник Морген-Блата и загребачких "Новости", као велики пријатељ Немачке, годинама и годинама води отворену борбу против свакога који није био пријатељ Немачке. Г. Туркаље је уз новчану помоћ аташе-а немачког конзулата у Загребу г. Митерханера штампао брошуру под називом „Тајна масонске ложе Француске“. Овај велики пријатељ немачког народа данас лежи у казненом заводу у Лепоглави зато што је био одувек само пријатељ Немаца, а на лажну доставу неког сарадника Хрватског листа г. Владимира Мајера, који га је код усташа претставио као комунисту, зато што је у своје време био тучен од Туркаља ради вређања немачке нације.

13. У усташким редовима има у служби на водећим местима и Жидова, као на пр. Владо Сингер, шеф Усташког надзора за ред и сигурност. Овај господин је био у емиграцији са усташама и учествовао у разним атентатима, па је доспео на положај шефа полиције. Сингер је заштићавао породицу Галијан, која је са осталим извршила прошлог месеца атентат на загребачку пошту. Данас је Сингер затворен.

14. Други Жидов у усташким редовима је трговачки путник Кренижи, који је због тога што је са осталим био у емиграцији, дошао на завидан положај у чиновничкој хиерархији ове нове државе.

15. Талијанске војне власти снимиле су филм о покољу Срба од усташа и тај филм, као други драгоцен материјал налази се у рукама талијанске војске. По исказима Талијана, после великог покоља Срба, њихови војници сакупили су у логору Госпићу 3 кг. људских очију, и снимили филм једнога Србина коме је утроба извађена и у њој зашивена жива мачка.

16. Између 2 и 3 овог месеца у селу Требињу покљано је више српских породица од којих ћу поменути само породице Милошевић, Радић, Гаврић и Малобабић.

17. Вођа немачке групе из Карловца г. Пешко, индустријалац, уложио је на највишем месту у Берлину свој протест, као и својих пријатеља Немаца због зверстава која су учињена над Србима. Овом господину су рекли у Берлину, да Срби имају потпуно право што су у Хрватској отишли у шуме да сачувају своје главе, јер су то исправни национални елементи и њима се за ово не може ништа приговорити.

18. Док су православне цркве у Топуском, Глини, Вргином Мосту и Петрињи порушене, дотле се служба Божија у Загребу вр-

ши уз асистенцију бугарског свештеника из Печуја само зато што се у Загребу налазе румунски и бугарски држављани.

19. У логору Славетић наишао сам на Раду Савића, војног државног мајстора, родом из Новог Пазара, који је при себи имао уредно пропусницу, која је гласила да Савић путује из Чаковца за Загреб, где је примљен као државни мајстор у службу код хрватске војске. Ова пропусница, која је уједно и декрет, издата је од заповедништва копнене војске – Топничко технички уред – број 2586 од 23 јула о.г. како је напред изложено, ово је лице из воза скинуто и бачено у логор, што значи да саме усташе не поштују наређења која издају друге хрватске власти.

20. Грегл Божидар, шеф усташке полиције, узео је ради ослобођења Жидова Хинка Марића, лекара из Вараждина, 60.000. – динара и то лице није до данас ослобођено.

21. По изјавама г.г. министара из владе г. Претседника Стојадиновића и других г.г. Франгеш, Кожул, Мишкулин и други, који сада живе у Загребу изјављују да данас нема места за њих у Хрватској као за Хрвате – Југословене, а присталице немачког Рајха, а камо ли за Србе.

22. Немачке, као и талијанске војне власти, свуда и у свима приликама на територију Хрватске пружају заштите Србима.

23. По исказу усташког првака Шафара, који је пријатељ немачког народа, Србима се прети смрћу ако немачке власти у Београду не предузму кораке да се Срби из логора, које држи Кватерник, што пре не спасу, јер издржавање затворених Срба кошта, а за сваког Србина, који би се спасао, тражи се извештај откуп.

24. У логору Копривници је и немачка војна пратња наишли смо на затвореног министра г. Ханжека, члана кабинета г. Стојадиновића, како га усташе силе да носи и свој измет рукама. Друго, у логору се налази и више Немаца-Рајхдајчера и Фолксдајчера и њихов је живот у опасности, као и живот Срба, јер су усташе почели да у ове логоре бацају и Хрвате комунисте, те може сваког дана избити побуна, а невини Срби и ови Немци да плате својим животом.

25. Данас у сваком граду Хрватске има логора и затвора, па чак и по селима, у која су бачени Срби, а услед батинања и многе су болнице пуне ових јадника. Логоре треба поменути: Славетић, Крапје, Крушница, Лепоглава, Копривница, Вараждин, Цапраг, Сл. Пожега, Сухопоље, Дарувар, Госпић, Паг итд.

26. Срби се у Независној Држави Хрватској и даље кољу, му-

че и прогањају начином који није познавала до сада историја ни нашег ни других народа. Сваким даном све се оштрије поступа у затворима и логорима и просто се изазивају да направе какав неред да би имали разлога да их стрељају. Поред тога сад наступају хладни дани, те пошто су наши људи слабо одевени, то од хладноће и слабе хране могу не само да се разболе, него и да умру, ако им се благовремено с наше стране не пружи помоћ.

27. Резервни капетан г. Лазић, родом из Битоља, отпуштен је са уредним немачким пасошем из немачког заробљеништва Офлаг VI-Ц, као бугарски држављанин. На путу кроз Хрватску скинут је с воза и бачен у логор Копривницу. Оваквих и сличних случајева има врло много, те се рачуна да у логорима Госпић и други има око 65 официра са територије Србије, Бугарске и других окупираних делова бивше Југославије. Приликом скидања с воза усташке власти обично изговарају следеће речи: „Шта се нас тичу немачки пасоши. За нас су меродавни само они пасоши који су издати од стране хрватских власти.“

Наш десети пут по Независној Држави Хрватској предузео сам г. Милованом Вулетихем, чин. Министарства саобраћаја, а уз велику помоћ г.г. Министра Пантића Душана, Цинцармарковића Александра, Летице Душана, Улманског Милана и Ђурића Николе, што овој господи и овим путем у име своје и хиљада Срба топло благодарим и молим их да приме поздраве свих Срба с оне стране Саве и Дрине с молбом, да би порадили код Владе и код немачких власти да ови не би и даље чамили по затворима и логорима Хрватске.

Ова наша велика национална мисија, коју обављамо са пуно љубави, а где можемо и сами да изгубимо животе, није до данас била ничим награђена, нити смо примили за исту ма од кога спашеног Србина какав динар као награду, већ напротив цео пут смо се издржавали из наших скромних сретстава. Свуда и у свим приликама дизали смо углед наше државе, као и угрожених Срба, који су упрли очи и наде у свету земљу Србију, од које очекују једини спас да би се спасли зверске усташке тираније. Пре него што учиним ма какав предлог да се ова мисија и рад продужи, сматрам за своју прву и свету дужност да захвалим г.г. из заповедништва немачке војске у Србији и то: Генералу г. Данкелману, Генералу г. Турнеру, Пуковнику г. Фуксу, шефу немачке полиције за Балкан, а највећу хвалу дугујем г. Пуковнику Вурстеру, команданту Обавештајне

Команде у Београду и његовом ађутанту поручнику г. Штренгеру, капетанима г.г. Сиберу и Калману, који ми издају за пут наређења и легитимацију да могу вршити ову свету дужност за спас Српства. Поред тога топло благодарим и мојој немачкој пратњи, а нарочито гефрајтеру г. Францу Шпиндлеру, који се са мношћом залаже да што више извучемо невиних Срба из усташких канџа.

Предлог за даљи рад ове мисије.

1. По савету усташких првака, немачке војне власти у Београду треба да издају наређења Равнатељу Усташког надзора за ред и сигурност да се сва лица која се требају да пусте на слободу, предају нашој пратњи за спровод у Србију.

2. Списак лица, која се потражују, треба оверити од стране немачке команде.

3. Логоре треба све обићи, као и Паг, Шибеник, Бенковац, Задар, Сушак, Ријеку, као и старе логоре у Госпићу и на Јадовном, одатле треба понети материјала о учињеним зверствима над Србима.

4. За пратњу за довођење угрожених Срба из хрватске требало би ангажовати г.г. капетана Калмана из Заповедништва немачке војске, гефрајтера Франца Франца Шпиндлера из команде обавештајне службе (за њега треба молити дозволу од пуковника г. Вурстера) и фелдвелеа Бублика из Заповедништва немачке војске (за њега треба молити шефа Штаба Заповедништва г. Капетана Сиберера), Рашковић Богдана, вишег чиновника Мин. саобраћаја и рез. капетана (за њега треба изградити посебно отсуство) и Вулетић Милована, чин.-дневничара (Одељења за градњу Железница) родом из Кордуна.

5. Пошто усташке власти не знају за многе наше људе где се налазе, а често пута крију њихово боравиште, било би потребно да се обиђу сви затвори, логори и болнице у Хрватској за проналажење угрожених Срба.

6. Осигурати сретства за пут ове мисије.

7. Оверити наређења код овдашње талијанске делегације да наша мисија добије дозволу за прелаз њихове територије ради проналажења Срба, које су Талијани спасли.

8. Будући да би превоз у Србију свих лица на списку изискивао дуље времена, то би било потребно да се осигура довољан

допуст немачкој пратњи док се год поменути превоз у целости не изврши. Исто тако, да би се овим Србима који су ослобођени од Талијана, а желе долазак у Србију, омогући ово на тај начин, да већ само налажење у списку послужи им као дозвола за улазак и боравак у Србију.

10 октобра 1941 год.
Београд

Резервни капетан и
виши чиновник Минист. саобраћаја,
Богдан М. Рашковић
Краља Милана 11а

(Напомена: У прилогу писма је и предлог дозволе за путовање у две варијанте: на немачком и српском језику чији се препис налази на следећој страни.)

Оригинал у: ВА, Нда, к. 39, рег. бр. 23/2;

Објављено у: Александра Мишић, „Три извештаја Богдана М. Рашковића о судбини Срба у Независној Држави Хрватској“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 13–1, Београд, 2021, стр. 43–72. (Писање извештаја је погрешно датирано: уместо 17. новембра 1941. треба да пише 10. октобра 1941. године – *Исто*, 61); *Злочини Независне Државе Хрватске 1941–1945. године*, књига 1 (1941–1942), Историјски архив Града Новог Сада, Војни архив, Нови Сад-Београд, 2022, стр. 435–438.

BEFHEL

Herr _____ Beamter dieses Kabinette im Sinne der Anordnungen und Gehemigungen der deutschen unditalianischen Militärbehörden nach Kroatien abreisen und dort alle Konzentrations und Straflager, Gefangnisse und Krankenhäuser, Erfassung aller eingelagerten, verfafezen und erkrankten Serben vorzunehmen, für die Verbeaserung ihres Zustandes im Einvarnehmen und Mitwirkung des kroatischen Roten Kreuzes sorgen und an und an ertzlichen Hilfe leisten für Erkrankten und an ihrer Verlegung ins Krankenhaus, Heilstate und Sanatorien arbeiten und veranlassen und alles Nötige vornehen um Mittellose mit Wämsche Nahrungsmitteln zu beschenken und die Post einzusameln und dem Serbishechen Roten Kreuze in Belgrad übergeben.

Gleichzeitung hat Herr _____ am Befreiung und Ueberführung nach Serbien aller Internierten Personen zu arbeiten, die im verzeichnie angeführt sind, das seitens dem Befehlshabers Serbien bestätigt ist, oder dafür Sorge zu tragen, dass ihnen freie Bewangung im Kroatien gestattet wird, sowie alles Nötige fur arzlitche Behandlung des Internierten auf seine oder seiner Familie Kosten zu vernanlassen.

Er fährt am 20. Dezembar 1941. in Begleitung der Angehörigen der deutschen Wermacht ab und hat auf der Reise bis zum 5. Marz 1942. zu verbleiban und zwar so, dass er über jeden überführhten Transport durch ein Referat Bericht zu erstatien hat.

Alle Behörden werden arsucht dem Genannten engegenzumkommen, ihm keine Schwierigkeiten zu bereiten, sonder ihm notigenfalls beizustehan.

Belgrad, den 20. Dezember 1941

SLUŽBENO NAREDJENJE

G. _____ činovnik ovog Kabineta, ima u smislu naredjenja i odobrenja Nemačkih i Italijanskih vojnih vlasti, otputovati u Hrvatsku i tamo obići sve koncentracione i kaznene logore, apsane i bolnice, izvršiti popis u logorima zatvorenih i obolelih Srba, pobrinuti se za poboljšanja njihovog položaja a u sporazumu i uz sadejstvo Hrvatskog Crvenog Krsta da poradi i izdejstvuje lečenje obolelih i njihovo prebacivanje u bolnice, lečilišta i sanatorijume i učiniti potrebno za darivanje nevoljnih većom i hranom i prikupi poštu i preda Srpskom Crvenom krstu u Beogradu.

Istovremeno G. _____ ima raditi na oslobadjanju i prebacivanju u Srbiju interniranih lica prema spisku potvrđenom od Zapovednika Nemačke vojske u Srbiji, ili se pobrinuti za njihovo slobodno kretanje u Hrvatskoj, kao i potrebno lečenje o trošku interniranog ili njihovih porodica.

Na put polazi 20 decembra 1941 godine u pratnji člana Nemačke oružane sile i na putu se ima baviti do 5 marta 1942 godine, s tim da o svakom prebačenom transportu ima mi podneti izveštaj referatom.

Mole se sve vlasti da imenovanome izlaze u susret i ne čine nikakve smetjne, već po potrebi i pomoć ukažu.

20 decembra 1941 god.
Beograd.

Напомена: ово је (највероватније) предлог текста писма које је требало дати Богдану Рашковићу и његовим сарадницима за пут у Независну Државу Хрватску. Налазио се уз Рашковићево писмо Милану Аћимовићу од 10. октобра 1941. године.

Оригинал: ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 25/2-1.

2.4. Писмо Томе Максимовића, изванредног опуномоћеног комесара за насељенике и избеглице Милану Недићу, председнику Владе

КАБИNET
ИЗВАНРЕДНОГ ОПУНОМОЋЕНОГ КОМЕСАРА
ЗА НАСЕЉЕНИКЕ И ИЗБЕГЛИЦЕ

Телефон: 26-348
Бр. 22970

Београд, 26. децембра 1941.

Господине Претседниче,

Част ми је доставити Вам списак Српкиња домаћица, девојка и деце, који се налазе у логору у Лобор-граду независне државе Хрватске, а према исказу избеглица сазнао сам да они живе у очајном стању, па Вас молим Господине Претседниче, да са Ваше стране, колико је могуће подузмете потребне кораке код надлежних власти, да би се ове жене, девојке и невина деца спасли од потпуне пропасти.

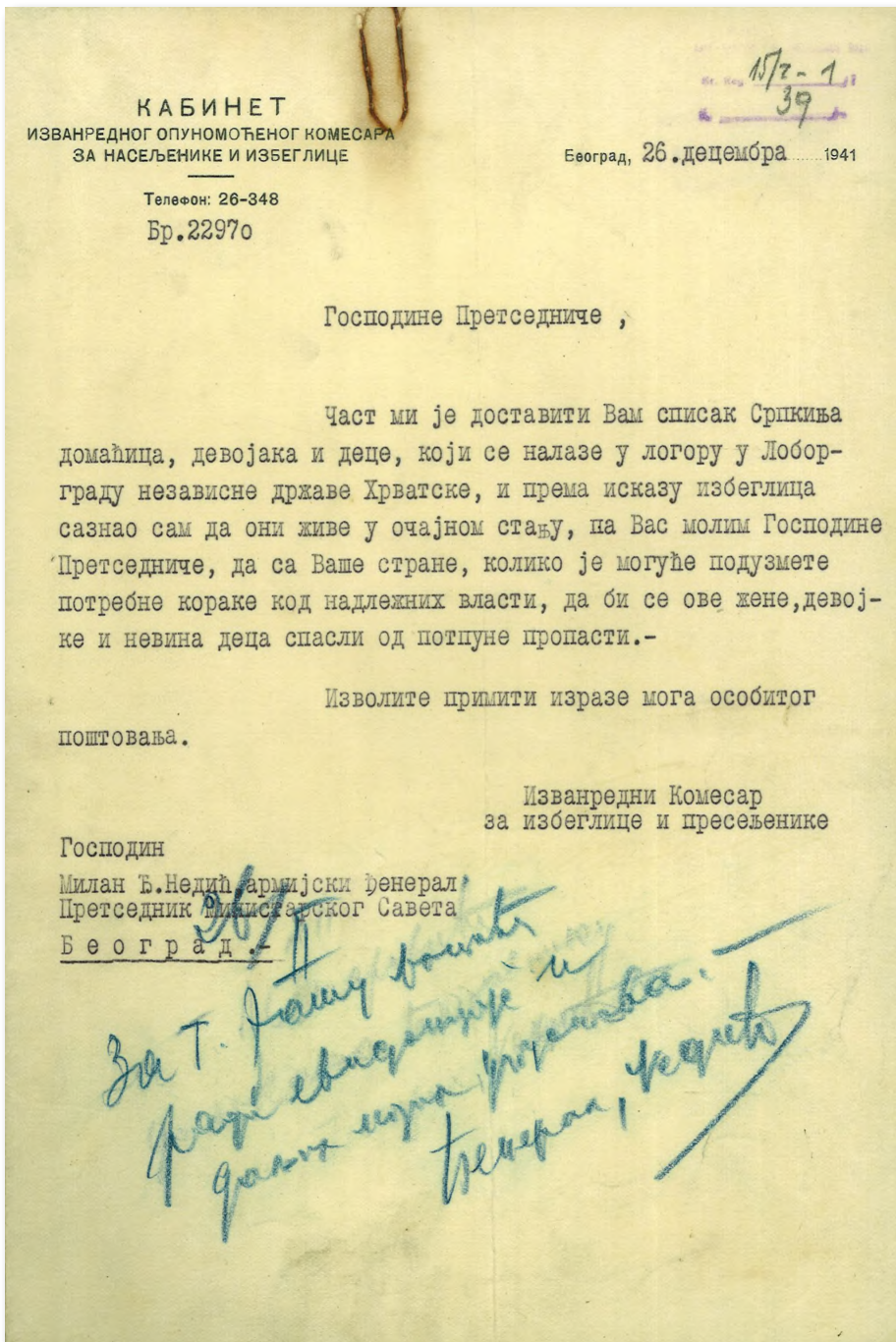
Изволите примити изразе мога особитог поштовања.

Изванредни Комесар
за избеглице и пресељенике

Господин
Милан Ђ. Недић, армијски ђенерал
Претседник Министарског Савета
Београд

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 15/2-1.

Објављено у: *Лобор Град Хрватски логор српске жене и деце – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022, стр. 39.

Писмо Томе Максимовића Милану Недићу,
26. децембар 1941. године

СПИСАК

15.200
29/2-10
39

жена Српкиња и деце која се налазе у Догор граду интернирана, а којима је била омогућена достава пакета са животним намирницама и вешом преко Јеврејске општине у Загребу, за време Божићних празника.

Редни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Година	Одакле је
1.	Драгица Барац	51	Госпић
2.	Илинка Варзета	50	Мостар Стари Пазар са 2 мале деце
3.	Јелена Басарић	19	Дивосело код Госпића
4.	Ана Васта	30	Сарајево, улица Задих са 3 деце
5.	Анђа Биберчић	60	Љубиње
6.	Душан Биберчић	14	Љубиње
7.	Душан Биберчић	19	Љубиње
8.	Аница Бијелић	73	Љубиње са 4 деце
9.	Боса Бијелић	14	Столац
10.	Марија Бобидац	22	Загреб, Бистрска 13
11.	Марија Бубало	41	Длико Петрово село
12.	Новка Буна	32	Мостар, улица Чемадовић 7 са 4 деце и мајком
13.	Мара Церовина	52	Љубиње
14.	Миленко Церовина	16	Љубиње
15.	Милица Чолаковић	33	Бијељина, Хусејин Капетана бр.38
16.	Анка Човић	21	Сарајево, Красевића 4
17.	Анка Дабовић	36	Вараждин, Куредићева 1
18.	Љубица Дракаловић	45	Столац, са 2 деце
19.	Љуба Ђокић	50	Сарајево
20.	Даринка Гига	70	Столац са ћерком
21.	Љубина Гига	29	- Алипаше Ризман Беговића удима 94
22.	Јока Говедарица	35	Мостар, Велика Гера
23.	Бојка Граховац	18	Столац
24.	Бојка Граховац	16	Столац
25.	Љубица Граховац	14	Столац
26.	Јаза Граховац	12	Столац
27.	Гина Гроздановић	58	Столац Дубрава
28.	Госпава Груђења	59	Љубиње са 2 деце
29.	Јованка Груђења	3	Љубиње
30.	Босилка Хамовић	45	Столац
31.	Љљана Хамовић	19	Столац
32.	Тијана Хамовић	13	Столац
33.	Зинаида Хамовић	16	Столац
34.	Зорка Ивановић	46	Сарајево, Нузарова 9
35.	Радојка Ивковић	20	Мостар
36.	Војна Јакшић	23	Сарајево, Фрај Јукића 3
37.	Милева Јевтић	40	Бијељина, Мезграја
38.	Даница Јовановић	14	Мостар Вољевића 6
39.	Анђелка Јовичевић	61	Столац
40.	Љуба Јувичевић	55	Столац
41.	Дарко Јувичевић	13	Столац
42.	Јока Кнежеввић	63	Столац
43.	Љубица Кнежеввић	25	Столац
44.	Билосава Кнежеввић	26	Столац
45.	Десанка Ковачевић	36	Мостар
46.	Дивна Ковачевић	9	Мостар
47.	Мира Ковачевић	3	Мостар
48.	Милица Кјрановић	26	Загреб
49.	Јелка Куридић	48	Столац
50.	Анка Куридић	21	Столац
51.	Роза Куридић	84	Столац
52.			

./.

Прва страна списка заточеница Лоборграда

- 2 -

И. Н. О. П. Н. К. Ј.
ЗАШТИТА ПРАВОСЛАВНОСТИ
Бр. Прог. 2912-11
39

15.2.22

Редни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Година	Одакле је
53.	Милан Далић	37	Мостар
54.	Олга Далић	64	Јабучац код Петриње
55.	Бранка Марић	9	Столац
56.	Данка Марић	13	Столац
57.	Јала Марић	38	Столац
58.	Бранислав Марковић	16	Мостар, Хатовска бр.6
59.	Стана Марковић	50	Мостар
60.	Ана Месаровић	30	Мостар, Главна улица са двоје деце
61.	Даринка Митрићевић	33	Модрић
62.	Анђа Митрићевић	50	Столац
63.	Нателија Милушић	50	Мостар
64.	Ружица Мишић	17	Бадугун Бијељина
65.	Цвија Митрићевић	57 ^м	Столац са 3 деце
66.	Кристина Мравушић	47	Столац
67.	Боса Муратовић	38	Мостар, са 4 деце
68.	Цвија Милушић	47	Бијељина
69.	Анита Новомет	30	Љубиње са 1 дететом
70.	Бранка Новомет	8	Љубиње
71.	Боро Новомет	7	Љубиње
72.	Милка Окука	28	Столац са сестром
73.	Цвијета Пејновић	70	Госпић
74.	Госпава Пејновић	47	Мостар
75.	Милева Петковић	34	Гробиње, Долничка 4
76.	Јела Поуча	33	Госпић
77.	Љубица Поповић	48	Столац
78.	Драгица Поповић	18	Столац
79.	Јово Поповић	13	Столац
80.	Стоја Прица	62	Дичко Петрово седе
81.	Босиљка Радан	40	Столац
82.	Биљана Радан	15	Столац
83.	Даница Радутић	27	Бјеловар, Гајева 5
84.	Зорка Радвановић	41	Мостар, Преглум 2
85.	Милица Савић	29	Мостар са 2 деце
86.	Перса Симоновић	45	Гробиње
87.	Иванка -Нада Солдун	25	Загреб, Виноградска 52
88.	Анка Соралић	40	Мостар са 3 деце
89.	Ана Спахић	51	Столац
90.	Томана Стајић	48	Мостар, са 3 деце
91.	Зорка Стевановић	28	Трново
92.	Зорка Стевановић	27	Бијељина
93.	Даница Сворцан	20	Мостар
94.	Јованка Шајин	50	Мостар са 2 деце
95.	Иконија Шего	61	Мостар
96.	Невенка Шрака	21	Нова Градишка
97.	Анђа Тасовац	60	Гробиње
98.	Стана Тасовац	70	Гробиње
99.	Стана Зокановић Тасовац	40	Гробиње
100.	Јованка Темановић	15	Гробиње, Горица
101.	Фимија Тогољ	58	Љубиње
102.	Стана Топаловић	62	Столац
103.	Милка Топевић	51	Дубровник пут Анице Бошковић 24
104.	Нада Тринић	19	Сарајево Фрањезачка бр.2
105.	Анка Узелац	7	Госпић
106.	Даница Узелац	14	Госпић
107.	Љубица Узелац	16	Госпић
108.	Радојка Васиљевић	36	Сарајево
109.	Сава Вранеш	65	Госпић Поље Смиљанов
110.	Неђе Милица Вујновић	19	Госпић Дивосело
111.	Марија Вујновић	23	Госпић Дивосело
112.	Мира Вудновић	24	Сарајево
113.	Бјелка Вукосовић	63	Мостар
114.	Песа Зеленовић	60	Мостар са 1 дететом
115.	Нада Ђурић	17	Бихаћ
116.	Зорка Гугеша	43	Бихаћ
117.	Вукосава Инђић	35	Бихаћ

Друга страна списка заточеница Лоборграда

- 3 -

15.2.22
39

Редни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Година	Одакле је
118.	Звона Пиједлић	35	Кореница са децом
119.	Ружа Цвитковић	30	Загреб Мирмарска 8
120.	Марија Дракулић	52	Бихаћ
121.	Милка Ђурић	48	Бихаћ
122.	Нада Ђурић	17	Бихаћ
123.	Недељка Ђурић	15	Бихаћ
124.	Анђелка Инглић	10	Бихаћ
125.	Младен Инглић	14	Бихаћ
126.	Букосава Инглић	35	Бихаћ
127.	Анка Маричевић	45	Бихаћ
128.	Љубица Пјезач	47	Бихаћ
129.	Звона Шорак	50	Бихаћ
130.	Милица Макула	40	Бихаћ
131.	Џиблар Дара		
132.	Гушкић Вера		
133.	Јаденац Вера		
134.	Кранчић Зора		

ПРИМЕДБА: У овом логору има 90 мале деце и у овом месецу било је 5 породиља. Поред овог женског и децијег логора постоји још један логор за децом и женама у Кривој Речи код Крижеваца.

Трећа страна списка заточеница Лоборграда

2.5. Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, Загреб, Божић 1942. године

Poštovani Gospodine Ministre,

Kao Vaš oficijalni delegat izaslat u pratnji organa nemačke oružane sile i to sonderfirera Majera i gefrajtera g. Špindlera koji dolazi od nas sa hitnom porukom šta treba sve u Beogradu svršiti i odmah vratiti podoficira natrag da svršimo ovaj veliki nacionalni posao na zadovoljstvo Vas, g. Predsednika i celog srpskog naroda.

Danas nam je rečeno u Nemačkom poslanstvu u prisustvu šefa ovdašnjeg Gestapo g. Bajslera sledeće¹:

Da smo došli u pravi čas i da će ovdašnje nemačko poslanstvo učiniti jedan snažan korak, ako Vi i g. Predsednik učinite sledeće: Sa generalom g. Baderom komandantom nemačke Vojske u Srbiji, zatim generalom Turnerom nemačkim poslanikom u Beogradu, g. Benceom (Benclerom – *primedba autora*) i iz Gestapoa g. Vaimanom postignete sporazum, da ostatak naših ljudi čiji broj na životu više ne iznosi od 20000 možete primiti na našu teritoriju i da ovaj broj neće Nemcima dole da smeta, jer su sve većina dece, žene i ljudi teško oboleli, i da Vi učinite jedan apel na tamošnje pomenute Nemačke vlasti ovo zahtevaju od ovdašnjeg Nemačkog poslanstva koji će sa svoje strane sve učiniti, da se ovi jadnici odmah predaju meni i sonderfireru Majeru koji čeka kao i ja vaše hitno rešenje po ovom pitanju pa da pažljivo primimo i transportujemo ljude u Srbiju. Molim Vas da verujete u veliku ljubaznost ovdašnjeg Nemačkog poslanstva koji će nam ovu veliku nacionalnu stvar svršiti, ako se Vi za ova dva dana boravka ovog podoficira koji samo zato dolazi postarate da ove zahteve pomenute gospode nama dostavite. Drugo ako bi Vi ovo odlagali da učinite, poslanstvo koje je obavешteno da smrt kosi u logorima i da je ostalo malo sveta ono će izalsati (izaslati – *primedba autora*) svog organa koji će samo sa nemačkim vlastima ovo svršiti. Mogu Vas obavestiti da ova pratnja koja mi je data od strane zapovedništva Nemačke Vojske samnom zajedno sve ulaže da se ljudi što pre spasu.

Gospodi iz Nemačkih krugova sa kojima treba da ovo svršite recite da Nemački Crveni Krst sa gospođom Ečke na čelu želi da spae

---

¹ Богдан Рашковић је свугде где је требало слово ћ куцао ч!

20. 138

skup. i njih. pomagala
kv. br. 15.222

BOŽIĆ М. И. О. П. Р. З.
ZAGREB

Op. Por. 5911-1
20

Leutnant. Sprengel

Poštovani Gospodine Ministre,

Kao Vaš oficijalni delegat izaslat u pratnji organa nemačke oružane sile i to sonederfirera g. Majera i gefrajtera g. Špindlera koji dolazi od nas sa hitnom porukom šta treba sve u Beogradu svršiti i odmah vratiti ti podoficira natrag da svršimo ovaj veliki nacionalan posao na zadovoljstvo Vas, g. Presednika i celog našeg naroda.

Danas nam je rečeno u Nemačkom poslanstvu u prisustvu šefa ovdašnjeg Gestapa g. Bajslera sledeće:
Da smo došli u pravi čas i da će ovdašnje nemačko poslanstvo učiniti jedan snažan korak, ako Vi i g. Presednik učinite sledeće: Sa Generalom g. Baderom komandantom nemačke Vojske u Srbiji, zatim generalom g. Turnerom nemačkim poslanikom u Beogradu g. Benceom i iz Gestapa g. Waimanom postignete sporazum da ostatak naših ljudi čiji broj na životu više ne iznosi od 20000 možete primiti na našu teritoriju i da ovaj broj neće Nemcima dole da smeta, jer su sve većina deca, žene i ljudi teško oboleli, i da Vi učinite jedan apel da tamošnje pomenute Nemačke vlasti ovo zahtevaju od ovdašnjeg Nemačkog poslanstva koji će sve svoje strane sve učiniti, da se ovi jadnici odmah predaju meni i sonederfireru Majeru koji čeka ka na o i ja vaše hitno rešenje po ovom pitanju pa da pažljivo primimo i tam transportujemo ljude u Srbiju. Molim Vas da verujete u veliku ljubavnost ovdašnjeg Nemačkog poslanstva koji će nam ovu veliku nacionalnu stvar svršiti, ako se Vi za ova dva dana boravka ovog podoficira koji samo zato dolazi postarete da ove zahteve pomenute gospode nama dostavite. Drugo ako bi Vi ovo odlagali da učinite poslanstvo koje je obavesteno da smrt kosi u logorima i da je ostalo malo sveta ono će izaći svog organa koji koji će samo sa nemačkim vlastima ovo svršiti. Mogu Vas obavestiti da ova pratnja koja mi je data od strane zapovedništava Nemačke Vojske samnom zajedno sve ulaze da se ljudi što pre spasu.
Gospodi iz Nemačkih krugova sa kojima treba da ovo svršite recite da Nemački Crveni Krst sa Gđjom Ečke na čelu želi da spase naše ljude i ona će da dodje i pomogne ovu našu misiju samo ako i Vi sa Vaše strane ovo tražit jer je dobila izveštaje stašne o stanju u logorima i postupku sa našim jadnicima koji se muče bez hrane i odeća na ovoj zimi.

Ja i Sonederfirer Majer za vreme boravka g. Špindlera kod Vas učinićemo da Gđja Budisavljević koja je nemica podeli 200 pari cipela i veša koje je skupila za naše ljude u logoru Labor.
Još jednom Vas lepo molim da ovaj zahtev t. j. kvotu da mogu u zemlju ući ovi jadnici dostavite nam odmah jer je vreme za naše bednike zadnje.
Ovaj vaš zahtev i odobrenje ovce naše velike misije dostavićemo Nemačkom Poslanstvu koji će sve dalje uraditi da se ljudi puštaju i da možemo kon rolisati da neko ne bude izbačen iz transporta. Kada ovu veliku misiju ovde svršimo onad ćemo ići u Italiju da vidimo koji se tamo spasio od naših ljudi i kome treba još pomoći tako da jednu i drugo stvar možemo do kraja meseca završiti.

Poštujte Vas Bogdan Rasković

viši činovnik min saobraćaja i Vaš zavničan
prestavnik za spasavanje naših ljudi iz logora Hrvatsk

P. S. Molim Vas da Vi i g. Presednik kada za ovu stvar intervinišete kod Nemačkih Vojnih vlasti nepominjete Sonederfirera Majer i ovog gefrajtera g. Špindlera već samo moju misiju, jer su mi ovi ljudi dodeljeni samo u pratnji kako bi bio siguran da ovaj veliki zadatak sprovedem.

dodeljen u pratnju g. Raskoviću
Sof. K. Majer
Prinob
ata

Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу,
јануар 1942. године

(spase –*primedba autora*) naše ljude i ona će da dodje i pomogne ovu našu misiju samo ako i Vi sa Vaše strane ovo tražite jer je dobila izveštaje stašne (strašne – *primedba autora*) o stanju u logorima i postupku sa našim jadnicima koji se muče bez hrane i odela po ovoj zimi.

Ja i sonderfirer Majer za vreme boravka g. Špindlera kod Vas učinićemo da Gdja Budisavljevič koja je Nemica podeli 200 pari cipela i veša koje je skupila za naše ljude u logoru Labor (Loborgrad – *primedba autora*).

Još jednom Vas lepo molimo da ovaj zahtev t.j. kvotu da mogu u zemlju ući ovi jadnici dostavite nam odmah jer je vreme za naše bednike zadnje.

Ovaj naš zahtev i odobrenje ovoj naše velike misije dostavićemo Nemačkom poslanstvu koji će sve dalje uraditi da se ljudi puste i da možemo kontrolisati da neko ne bude izbačen iz transporta. Kada ovu veliku misiju ovde svršimo onad (onda – *primedba autora*) ćemo ići u Italiju da vidimo koji se tamo spasio od naših ljudi i kome treba još pomoći tako da jednu stvar (stvar – *primedba autora*) možemo do kraja meseca završiti.

Poštuje Vas
(Bogdan Rašković)

viši činovnik min. saobraćaja i Vaš zvaničan predstavnik za spasavanje naših ljudi iz logora Hrvatske

P.S. Molim Vas da Vi i g. Predsednik kada se za ovu stvar intervenišete kod Nemačkih Vojnih vlasti nepominjete sonderfirera Majer i ovog gefrajtera Špindlara već samo moju misiju, jer su mi ovi ljudi dodeljeni samo u pratnji kako bi bio siguran da ovaj veliki zadatak sprovedem.

(Напомена: писмо Богдана Рашковића заведено је у деловодни протокол Министарства унутрашњих послова, бр. 1553 од 22. јануара 1942. године. Поред печата деловодног протокола откуцано је следеће: По наређењу У акта.)

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 20, рег. бр. 59/1-1.

2.6. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 28. јануар 1942. године

Господину

ПРЕТСЕДНИКУ СРПСКЕ ВЛАДЕ АРМИСКОМ ЂЕНЕРАЛУ
Г. НЕДИЋУ

Београд

Извештај о акцији спасавања Срба интернираца из хрватских логора и прикупљеним подацима о Србима емигрираним на територији Краљевине Италије.

Захваљујући дубоком разумевању високих функционера, немачких војних и управних власти као и немачког црвеног крста и агилном заузимању Претседника Српске владе генерала г. Недића и Министра унутрашњих послова, г. Аћимовића изашло се у сусрет хиљадама српских породица чији чланови подносе Голготу страдајући због српског имена и вере православне.

Решењем г. Министра унутрашњих послова од 23. XII 1941 г. I Бр.14738 поверено ми је као искусном познаваоцу прилика Срба у Хрватској држави /јер ми је до сада успело да спасем 30.000 Срба са територије Независне државе хрватске од сигурне смрти/ да учиним последњи корак како би се остатак Срба мученика по хрватским логорима ослободио. На темељу тога акта је шеф Управног штаба немачке војске благонаклоно одредио пратњу како бих ову национално социјалну и хуману мисију што успешније извео. Шеф Гестапоа г. Др. Вајман, који је показао пуно љубави и разумевања за наше бедне породице чији су хранитељи по хрватским логорима, издао ми је јаку препоруку за Немачку полицију у Загребу да ми буде у свему на руци. Немачки црвени крст са племенитом г-ђом Ешке на челу такође ме је снабдео са најбољим препорукама те ме је именовао и делегатом Немачког црвеног крста. И поред тога г-ђа Ешке је лично дошла у Загреб да ову нашу општу ствар сама помогне.

Колико је страдања наш српски народ поднео за ово релативно врло кратко историско време може да послужи као доказ само један чланак познатог италијанског листа „Карлино“ а из пе-

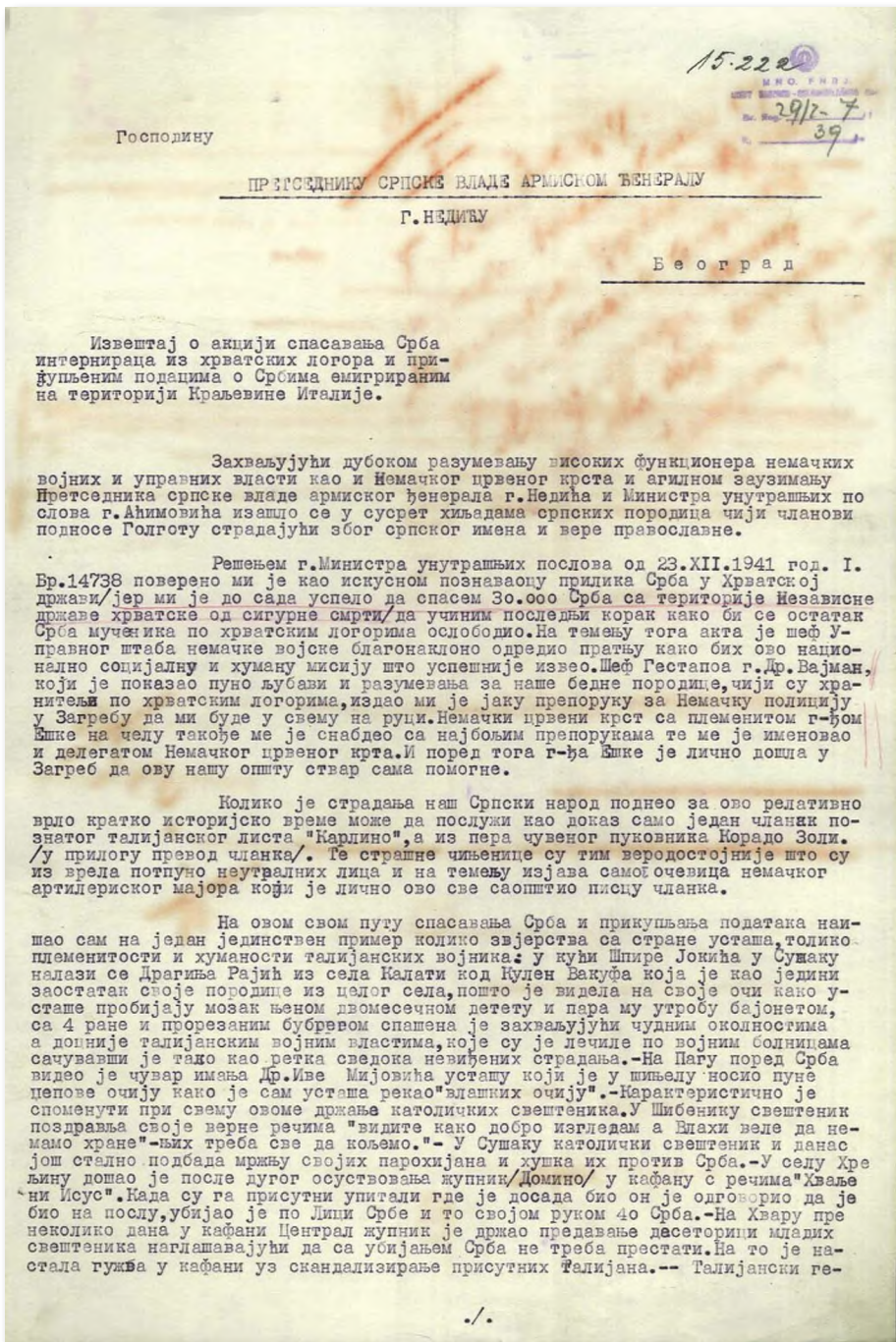
ра чувеног пуковника Корато Золи /у прилогу превод чланка/. Те страшне чињенице су тим веродостојније што су из врела потпуно неутралних лица и на темељу изјава самог очевица немачког артилериског мајора, који је лично ово све саопштио писцу чланка.

На овом свом путу спасавања Срба и прикупљања података наишао сам на један јединствен пример колико зверстава са стране хрватских усташа, толико племенитости и хуманости италијанских војника. У кући Шпире Јокића у Сушаку налазе се Драгиња Рајић из села Калата код Кулен Вакуфа, који је као једини заостатак своје породице и целог села, пошто је видела на своје очи како усташе пробијају мозак њеном двомесечном детету и парају му утробу бајонетом, са четири ране и прорезаним бубрегом спашена је захваљујући чудним околностима а доцније талијанским војним властима које су је лечиле по војним болницама сачувавши је тако као ретка сведока невиђених страдања. На Пагу поред Срба видео је чувар имања Др. Иве Мијовића усташу који је у шињелу носио пуне џепове очију како је сам усташа рекао „влашких очију“. Карактеристично је споменути у свему овоме држање католичких свештеника. У Шибенику свештеник поздравља своје верне речима „видите како добро изгледам, а Власи веле да немамо хране. Њих треба све да кољемо“. У Сушаку католички свештеник и данас још подбада мржњу својих парохијана и хушка их против Срба. У Селу Хрељину дошао је после дугог одсуствовања жупник /Домино/ у кафану с речима „Хваљен Исус“. Када су га присутни упитали где је до сада био, он је одговорио да је био на послу, убијао је Србе по Лици и то својом руком 40 Срба. На Хвару пре неколико дана у кафани Централ жупник је држао предавање десеторици младих свештеника и наглашавајући да са убијањем Срба не треба престати. На то је настала гужва у кафани уз скандализирање присутних Италијана. Талијански генерал Далмацо и талијански пуковник Тадије са жаљењем тврде да су тачни страшни подаци из Лике, Кордуна итд. из којих су јасне смернице усташког режима у Хрватској а то је истребљење Срба без икаквих обзира. Што се није побринуло то се католичило да се сваки траг изгуби.

Тако је у селу Плочама поп Борић присиљен да са целим селом пређе у римокатоличку веру. У материјалном погледу по исказу меродавних Срба у Хрватској држави Српски народ је упропашћен са 60 милијарди динара само на пољу приватне својине. У горњем Приморју, Сушак, Фијума, Трст и околина примили су

огроман број избеглих породица који живе данас великим делом само од милости. Српска црквена општина на Ријечи даје помоћ и чини све што може као и онај мали број боље стојећи грађана али пошто су тамо цене животних намирница невероватно високе ситуација тих људи постаје из дана у дан све критичнија. У Трсту се налази жена Илије Опачића, директора учитељске школе из Госпића, са сином Емилом ћерком Анком у врло тешким материјалним приликама. Муж нестао почетком априла са сином Александром. Ђура Вукелић свештених из Мочила срез Слуњ у Сушаку служи бесплатно и злопати се са својом породицом. Поред њега има још много свештеничких породица као и многобројних других чиновничких без икаквих сретстава за живот. Постоји одбор Срба у Сушаку чији претседник Добросављевић школски надзорник и секретар свештеник Ђура Вукелић деле дневно четири лире избеглицама и стим треба да преживе цео дан. Око десет хиљада Срба избеглица смештено је око Шибеника са Централним одбором у Шибенику – претседник Др. Ђорђе Малешевић, чланови одбора свештеници из Шибеника. На левој обали реке Зрмање према Кистању и Обровцу смештене су многобројне српске избеглице већином сељаци који примају храну на казану по народним кухињама а интелектуалци су смештени по варошима где примају минималну помоћ из касе прилога. Талијанске власти чиниле су све могуће приликом спасавања и примања Срба избеглица. У самом Сплиту и околини има око осам хиљада избеглица, међу њима велики број официра без издржавања. У Сплиту постоји одбор са претседником протом Урукалом и потпретседником чувеним хирургом Др. Лукачом из Мостара који је чудним случајем препливао Неретву и тако се спасао. Њима талијанске власти омогућују рад и помажу их али материјална сретства им не достају. Сви ови горе упрли су своје душевне очи у мајку Србију очекујући помоћ преко легалних власти.

Свуда сам међу избеглицама у присуству немачких пратиоца који владају нашим језиком пропагирао пуно поштовање према окупаторима који нам указују велику пажњу и да то цене у пуној мери избегавајући све што нас води уништењу. Генералу Амброзију начелнику главног генералштаба талијанске војске захвалан сам као и команданту VI армије у Сплиту на свему што су урадили на спасавању наших људи као и префектима и квесторима полиције у Сплиту, Сушаку, Шибенику и Фијуми, као и Црвеном крсту мо-

Господину

ПРЕДСЕДНИКУ СРПСКЕ ВЛАДЕ АРМИСКОМ ГЕНЕРАЛУ

Г. НЕДИЋУ

Београд

Извештај о акцији спасавања Срба интернираца из хрватских логора и прикупљеним подацима о Србима емигрираним на територији Краљевине Италије.

Захваљујући дубоком разумевању високих функционера немачких војних и управних власти као и Немачког првеног крста и агилном заузимању Председника српске владе армиског генерала г. Недића и Министра унутрашњих по слова г. Анимиовића изашло се у сусрет хиљадама српских породица чији чланови подносе Голготу страдајући због српског имена и вере православне.

Ређењем г. Министра унутрашњих послова од 22. XII. 1941 год. I. Бр. 14738 поверено ми је као искусном познаваоцу прилика Срба у Хрватској држави/јер ми је до сада успело да спасем 30.000 Срба са територије Независне државе хрватске од сигурне смрти/да учиним последњи корак како би се остатак Срба мученика по хрватским логорима ослободио. На темељу тога акта је шеф Управног штаба немачке војске благонаклоно одредио праћу како бих ово национално солидарно и хуману мисију што успешније изведе. Шеф Гестапоа г. Др. Вајман, који је показао пуно љубави и разумевања за наше бедне породице, чији су хранитељи по хрватским логорима, издао ми је јаку препоруку за Немачку полицију у Загребу да ми буде у свему на руци. Немачки првени крст са племенитом г-ђом Бшке на челу такође ме је снабдео са најбољим препорукама те ме је именовао и делегатом Немачког првеног крста. И поред тога г-ђа Бшке је лично дошла у Загреб да ову нашу општу ствар сама помогне.

Кодико је страдања наш Српски народ поднео за ово релативно врло кратко историјско време може да послужи као доказ само један чланак познатог талијанског листа "Карлино", а из пера чувеног пуковника Корато Золи. /у прилогу превод чланка/. Те страшне чињенице су тим вредносније што су из врела потпуно неутралних лица и на темељу изјава самог очевица немачког артиљериског мајора који је лично ово све саопштио писму чланака.

На овом свом путу спасавања Срба и прикупљања података написао сам на један јединствен пример кодико звјерства са стране усташа, толико племенитости и хуманости талијанских војника: у кући Шпире Јокића у Сушаку налази се Драгиња Рајић из села Кадати код Кулен Бакуфа која је као једини заостатак своје породице из целог села, пошто је видела на своје очи како усташа пробијају мозак њеном двомесечној детету и пара му утробу бајонетом, са 4 ране и прорезаним бубрегом спасена је захваљујући чудним околностима а довије талијанским војним властима, које су је лечиле по војним болницама сачувавши је тако као ретког сведока невиђених страдања. - На Пагу поред Срба видео је чувар имања Др. Иве Мијовића усташу који је у шињелу носио пуне црпаве очију како је сам усташа рекао "владних очију". - Карактеристично је споменути при свему овоме држање католичких свештеника. У Шибенику свештеник поздравља своје верне речима "видите како добро изгледам а Ваши веде да немамо хране" - њих треба све да колемо. - У Сушаку католички свештеник и данас још стално подбада мржњу својих парохијана и хушка их против Срба. - У селу Хрљину дошао је после дугог осуствовања жупник/Домино/ у кафану с речима "Хваље ни Исус". Када су га присутни упитали где је досада био он је одговорио да је био на послу, убијао је по Лици Србе и то својом руком 40 Срба. - На Хвару пре неколико дана у кафани Централ жупник је држао предавање десеторици младић свештеника наглашавајући да са убијањем Срба не треба престати. На то је настала гужва у кафани уз скандализирање присутних Талијана. -- Талијански ге-

./.

Господину

15.222

У.О. Р.Н.С.
Београд
29/1-3
34

МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Г. АХИМОВИЋУ

Београд

Извештај о акцији спасавања Срба
интернираца из хрватских догора и при-
кушеним подацима о Србима емигрираним
на територији Краљевине Италије.

Захваљујући дубоком разумевању високих функционера немачких
војних и управних власти као и Немачког првеног крста и агилном заузимању
Претседника српске владе армијског генерала г. Недића и Министра унутрашњих по
слова г. Ахимовића изашло се у сусрет хиљадама српских породица чији чланови
повносе Голготу страдајући због српског имена и вере православне.

Решењем г. Министра унутрашњих послова од 23. XII. 1941 год. I.
Бр. 14738 поверено ми је као искусном познаваоцу прилика Срба у Хрватској
држави / јер ми је до сада успело да спасем 30.000 Срба са територије Независне
државе хрватске од сигурне смрти / да учиним последњи корак како би се остатак
Срба мученика по хрватским догорима ослободио. На темељу тога акта је шеф У-
правног штаба немачке војске благонаклоно одредио праћу како бих ово нашко-
дно социјалну и хуману мисију што успешније извео. Шеф Гестапоа г. Др. Вајман,
који је показао пуно љубави и разумевања за наше бедне породице, чији су хр-
ватски по хрватским догорима, издао ми је јаку препоруку за Немачку полицију
у Загребу да ми буде у свему на руци. Немачки првени крст са племенитом г-ђом
Енке на челу такође ме је снабдео са најбољим препорукама те ме је именовао
и делегатом Немачког првеног крста. И поред тога г-ђа Енке је лично дошла у
Загреб да ову нашу општу ствар сама помогне.

Кодико је страдања наш Српски народ поднео за ово релативно
врло кратко историјско време може да послужи као доказ само један чланак по-
знатог талијанског дикта "Кардино", а из пера чувеног пуковника Кордио Зоди.
/у прилогу предва чланка/. Те страшне чињенице су тим веродостојније што су
из вреда потпуно неутраљних лица и на темељу изјава самог очевица немачког
артиљерског мајора који је лично ово све саопштио писму чланка.

На овом свом путу спасавања Срба и прикушања података наи-
шао сам на један јединствен пример кодико злјерства са стране устава, годико
племенитости и хуманости талијанских војника: у кући Шпире Јокића у Сушаку
недалеко се Драгиња Рајић из села Калати код Кулен Вакуфа која је као једини
заостатак своје породице из целог села, пошто је видела на своје очи како у-
сташе пробијају мозак њеном двомесечној детету и лара му утробу бајонетом,
са 4 ране и прорезаним бубрегом спасена је захваљујући чудним околностима
а докније талијанским војним властима, које су је дечиде по војним содницама
сачувавши је тако као ратка сведока невиђених страдања. На путу поред Срба
видео је чувар имања Др. Иве Мијовића усташу који је у шпелу носио пуне
пепове очију како је сам усташа рекао "адашних очију". - Карактеристично је
споменути при свему овоме држање католичких светеника. У Шибанику светеник
поздравља своје верне речима "видите како добро изгледам а Библија веде да не-
мамо хране" - њих треба све да кољемо. - У Сушаку католички светеник и данас
још стално подбада мржњу својих парохијана и хушка их против Срба. - У селу Хре-
дину дошао је после другог осуствовања жупник / Домино / у кафану с речима "Хваље
ни Исус". Када су га присутни упитали где је досада био он је одговорио да је
био на послу, убио је по Дини Србе и то својом руком 40 Срба. - На Хвару пре
неколико дана у кафани Централ жупник је држао предавања десеторини младих
светеника наглашавајући да са убијањем Срба не треба простати. На то је на-
стала гужва у кафани уз скандализирање присутних Талијана. -- Талијански ге-

Прва страна писма Богдана Рашковића Милану Ахимовићу,
28. јануар 1942. године

Госп. Ђорђевић, мин. финансија

Београд

УНО ГРАД
 Др. Рег. 28/2-2
 39

Извештај о акцији спасавања Срба интернираца из хрватских логора и прикупљеним подацима о Србима емигрираним на територији Краљевине Италије.

Захваљујући дубоком разумевању високих функционера, немачких војних и управних власти као и немачког црвеног крста и агилном заузимању Претседника Српске владе генерала г. Недића и Министра унутрашњих послова, г. Аћимовића изашло се у суорет хиљадама српских породица чији чланови подносе Голготу страдајући због српског имена и вере православно.

Решењем г. Министра унутрашњих послова од 23. XII. 1941 г. I Бр. 14738 поверено ми је као искусном познаваоцу прилика Срба у Хрватској држави / јер ми је до сада успело да спасем 30.000 Срба са територије Независне државе хрватске од сигурне смрти / да учиним последњи корак како би се остатак Срба мученика по хрватским логорима ослободио. На темељу тога акта је шеф Управног штаба немачке војске благонаклоно одредио пратњу како бих ову национално социјалну и хуману мисију што успешније извео. Шеф Гестапоа г. Др. Вајман, који је показао пуно љубави и разумевања за наше бедне породице чији су хранитељи по хрватским логорима, издао ми је јаку препоруку за Немачку полицију у Загребу да ми буде у свему на руци. Немачки црвени крст са племенитом г-ђом Ешке на челу такође ме је снабдео са најбољим препорукама те ме је и именовао делегатом Немачког црвеног крста. И поред тога г-ђа Ешке је лично дошла у Загреб да ову нашу пшту ствар сама помогне.

Колико је страдања наш српски народ поднео за ово релативно врло кратко историско време може да послужи као доказ само један чланак познатог италијанског листа "Карлино" а из пера чувеног пуковника Корато Золи /у прилогу превод чланка/. Те сташне чињенице су тим веродостојније што су из врела потпуно неутралних лица и на темељу изјава само очевидца немачког артилериског мајора, који је лично ово све саслужио писцу чланка.

На овом свом путу спасавања Срба и прикупљања података наишао сам на један јединствен пример колико сверстава са стране хрватских усташа, толико племенитости и хуманости италијанских војника. У кући Шпире Јокића у Сушаку налазе се Драгина Рајић из села Калата код Кулен Вакуфа, која је као једини заостатак своје породице и целог села, пошто је видела на своје очи како усташе пробијају мозак њеном двомесечном детету и парају му утробу бајонетом, са четри ране и прорезаним субрегом спашена је захваљујући чудним околностима а доцније талијанским војним властима које су је лечиле по војним болницама сачувавши је тако као ретка сведока невиђених страдања. На Пагу поред Срба видео је чувар имања Др. Иве Мијовића усташу који је у цињелу носио пуне цепове очију како је сам усташа рекао "влашких очију". Карактеристично је споменути у свему овоме држање католичких свештеника. У Шибенику поздравља своје верне речима "видите како добро изгледам, а Влаши велу да немамо хране. Њих треба све да кољемо." У Сушаку католички свештеник и данас још подбада мржњу својих парохијана и хушка их против Срба. У селу Хрељину дошао је после дугог осуствовања жупник /Домино/ у кафану с речима "Хваљен Исус". Када су га присутни упитали где је до сада био, он је одговорио да је био на послу, убијао је Србе по Лици и то својом руком четири Срба. На Хвару пре неколико дана у кафани Централ жупник је држао предавање десеторици младих свештеника и наглашавајући да са убијањем Срба не треба престати. На то је настала гужва у кафани уз скандализирање присутних талијана. Талијански генерал Далмацо и талијански пуковник Тадије са жаљењем тврде да су тачни страни подаци из Лице, Кордуна итд. из које су јасне смернице усташког режима у Хрватској а то је истребљене Срба без икаквих обзира. Што се није побринуло да се сваки траг изгуби.

. / .

Прва страна писма Богдана Рашковића министру Душану Ђорђевићу,
 30. јануар 1942. године

Светом Архиеп. Синоду

Београд

Извештај о акцији спасавања Срба интернирана из Хрватских логора и прикупљеним подацима о Србима емигриранима на територији Краљевине Италије.

Захваљујући дубоком разумевању високих функционера Немачких војних и управних власти као и Немачког црвеног крста и агилном заузимању Председника Српске владе армиског генерала г.Недића и Министра унутрашњих послова г.Анимовића изашо се у сусрет хиљадама српских породица чији чланови поднесе Голготу страдајући због Српског имена и вјере православне.

Решењем г.Министра унутрашњих послова од 23.XII.1941 г. I бр.14738 повјерено ми је као искусном познаваоцу прилика Срба у Хрватској држави/јер ми је до сада успело да спасем 30.000 Срба са територије Независне државе Хрватске од сигурне смрти/да учиним последњи корак како би се остатак Срба мученика по хрватским логорима ослободио.На темељу тога акта је шеф Управног штаба Немачке војске благонаклоно одредио пратњу како бих ово национално солидарно и хуману мисију што успешније изведе.Шеф Гестапоа г.Фр Вајман,који је показао пуно љубави и разумевања за наше бедне породице,чији су хранитељи по логорима,издао ми је јаку препоруку за Немачку позицију у Загребу да ми буде у свему на руци.Немачки црвени крст са племенитом г-ђом Ешке на челу такође ме је снабдео са најбољим препорукама те ме је именовао и делегатом Немачког црвеног крста.И поред тога г-ђа Ешка је лично дошла у Загреб да ову нашу општу ствар сама помогне.

Кoliko је страдање наш Српски народ поднео за ово релативно врло кратко историско време може да послужи као доказ само један чланак познатог талијанског листа "Карлино", а из пера чувеног пуковника Корато Зоди./У прилогу превод чланка/.

Те страшне чињенице су тим веродостојније што су из зрела потпуно неутрадних лица и на темељу изјава самих очевеја Немачког артиљеријског мајора који је лично ово све саопштио писму чланка.

На овом свој путу спасавања Срба и прикупљања података,нашао сам на један јединствен пример колико је звјерства са страна хрватских усташа,толико племенитости и хуманости талијанских војника.У кући Шпире Јокића у Сушаку налази се Драгиња Рајић из села Карловаца код Кулен Бакуфа која је као једини заостатак своје породице и целог села,пошто је видела на своје очи како усташи пробијају мозак двомесечног детету и пара утробу бајонетом,са четири ране и прорезаним бубрегом спасена је захваљујући чудним околностима а доцније талијанским војним властима који су је лечили по војним болницама сачувавши је тако као ретка сведока невиђених страдања. - На Пагу поред Срба видео је чувар имања Др.Иве Мијовића усташу,који је у шивелу носио пуне цепове очију,како је сам усташа рекао "влашких очију". Карактеристично је споменути при свему овоме држање католичких свештеника: у Шибенику свештеник поздравља своје верне речима: "Видите како добро изгледам, а Влахи велу да немамо хране-њих треба све да кољемо."-У Сушаку католички свештеник и данас још станом подбада мржњу својих парохијана и хушка их против Срба.-У селу Крељину дошао је после дуга осуетвовања жупник/"Домино"/у нафану с речима "Хваљени Исус".Када су га присутни упитали где је до сада био он је одговорио да је био на послу-убијао је по Лици Србе и то својом руком 40 Срба.- На Хвару пре неколико дана у кафани Централ жупник је држао предавање десеторици младих свештеника наглашавајући да са убијањем

Прва страна писма Богдана Рашковића Светом архиепископском синоду,
30. јануар 1942. године

Срба не треба престајати. На то је настала гужва у кафани уз скандализирање присутних Галијана. -- Галијански генерал Далмац и галијански пуковник Галије са жалећим тврде да су тачни подаци из Лике, Кордуна итд. из којих су јасне смернице усташког режима у Хрватској а то је истребљење Срба без икаквих обзира. Што се није добило то се католичило да се сваки траг изгуби. Тако је у селу Плочама поп Ђорђи присиљен да са педим селом пређе у римо католичку веру. У материјалном погледу по исказу миловањих Срба у Хрватској држави, Српски народ је упропаштен за 60 милијарди динара само на пољу приватне својине. У горњем Приморју Суша, Филјума, Грс и околина примили су огроман број избеглих породица које живе данас великом делом само од милости. Српска црква на општина на Ријени даје помоћ и чини све што може као и онај мали број боље стојећих грађана, али пошто су тамо цене животних намирница невероватно високе ситуација тих људи постаје из дана у дан све критичнија. У Прсту се налази жена Илије Опачића директора учитељске школе из Госпића са сином Емилтом и кћерком Анком у врло тешким материјалним приликама. Муж недостао почетком априла са сином Александром. Бура Вукедић свештеник из Мочина срез Служу у Сушаку служи службу бесплатно ~~издуживши~~ и злопати се са својом породицом. Поред њега има још много свештеничких породица као и многобројних других чиновничких без икаквих средстава за живот. Постоји одбор Срба у Сушаку чији претседник Добросављевић школски надзорник, секретар свештеник Бура Вукедић деле дневно по 4 лире избеглицима и с тиме треба да проживе цео дан. Око 10.000 Срба избеглица смештено је око Шибеника са централним одбором у Шибенику, претседник Др. Торђе Малешевић, чланови одбора свештеници из Шибеника. На левој обали реке Зрмање према Кистању и Обровцу смештене су многобројне српске измемлине већим делом сељаци, који примају храну на казану по народним кућињама, а интелектуалци су смеште, и по варошима где примају минималну помоћ из кесе прилога. Галијанске власти су чиниле све могуће приликом спасавања и примања Срба избеглица. У самом Сплиту и околини имао око 8.000 избеглица међу њима велики број официра без издржавања. У Сплиту постоји одбор са претседником протом Уржаклом и потпретседником чувеним хирургом Др. Лукачом из Мостара који је чудним случајем препреливао Неретву и тако се спасао. Има Галијанске власти омогућују рад и помажу их али материјална средства им недостају. Сви ови горе упрли су своје душевне очи у мајку Србију очекујући помоћ преко легалних власти.

Студа сам међу избеглицима у присуству немачких приликоца који владају нашим језиком пронађао пуно поштовање према окупатору, који нам указује велику ~~кључ~~ пажњу и да то цене у пуној мери избегавајући све што нас води уништавању. Генералу Амброзију начелнику Главног Генералштаба Галијанске војске захвалио сам као и команданту VI армије у Сплиту на свему што су урадили на спасавању наших људи, као и префектима и престорима подијели у Сплиту, Сушаку, Шибенику и Филјуми, као и Црвеном крсту молећи их да и даље верују у нашу дојалност. У војним командама у Сплиту и Сушаку води се нарочита евиденција о несталим нашим људима. Они располажу и са списком Срба, затворених по логорима уз безброј фотографија.

У Загребу сам се строго држао немачких власти сматрајући да кључ спасавања лежи у њиховим рукама и да су они прави и најауторитавнији власти. Приватно сам се обратио немачкој колонији где сам наишао на пуно разумевање и саосећање нарочито код шефа Феркерсбироа, Немачког евангелистичког бискупа Др. Попа и других. Посетио сам претставника католичке цркве надбискупа Др. Степинца, папског делегата г. Морониа и замолио да они у име цркве умоле Хрватске власти да се олакша положај Срба по логорима. Ово сам учинио по препоруци Др. Ујчића надбискупа Београдског кога је посетио поткарпатски владика Владимир и замолио да се заузме за праводлавно свештенство. Посетио сам Црвени крст Хрватски-претседника генерала Хочевара и секретара Др. Зеца који су поздравили ову мисију напомињући да је требало и раније да се преко Црвеног крста подузму кораци, јер постоји конвенција по којој се могло интервенирати. Хрватски црвени крст се огрдио од директне интервенције али је поручио да ову улогу преузме Немачки црвени крст верујући у 100% резултат. -- Посетио сам Швајцарског конзула и молио да Међународни Црвени крст из Женеве интервенише за Србе у Хрватским логорима и они су дали обећање да ће телеграфски замолити Црвени крст у Женеви. Посетио сам и француског конзула г. Геро који је лични пријатељ немачког посланика и он је обећао учинити све што може. Бугарски посланик г. Мечкарлов социјални и племенити господин радо се примио да се као лични пријатељ немачког посланика такође заузме. -- Посетио сам Италијанско посланство у Загребу пошто сам из Београда имао дивних препорука и тамо ми је обећано да ће преко њихове странке фашиста која има своје претставништво у Загребу учинити све да се дође до позитивних резултата у спасавању невиних Срба из Хрватских логора.

./.

Друга страна писма Богдана Рашковића Светом архијерјском синоду,
30. јануар 1942. године

- 3 -

Из свега овога види се да нисам директно општио са хрватским властима, него сам најмеродавније заинтересовао и од њих изнудио пуно обећање и увиђавност да је последњи рок за спасавање невиних српских жртава по хрватским логорима.

За време мога боравка у Загребу припремљен је терен за пуштање људи из логора о чему сам по куриру известио председника Српске владе г. Недића и министра г. Ахимовића, који су и овом приликом показали своје велико Српско срце.

У међувремену преко Божићних празника уз помоћ г-ђе Др. Будисављевића која је родом из Рајха и више племенитих особа успеди смо да спремимо кампцион од јела и намирница у женски логор у Добор граду преко Јеврејске цркве не општине у Загребу пошто за друге логоре ми нисмо добили одобрење и ако је у свима логорима потребна неизмерна, јер по исказу стручњака лекара и овог што смо видели у логорима 95% је тешко оболело и цео будући живот им је уништен.

Када сам се по повратку курира из Београда и према налогу који ми је он донео јавио комисији која је дошла такође из Београда и када сам рефери сао о свему што се дотле учинило, члан комисије капетан г. Радмар изјавио ми је пред државницима да сам од Српског народа заслужио споменик због овог зала гања за ово болно питање. Међутим моја савест не може да мирју све докле док су наши невини људи у хрватским логорима и њиховим рукама. ИЗ СВИХ ЧОВЕЧАНСКИХ ОБЗИРА МОРАЛО БИ СЕ ШТО ХИТНИЈЕ ИЗДЕЈСТВОВАТИ ДА ТИ ЉУДИ БУДУ ПРЕБАЧЕНИ ОБАМО НА ТЕРИТОРИЈУ СРЕМНЕ ПРЕ СВЕГА ЗАТО ШТО СУ ЊИХОВА ОГЊИШТА У ДАНАШЊОЈ ХРВАТ СКОЈ ДРЖАВИ ВЕЋ РАЗОРЕНА ЗГАРИШТА А ВЕТИНА ТИХ ЈАДНИКА ИМА СВОЈЕ ПОРОДИЦЕ ИЛИ РОДЕИНУ ВЕЋ ЉУДЕ У СРЕЈИ КОЈИ БИ СЕ ОБВЕЗАЛИ ДА ИХ ПРИМЕ НА СВОЈУ МОРАЛНУ И МАТЕРИЈАЛНУ ОДГОВОРНОСТ. Врате ли се ти људи у своја места по Хрватској, чека их поново иста несрећа. Убијање тих људи биће само олакшано, јер је било случајева да су Хрватске власти позивали Србе на повратак "на своје огњиште" а ноћу су их онда одводили усташе. Над тим више не би било контроле ни са стра не наших ни немачких власти.

Молим председника владе г. генерала Недића и Министра г. Ахимовића да узму овај мој реферат у озбиљно разматрање и да донесу што хитније одлуку која ће бити корисна за цео наш Српски народ.

Немачким властима дубоно захваљујем на указаној помоћи и мојим да устрају у томе како би се ово хумано дело око спасавања наших невиних људи по хрватским логорима чим пре окончао, пошто су околности преко свију мера тешке а поред тога и неочекивана зима. /- 329 С. у Загребу за време мога боравка/.

30. I. 42
Ђурић

30. I. 1942. г.
Велики Тим. Мил. Сабор Срп.
Курапа Милана Срп.

Трећа страна писма Богдана Рашковића Светом архијерејском синоду,
30. јануар 1942. године

лећи их да и даље верују у нашу лојалност. У војним командама у Сплиту и Сушаку води се нарочита евиденција о несталим нашим људима, они располажу и са списком Срба затворених по хрватским логорима и безброј фотографија.

У Загребу сам се строго држао немачких власти сматрајући да кључ спасавања лежи у њиховим рукама и да су они праве и најауторитивније власти. Приватно сам се обратио немачкој колонији где сам наишао на пуно разумевање и саосећање нарочито код шефа Феркерсбира, немачког евангелистичког бискупа Др. Попа и других. Посетио сам претставника католичке цркве надбискупа Др. Степинца и папског делегата Г. Морениа замолио их да они у име цркве моле хрватске власти да се олакша положај Срба по логорима. Ово сам учинио по препоруци Др. Ујчића надбискупа београдског кога је посетио подкарпатски владика Владимир и замолио да се заузме за православно свештенство. Посетио сам Хрватски црквени крст – претседника генерала Хочевара и секретара Др. Зеца, који су поздравили ову мисију напомињући да је требало и раније да се преко Црвеног крста предузму кораци, јер постоји конвенција по којој се могло интервенисати. Хрватски Црвени крст се оградио од директне интервенције, али је поручио да ову улогу преузме немачки Црвени крст верујући у сто % резултат. Посетио сам швајцарског конзула и Молио да међународни црвени крст интервенише за Србе у хрватским логорима и они су дали обећање да ће телеграфски замолити Црвени крст у Женеви. Посетио сам и француског консула г. Героа који је лични пријатељ немачког посланика и он је обећао да ће учинити све што може. Бугарски посланик г. Мечкаров, социјални и племенити господин радо се примио да се као лични пријатељ немачког посланика такође заузме. Посетио сам и талијанског посланика у Загребу пошто сам из Београда имао дивних препорука и тамо ми је обећано да ће преко њихове странке фашиста, која има своје претставништво у Загребу учинити све да се дође до позитивних резултата у спасавању наших Срба из хрватских логора.

Из свега овога види се да нисам директно општио са хрватским властима, него сам најмеродавније заинтересовао и од њих изнудио пуно обећање и увиђавност да је последњи рок за спасавање невиних српских жртава по хрватским логорима.

За време мог боравка у Загребу припремљен је терен за пуштање људи из логора о чему сам по куриру известио претседника

Српске владе г. Недића и министра г. Аћимовића, који су и овом приликом показали своје велико српско срце.

У међувремену преко Божићних празника уз помоћ г-ђе Др. Будисављевића која је родом из Рајха и више племенитих особа успели смо да спремимо камион одела и намирница у женски логор у Лоборграду преко јеврејске црквене општине у Загребу, пошто за друге логоре ми нисмо добили одобрење и ако је у свима логорима потреба неизмерна, јер по исказу стручњака лекара и онога што смо видели у логорима 95 одсто је тешко оболело и цео будући живот им је уништен.

Када сам се по повратку курира из Београда и према налогу који ми је он донео јавио комисији која је такође дошла из Београда и када сам реферисао о свему што се дотле учинило, члан комисије капетан г. Калмар изјавио ми је пред пратиоцима да сам од Српског народа заслужио споменик због свог несебичног залагања за ово болно питање. Међутим моја савест не може да мирује све дотле док су наши невини људи у хрватским логорима и њиховим рукама. **ИЗ СВИХ ЧОВЕЧАНСКИХ ОБЗИРА МОРАЛО БИ СЕ ШТО ХИТНИЈЕ ИЗДЕЈСТВОВАТИ ДА ТИ ЉУДИ БУДУ ПРЕБАЧЕНИ ОВАМО НА ТЕРИТОРИЈУ СРБИЈЕ ПРЕ СВЕГА ШТО СУ ЊИХОВА ОГЊИШТА У ДАНАШЊОЈ ХРВАТСКОЈ ДРЖАВИ РАЗОРЕНА А ВЕЋИНА ИХ ИМА СВОЈЕ ПОРОДИЦЕ ИЛИ РОДБИНУ ВЕЋ ОВДЕ У СРБИЈИ,** који би се обавезали да их приме на своју моралну и материјалну одговорност. Врате ли се ти људи у своја места по Хрватској, чека их поново иста несрећа. Убијање тих људи биће само олакшано, јер је већ било случајева да су хрватске власти позивале Србе на повратак „на своја огњишта“, а ноћу су их одводиле усташе. Над тим више не би било контроле ни са стране наше ни са немачких власти.

Молим Председника г. Ђенерала Недића и Министра г. Аћимовића да узму овај мој реферата у обзирно разматрање и да донесу што хитнију одлуку која ће бити корисна за цео наш Српски народ.

Немачким властима дубоко захваљујем на указаној помоћи и молим да устрају у томе како би се ово хумано дело око спасавања наших невиних људи по хрватским логорима чим пре окончало, пошто су околности преко свију мера тешке а поред тога и незапамћена зима /-32 степена С. у Загребу за време мог боравка/.

Богдан М. Рашковић, с.р.
Виши чин. Мин. саоб.
28/I-42
Бг

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2.

Богдан Рашковић упутио је 28. јануара писмо исте садржине Милану Недићу и Милану Аћимовићу и 30. јануара 1942. године Душану Ђорђевићу и Светом архијерејском синоду Српске православне цркве.

Писмо АМилану ћимовићу објављено је у: Александра Мишић, „Три извештаја Богдана М. Рашковића о судбини Срба у Независној Држави Хрватској“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 13-1, Спомен-музеј „21. октобар“ Крагујевац, Музеј жртава геноцида, Београд, 2021, стр. 43–72. Писање извештаја је погрешно датирано: уместо 17. новембра 1941. треба да пише 28. јануар 1942. године – *Исто*, 67.

2.7. Реакције на извештај Богдана Рашковића упућен Милану Недићу, Милану Аћимовићу, Душану Ђорђевићу и Синоду Српске православне цркве

После извештаја Богдана Рашковића од 28. јануара достављеном Милану Недићу и Милану Аћимовићу, и од 30. јануара 1942. године Душану Ђорђевићу и Синоду Српске православне цркве, Аћимовић је писмо проследио Томи Максимовићу ради предузимања даљих корака.¹

„Богдан М. Рашковић, виши чиновник Мин. саобраћаја 28/1 42 у поднеску наводи:

Решењем Мин. унутр. посл. од 25/XII 1941 г. И.Бр. 14738 поверено му је да учини последњи корак како би остатак Срба по хрватским логорима ослободио.

Шеф Управног штаба немачке војске одредио му је пратњу.

Шеф Гестапоа Др. Вајнман (Ернст – *примедба аутора*) издао му је писмену препоруку за немачку полицију у Загребу.

Немачки црвени крст именовао га је својим делегатом, а госпођа Ешке отпутовала у Загреб.

На путовању за спасавање Срба прикупио је податке:

У Сушаку у кући Шпире Јокића налази се Драгиња Рајић из села Калати код Кулен Вакуфа, која је Усташама утекла са 4 ране, а дете од 2 месеца усташе су јој пред очима убили.

На Пагу неки чувар имања др. Иве Мијовића, видео је једног Усташу, који је носио пуне џепове шињела очију и како он рече: влашких очију.

У Шибенику неки католички свештеник рече: „Видите како добро изгледам, а Власи веле да немамо хране. Њих треба све покољемо.“

У Сушаку неки католички свештеник и данас још стално подбада своје парохијане мржњом против Срба.

У селу Хрељину жупник (Домино) вратио се после дужег отсуства, па кад су га у кавани питали где је био одговорио је да је био на послу и да је убијао по Лици Србе, те да их је својом руком убио 40.

---

¹ Писмо Министарства унутрашњих послова, И бр. 2304 од 2. фебруара 1942, Томи Максимовићу – ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2.

На Хвару у кавани „Централ“ жупник је говорио пред десеторицом млађих свештеника да са убијањем Срба треба престати.

У селу Плочама поп Борић (Миланко, умро у Србији маја 1942. године – *примедба аутора*) присиљен је да са целим селом пређе у католичку веру.

У горњем Приморју, у Сушаку, Фјуми и Трсту има много избеглих Срба.

У Трсту налази се жена Илије Опачића, директора учитељске школе у Госпићу са сином Емилом и ћерком Анком, у врло тешком стању. Муж и син Александар нестали су почетком априла 1941 г.

У Сушаку налази се свештеник Ђура Вукелић из Мучила (Мочила – *примедба аутора*), срез Слуњ, који се пати са својом породицом.

У Сушаку постоји Одбор Срба избеглица и председник је школски надзорник г. Добросављевић, а секретар је свештеник Ђура Вукелић. Одбор дели избеглицама по 4 лире дневно.

Око Шибеника смештено је око 10.000 Срба избеглица.

У Шибенику постоји Одбор за избеглице, а председник је др. Ђорђе Малешевић.

На левој обали реке Зрмање према Кистањима има много избеглица по селима који се хране по народним кухињама.

У Сплиту и околици има око 8.000 Срба избеглица.

У Сплиту постоји Одбор за избеглице, а председник је прота Сергије Урукало и подпредседник је др. Лукач (Феодор – *примедба аутора*), лекар из Мостара.

У италијанским војним командама у Сплиту и Сушаку води се нарочита евиденција о несталим Србима. Они имају и спискове Срба затворених по хрватским логорима, те много фотографија.

У Загребу посетио је евангел. бискупа др. Попа (Филип – *примедба аутора*) и католичког бискупа др. Степинца (Алојзије – *примедба аутора*), те папског нунција г. Морони-а (Ђузепе Рамиро Марконе, није био нунције већ папин представник – *примедба аутора*). Ово је учинио по препоруци београдског надбискупа др. Ујчића (Јосип – *примедба аутора*). Посетио је и „Хрватски црвени криж“ коме је предстојник генерал Хочевар, а секретар др. Зец (ово је грешка јер је др Зец председник Српског друштва Црвеног крста

I. Бр. 2304/42

Богдан М. Рашковић, виши чин Мин. саобраћаја 28/1 42 у поднаску наводи:
 Решењем Мин. унутр. посл. од 23/XII 1941 г. I. Бр. 14738 поверено му да учини последњи корак како би остатак Срба по хрватским логорима ослободио.

Шеф упрвног штаба немачке војске одрадио му је пратњу.

Шеф Гестапов Др. Вајман издао му је писмену пратњу за немачку полицију у Загребу.

Немачки првени крст именован га својим делегатом, а постоје Гшке Личког батаљона у Загреб.

На путу за спасаване Срба прикупио је податке:
 У Сушаку у кући Шуре Јокића налази се Драгина Рајић из села Салати код Куле Вакуфа, која је Усташама утекла са 4 ране, а дете од 2 месеца усташе су јој пред очима убили.

На Пату неки чувар имена др. Иво Мијовића, видео је једнога Усташу, који је носио пуне петове од шинела очију и како он рече: вљшних очију.

У Шибенику неки католички свештеник рече: "Видите како добро изгледам, а Власи велу да немамо хране. Њих треба да све поколемо".

У Сушаку неки католички свештеник и данас још стално молба своје прахијане мржњом против Срба.

У селу Арсенину жупник/Домино/ вратио се после дужег одсуства, га кад су га у кафани угитали где је био одговорио је да је био на послу и да је убијао по Лици Србе, те да их је својом руком убио 40.

На Хвару у кафани Централ жупник је говорио пред делегатом млађих свештеника да са убијањем Срба не треба престати.

У селу Цлочама поп Ворић присиљен је да са целим селом пређе у католичку веру.

У порнеи приморју, у Сушаку, Фијуми и Трсту има много избеглица Срба.

У Трсту налази се жена Илије Опачића, директора учитељске школе у Чостују са сином Емилем и ћерком Анком, у врло тешком стању. Муж и син Александар нестали почетком априла 1941 г.

У Сушаку налази се свештеник Бура Вукелић из Мучила, срез Слун, који се пати са својом породицом.

У Сушаку постоји Одбор Срба избеглица и председник је школски надзорник г. Добросављевић, а секретар је свештеник Бура Вукелић. Одбор дели избеглицима по 4 лире дневно.

Око Шибеника смештено је око 10.000 Срба избеглица.

У Шибенику постоји Одбор за избеглице, а председник је др. Борђе Шалашевић.

На левој обали реке Зрнице према Миставцима има много избеглица по селима, који се хране по народним кухињама.

У Сплиту и околици има око 8.000 Срба избеглица.

У Сплиту постоји Одбор за избеглице, а председник је прота Сרגије Уруkelo и потпредседник је др. Лукач, лекар из Мостара.

У италијанским војним командама у Сплиту и Сушаку води се нарочита евиденција о несталим Србима. Они имају и спискове Срба затворених по хрватским логорима, те много фотографија.

У Загребу посетио је евангел. бискупа др. Попа и католичког надбискупа др. Сталинца, те патског нунија г. Моронија. Ово је учинио по пратњи београдског надбискупа др. Ујчића.

Посетио је и "Хрватски првени крст" коме је председник генерал Лочевар, а секретар др. Зец. Ови тврде да постоји конвенција по којој се може успети у интервенцији, али само преко Немачког првог крста.

Посетио је и швајцарско конзула, кога је замолио да међународни првени крст у Женеву интервенише. Посетио је и француског конзула Героа и бугарског посланика Мечарова и италијанско посланство у Загребу, који су обећали да ће се заузети за Србе по логорима у Хрватској.

За време боравка у Загребу припремио је терен за пуштање Срба из логора о чему је по куриру известио потпредседника владе и мин. унутр. посл.

За Божићне празнике успео је уз помоћ г. др. Будисављевића, да отпреми камп он одеда и немирнице у женски логор у Мобор граду.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је капетан Каммар.

Прва страна службене белешке о писмима Богдана Рашковића

– *примедба аутора*). Ови тврде да постоји конвенција по којој се може успети у интервенцији само преко Немачког црвеног крста. Посетио је и швајцарског конзула, кога је замолио да Међународни црвени крст у Женеви интервенише. Посетио је и француског конзула Геро-а и бугарског посланика Мечкарова и италијанско посланство у Загреби, који су обећали да ће се заузети за Србе по логорима по Хрватској.

За време боравка у Загребу припремио је терен за пуштање Срба из логора о чему је по куриру известио председника владе и мин. унутр. посл.

За божићне празнике успео је уз помоћ г-ђе др. Будисављевића (Диана, супруга Јулија – *примедба аутора*), да отпреми камион одела и намирница у женски логор у Лобор граду.

Кад се курир повратио из Београда дошла је и посебна комисија којој се јавио. Члан ове комисије био је и капетан Калмар.“

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 29/2

2.8. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 4. фебруар 1942. године

Поштовани Господине Претседниче,

Одмах по доласку са великог пута на који сам био службено послат од стране Г. Аћимовића, а на молбу активних министара, хиљадама Срба избеглица, наше цркве ишао сам у Хрватску и Далмацију. Мој пут је био плодан јер сам донео најбоље извештаје Патријаршији тако да ме је митрополита г. Јосиф пољубио у име цркве коју сам обрадовао. Друго, министар г. Улмански г. Летица су такођер задовољни што сам им донео тачне податке о Србима за које се интересују. Цео избеглички свет је самном задовољан, сем господе из Српског Црвеног Крста који су од увек били љубоморни на мој националан рад јер сам у свакој мисији успевао. Вама је лично познато шта сам ја све дао до данас од себе, као чији сам, као и да сам увек приправан да погинем за Србију и српски народ који Ви желите да буде миран и послушан. Ја желим сваку Вашу жељу да увек извршим са 100%. Ја се надам да сте и Ви са мојим путем задовољни, јер сам Вас о свему на време по Немцима извештавао који су увек знали шта радим и увек су одобравали мој рад. Ја нисам се никад одао неком неваљалству, нисам трговао ни црном берзом, већ само радио за свој народ и данас господа уместо да ме лепо приме они желе да ме код Вас компромитују. Ја сам на путу био одређен као представник г. Аћимовића и био сам снабдевен и препорукама Немачког Црвеног Крста а ни сам био делегат ни једног црвеног крста што могу и сами Немци пошто знају наш језик да под заклетвом потврде, а што је подкрадена грешка у мом извештају да сам препоручен од Немачког Црвеног Крста и његов делегат то је само омашка и ништа више, главно је да се нисам тако представљао и данас г.г. Маринковић и Др Зец уместо да ме похвале дошли су да ме туже што је ово стављено у извештај. Ја бих желео да знам који бих данас смео од наших бивших политичара и виђених људи из оних крајева да седне на воз и оде само у Земун а камо ли да оде у Хрватску и спасава толике хиљаде људи.

Ја Вас слепо молим да госпoду разуверите да сам ја увек био исправан и да сам из познате београдске куће и да нисам неки не-

4/11
 Т. А. Рашковић
 Милану Недићу
 Министарство
 Поштовани Господине Преседниче,

МНОГООБРАЗНО
 АРХИВ НАСТАВНО - ОБРАЗЛАЖАЊНОГ ДЕП.
 Бр. 31/2-2,
 39

Одмах по доласку са великог пута на који сам био службено послат од стране Г. Аћимовића, а на молбу активних министара, хиљадама Срба избеглица, наше цркве ишао сам у Хрватску и Далмацију. Мој пут је био плодан јер сам донео најбоље извештаје Патријаршији тако да ме је митрополита г. Јосиф пољубио у име цркве коју сам обрадовао. Друго, министар г. Улмански г. Летица су тако јер задовољни што сам им донео тачне податке о Срби= ма за које се интересују. Цео избеглички свет је самном задовољан сем госпде из Српског Црвеног Крста који су од увек били љубоморни на мој националан рад јер сам у свакој мисију успевао. Вама, је лично познато, шта сам ја све дао до данас од себе као чисти сам, као и да сам увек приправан да погинем за Србију и српски народ који Ви желите да буде миран и послушан. Ја желим сваку Вашу жељу да увек извршим са 100%. Ја се надам да сте и Ви са мојим путем задовољни, јер сам Вас о свему на време по Немцима извештавао који су увек знали шта радим и увек су одобравали мој рад. Ја нисам се никад одао неком неваљству, нисам трговао ни црном берзом ни, већ само радио за свој народ и данас господа уместо да ме лепо приме они желе да ме код Вас компромитују. Ја сам на путу био одређен као преставник г. Аћимовића а био сам снабдевен и препорукама Немачког Црвеног Крста а ни сам био делегат ни једног црвеног крста што могу и сами Немци пошто знају наш језик да под заклетвом потврде, а што је подкрадена грешка у мом извештају да сам препоручен од немачког Цр= веног Крста и његов делегат то је само грешка и ништа више, главно је да се нисам тако престављао и данас г. г. Маринковић и Др Зец уместо да ме похвале дошли су да ме туже што је ово стављено у извештај. Ја бих желео да знам који бих данас смео од наших бивших политичара и виђених људи из оних крајева да седне на воз и оде само у Земун а камо да оде у Хрватску и спасава толике хиљаде људи.

Ја Вас лепо молим да госпду разуверите да сам ја увек био исправан и да сам из познате београдске куће и да нисам неки неваљалац већ примеран националиста, и да

15-222

Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу,
 4. фебруар 1942. године

ваљалац већ примеран националиста, и да данас треба сви да радимо да спасавамо главе онамо како сте Ви преко радија говорили нашем народу а не да један другом правимо непријатности.

Ја сам приправан да за Вас и свој народ увек положим живот јер знате као највећи човек Отаџбине исправно гледиште на све и ја Вам стојим увек на расположењу да Вам помогнем.

Ја Вас молим да примите израз моје дубоке захвалности.

4. II 1942
Београд

Богдан М. Рашковић
виши чин. Мин. Саобраћаја

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 39,рег. бр. 31/2.

Факсимил документа објављен у: *Злочини Независне Државе Хрватске 1941–1945. године*, књига 1 (1941–1942), Нови Сад–Београд, 2022, стр. 440–441.

Напомена:

На првом страни писма, Недић је написао црвеном оловком следеће:
„4/I. Г. Аћимовићу, уместан је протест Вајмана због овог ствари - Ђенерал Недић“

2.9. Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, 4. фебруар 1942. године

Поштовани Господине Министре,

Као Ваш делегат ишао сам у Хрватску и Далмацију а узто сам био само препоручен од Немачког Црвеног Крста и са мојим извештајем су потпуно задовољни Госпођа Стојадиновић¹, г Калуђерчић² г Улмански³ г Летица⁴ сви пријатељи господина Др Стојадиновића⁵ а нарочито наше Цркве на челу са г Јосифом митрополитом и сада жели да ме српски црвени крст који незна сем председника Владе г Недића колико сам ја до данас дао за српски народ и да сам као син познате српске куће из Београда увек био националан и исправан што ће Вам и Ваш кум г.Жан потврдити, а господа из Црвеног Крста нарочито г.г. Зеџ⁶ и г. Маринковић⁷ због искрадене грешке у препису извештаја са службеног пута где стоји да сам препоручен и делегат Немачког црвеног крста тужили ме немачком црвеном крсту како сам био у Хрватској. Данас није време да интригирамо већ да радимо по Вашим и жељама председника Владе а та господа се љуте што сте Ви одредили мене у Хрватску да идем а нико од њих неби смео да седне на воз акамо да спасава толике хиљаде људи. Црква и цео избеглички свет самном задовољан јер знају да нисам ни црноберзијанац ни хохштаплер већ исправан Србин што могу под заклетву и Немци да потврде који су ме на путу пратили сем ове господе који су више на Вас љути што им

---

1 Реч је о Аугусти, супрузи Милана Стојадиновића, бившег председника Југословенске краљевске владе. Она је рат провела у Београду, а супруг је био интерниран на Маурицијусу, острву у Индијском океану, у једној од британских колонија.

2Бранко Калуђерчић,некадашњи министарувладе Милана Стојадиновића.

3 Милан Улмански, некадашњи министар владе Милана Стојадиновића, масон високог ранга.

4 Душан Летица, члан Савета комесара а касније владе Милана Недића задужен за финансије.

5 Реч је о Милану Стојадиновићу, бившем председнику Југословенске краљевске владе.

6 Петар Зеџ, председник Српског друштва Црвеног крста.

7 Мирко Маринковић, директор Српског друштва Црвеног крста.

предузимате мисију, уместо да буду задовољни па да сви урадимо за наш народ што више. Ја Вам увек стојим на расположење да све чиним и дам свој живот за Вас и председника владе г Недића јер сте најбољи патриоте и желите да брзо помогнете свој народ и да успоставите ред у земљи. Молим Вас да о овоме обавестите и председника Владе г Недића да зна, јер он познаје целу моју породицу и радовао се што сам ја био одређен са Ваше стране да идем на пут у Хрватску јер зна да сам у сваком погледу исправан што може и мој министар да потврди.

Много Вас поштује

Богдан М. Рашковић, виши чин. Мин. саобр.

4. II 1942

Бг

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 39, рег. бр. 31/2.

Објављено у: *Злочини Независне Државе Хрватске 1941–1945. године*, књига 1 (1941-1942), Историјски архив Града Новог Сада, Војни архив, Нови Сад–Београд, 2022, стр. 439.

2.10. Писмо Богдана Рашковића митрополиту скопском Јосифу (Цвијовићу), Београд, 4. фебруар 1942. године

Ваше преосвештенство,

Данас сам имао врло непријатан сусрет у Немачком Црвеном Крсту, где су били дошла господа из Српског Црвеног крста, г. пуковник Маринковић, који је донео мој извештај са службеног пута који је имао пред собом господин Недић председник српске Владе и сигнирао га (нејасно) комесару Српског црвеног крста Крстићу (нечитко) и г Маринковић, већ су (нејасно) љубоморни на мене и ако ме добро познају! Господа поменута не знају да сам честити Србин, (нечитко) чиновник, да сам син пуковника, да сам до рата био поред дужности коју вршим као виши чиновник, те од курсеве за резервне официре, и да сам био радије пуштен и „речи нације“. Друго, да од месеца јуна до данас стално путујем по Хрватској и тамо спасавам наше угрожене људе. Друго, да је са мојом мисијом задовољан цео свет јер нисам црноберзијанац ни хохштаплер, већ само право родољуб који све дајем за свој народ – јер данас нико неби смео да ставља главу у торбу па да спасава српски народ као што ја ово чиним – јер има и (нечитко) и министара те ово не раде!! Ја Вас лепо молим да пошто сте Ви лично у име своје и Светог синода изјавили да сте задовољно потпуно са подацима које сам Вам донео, да одмах одете код Председника владе генерала г. Недића, код г. Аћимовића, код Српског Црвеног крста и кратко изјавите да ме свуда треба помоћи, пре него интригирати као што раде г. Зец и Маринковић, као људи који ми највише завиде, као и да сам овај пут чинио као делегат г. Аћимовића и никако Црвеног крста, већ је истина то да сам имао потврду Немачког Црвеног крста да идем у ову акцију а и ту не стоји да сам немачки делегат, нити би се ја тако лажно представљао – а као доказ да је све то овако могу под заклетвом потврдити и ово и моји пратиоци на овом тужном националном путу јер они одлично знају наш језик и без њих се нисам макао ни до клозета, те према томе данас није време за интриге већ заједан заједнички рад на спасавању Срба.

Ја Вас као Бога молим да ово (нечитко) да би могао акцију продужити. Лажне доставе могу (нечитко) да ми направе велике

4. 7. 1942.
УС. Д. Д. 3072-1
59
15.2.42

~~Ваше Преосвештенство~~
~~Данас сам почео да пишем писмо~~
~~којећу је Николајеву војеном комитету, где~~
~~је претходно поштом из Београда изашло~~
~~према Т. Југовичу Маринковићу, који~~
~~је још увек најповољнији са епископима~~
~~који су ипак ипак пред собом поставили~~
~~интерес профане владе и савременог~~
~~интереса колективног Београда и војне~~
~~кратке Т. Југовича и Т. Маринковића, без~~
~~увања за њихову вољу на мене, и ако~~
~~не могу да кажем! Тешко је постојеће~~
~~показује да сам тешко судио, само ве-~~
~~ћинско гласовима, да сам још изоста-~~
~~вао, да сам до још био поред ситуације~~
~~коју биламо као тиме гласовима међу~~
~~напредне за резервне организације, и да сам~~
~~био изоставао разумевање ситуације. Због~~
~~да се не могу још до данас још~~

Прва страна писма Богдана Рашковића митрополиту Јосифу,
4. фебруар 1942. године

непријатности код Немаца.

У нади да ћу од Вас добити хитан одговор, остајем са поштовањем.

Богдан М. Рашковић, виши чиновник
Министарства саобраћаја
Краља Милана 11¹

Оригинал : ВА, Нда, 39-30/2.

---

¹ Тешко је утврдити како је Рашковићево писмо митрополиту доспело до Недића. Наиме, на првој страни писма Недић је, по свом обичају, написао три речи (нечитко) и парафирао.

2.11. Писмо Милана Недића Харалду Турнеру, од 19. фебруара 1942. године, с молбом за побољшање положаја српског народа у Независној Држави Хрватској

Од избијања рата на Балкану стицајем прилика, велики део српског живља ван територије Заповедника Србије стављен је у концентрационе логоре. Надало се је да ће све мере, можда диктована моменталним ратним приликама, бити краћег трајања – но на жалост она се је продужила и до данас.

Српској Влади, која је моралним обавезама дужна да мисли на олакшавање судбине својих синода, није сада први пут да интервенише за побољшање њихове судбине. Сада је моменат када се тиче њихових живота. Јер, допустите, њихово стање по овој зими уништава и последње отпорности њихове физичке снаге.

До сада су сва настојања ишла нормалним међународним путем – преко Немачког Црвеног Крста. Резултата није било. Сада је пуковник г. Вик, пуномоћник Немачког Црвеног Крста својим обавештењем од 9. фебруара саопштио: „да су питања, која се одnose на интернирана цивилна лица у логорима у Хрватској политичке природе и да према томе Немачки Црвени Крст није надлежан да интервенише, већ да се по овим питањима треба обратити Управном штабу.“

У Хрватској држави налазе се српски саплеменици у логорима у Јасеновцу, Дрње код Копривнице, Новој Градишки, Пакрацу, Славонској Пожеги, Јастребарском и Лобор граду (жене и деца). По добијеним обавештењима глад и зима чине своје и косе невинне животе. Хуманост и милосрђе сада морају надмашити све тешкоће, разлике и размирице. Из тога разлога обраћам се Вама Господине Саветнице са топлом молбом да изволите својим моћним упливом и својом племенитом немачком душом омогућити да се овим невинним страдалницима помогне. Помоћ би се огледала у давању могућности да се у логоре шаљу животне намирнице, рубље и одело – посредством српског и немачког Црвеног крста.

Вашом племенитошћу, омогућавањем ове акције, Ви ћете Господине Државни Саветнице, спасити многе животе непомоћних и слабих, жена и деце, који ће Вама и Вашој немачкој управи умети бити захвални.

У име Српске владе ја Вам унапред захваљујем и молим да примите уверење о мом одличном поштовању.

ПРЕТСЕДНИК СРПСКЕ ВЛАДЕ
армијски ђенерал Милан Недић

Оригинал у: ВА, Нда, кут. 1, рег. бр. 2/5-2-1.

Факсимил објављен у: Маријана Мраовић, Јасмина Живковић, Слободанка Цветковић, *Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941–1944. – Окупациона управа, избеглице и просвета*, Историјски Архив Пожареваца, Пожаревац, 2015, стр. 67.

2.12. Писмо Томе Максимовића Ернсту Вајнману, 10. април 1942. године

ИЗВАНРЕДНИ ОПУНОМОЋЕНИ
КОМЕСАР
ЗА ПРЕСЕЉЕЊЕ И ЗАШТИТУ
ИЗБЕГЛИЦА

Res. Nr. 52

Београд, 10 април 1942

КАБИНЕТ: LA/I

Предмет: Зверства и убијања, која су вршена над
Србима у Независној Држави Хрватској

Веома уважени господине Комесару!

Имам част да Вам у прилогу – а по Вашем захтеву – доставим 27 записника који се односе на саслушања српских избеглица, у којима се илуструју нељудска поступања, зверства и убијања која су извршена над недужним српским становништвом у Независној Држави Хрватској. Ови записници су резултат саслушања српских избеглица који су прогнани из Хрватске и који су своје уточиште нашли у Србији.

Истовремено Вам прилажем и скицу, из које, веома уважени господине Комесару, можете разабрати која су то подручја у којима су извршена ова ужасна зверства и убијања.

Најискреније се препоручујући, потписујем се
са најдубљим поштовањем

ИЗВАНРЕДНИ КОМЕСАР:
ТОМА МАКСИМОВИЋ
Тома Максимовић с. р.

27 прилога

1 скица

Господину
Др. Вајнману

СС-мајор и Комесар за пресељавање
Београд

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 270.
Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 280–281.

2.13. Пропратно писмо са 29 фотографија Срба и Српкиња ослобођених из Лоборграда и Јасеновца Томе Максимовића Ернсту Вајнману, 11. април 1942. године

ИЗВАНРЕДНИ ОПУНОМОЋЕНИ
КОМЕСАР
ЗА ПРЕСЕЉЕЊЕ И ЗАШТИТУ
ИЗБЕГЛИЦА
№. 10942
Београд, 11-IV, 1942

КАБИНЕТ: LA/I
Предмет:

Веома уважени господине Комесару!

Част ми је да Вам у прилогу пошаљем једну серију фотографија Срба, Српкиња и српске деце, коју сте, захваљујући Вашем снажном утицају и Вашем милосрдном излажењу у сусрет, ослободили из концентрационих логора ЛОБОРГРАД и ЈАСЕНОВАЦ, и да Вам у своје име, као и у име породица ових несрећника за сав овај племенити рад изразим најдубљу и најискренију захвалност.

Чинимо напоре да ове људе и децу спасимо, како то лекари прописују, дијеталном исхраном и сличним, и примећујемо да се они постепено и опорављају.

Молећи Вас, веома уважени господине Комесару, да примите изразе мог најдубљег поштовања, потписујем се

ИЗВАНРЕДНИ КОМЕСАР:
ТОМА МАКСИМОВИЋ
Тома Максимовић с. р.

Господину
Др. Вајнману
СС-мајор и Комесар за пресељавање
Београд

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 240.
Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 282–283.

III ДЕО
ДОКУМЕНТИ

3.1. Писмо (неименованог) мајора из Управног штаба војно-управног команданта Србије, од 6. јануара 1942. године, СС-мајору Вилхелму Бајзнеру у Загребу са извештајем Милана Недића упућеном генералу Харалду Турнеру, специјалном опуномоћенику Министарства иностраних послова Немачког рајха у Србији.

Днев.[ник] Nr. 206/41. VB Ма. Београд,
6. 1. 1942.

За
Официра за везу Заповедника у Србији код Немачког посланства
у Загребу,
СС-мајору Бајзнеру,
Загреб.

Послато
6. 1. 42144

Предмет: Извештај председника владе Недића за Заповедника у
Србији
Веза: без
Прилога:
1

У прилогу следи извештај који је генерал Недић предао државном
саветнику Турнеру.
Државни саветник Турнер захтева да се наводи провере. Моли се
да се поново извести најбрже могуће.
За Опуномоћеног командујућег генерала у Србији
Начелник Управног штаба
по налогу
СС-мајор

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 72.
Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 133.

3.2. Извод из извештаја капетана Артура Хефнера из кабинета генерала Едмунда Глеза фон Хорстенауа, од 8. јануара 1942. године, о приликама у концентрационом логору Јасеновац

„... Један лекар који је запослен у овом логору описује стање које тамо влада као паклено. Логор се налази на водопадном подручју Саве и у њему је смештено око 10.000 људи, од којих свакодневно њих 100 умре од исцрпљености и болести. Људи су ваљиви, прљави и као дневно следовање хране добијају често само један кромпир. Са интернирцима се нељудски поступа и једино што прижељкују је брза смрт...“

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 62
Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 134.

3.3. Извод из извештаја немачког посланика СС-пуковника Зигфрида Кашеа, око 8. фебруара 1942. године, Министарству иностраних послова о приликама у концентрационом логору Јасеновац

„... 2.42. на позив владе посланства разгледао је концентрациони логор Јасеновац. За разгледање су били позвани и присуствовали су представници штампе Италије, Румуније, Мађарске, Немачке, затим секретар папске нунције, секретар надбискупа Степинца, као и представник фелдкомандатуре, мајор Кное.¹

Разгледање је предводио државни секретар Еуген Кватерник.

Путовање до Јасеновца извршено је специјалним влаком, а од станице учесници су превезени саоницама.

Најприје је показан штаб логора са својим појединим одељењима. Он се састоји од команданта логора, капетана Лубурића, једног заменика, 2 ађутанта, одељења за организацију рада, здравства, упорабе и снабдјевања. Планове за градњу логора израдио је капетан Лубурић већ у емиграцији. Они су, послје разгледања њемачких инсталација, побољшани. Према тврђењу државног секретара Кватерника, организација и уређаји логора су нови и датирају од 1. септембра 42. Упућивање заточеника у логор врши се на слиједећи начин: полицијска управа која је извршила хапшење мора поднијети захтјев политичкој полицији која одлучује о томе хоће ли ухапшеник бити пребачен у концентрациони логор или не. Послје тога кажњеник се упућује у логор и по њему се издаје персонална листа. Даље он бива убиљежен у логорску картотеку из које се копија листе о њему налази у Загребу. у тој листи налазе се најточнији лични подаци и рубрике о запошљењу и понашању. Заточеник се сваких 14 дана изнова оцјењује.

Организација руководећег логорског штаба оставља добар утисак (такођер изгледа је беспријекоран, без приговора, и поступак управљања личном имовином која се од заточеника приликом њиховог привођења мора одузети).

Затим је показана лична картотека водства чувара логора.

---

¹ Према другим изворима, у групи су били и представници Немачког Црвеног крста и Српског друштва Црвеног крста – Изјаве Војислава Прњатовића и Вукашина Жегарца, у: *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2020, стр. 42–56 и 79–94.

За сваког усташу успоставља се персонални документ према сада уобичајеној форми код усташа. Он мора даље положити посебну заклетву да своју моћ неће злоупотребити и да се неће богатити на рачун заточеника, уз пријетњу смрћу (показани су гробови 10 већ стријељаних усташа, пред којима се ова заклетва мора положити. Како је саопћио државни секретар Кватерник, слиједећег тједна ће још два усташе бити стријељани).

Послије тога показан нам је логор. То је једна стара циглана, која је у року од 4 мјесеца од усташа била преуређена у садашњи концентрациони логор. Смјештај је извршен по дрвеним баракама, са око округло 100 људи у свакој. Лежајеви за спавање су двоспратни, бараке беспријекорне. Даље, постоји кухињска и санитарска барака. у санитарској бараци је поред једне собе за преглед, у којој се налази логорски лијечник (Жидов, хирург) и зубни лијечник (такођер један Жидов), који је студирао у Њемачкој, смјештена болница. Болесници леже у засебним једнокреветним постељама и имају креветски веш. Докторска ординација добро је опремљена. ормари са инструментима. Испред ординације налази се купатило. Кухињска барака подијељена је на магацин за намирнице и саму кухињу. Такођер је и овај уређај без приговора. Јело кухано у току јучерашњег дана 100% је боље од оног које сада у Загребу може себи да осигура један радник. Према подацима команданта логора, дневно се коље 7 говеда, односно употребљава друго одговарајуће месо. На једној табели, на примјер, стајало је да је 300 грама меса предвиђено по особи, дневно. Стање сљедовања хране сасвим је довољно. На питање о томе одговорено је да заточенике хране због тога добро, јер су заинтересовани за њихову радну способност, снагу.

Логор даље располаже шталама за око 170 до 180 комада стоке, око 130 свиња, најмање 100 патака, гусака, кокошију и једним малим стадом оваца. Клаоница је смјештена у посебној бараци и налази се такођер у беспријекорном стању. За пекару и друге магацине намирница зида се чврста зграда, а планиране су још три.

Заточеници су подијељени на стотине, које се затим даље дијеле. Ову подјелу врше сами заточеници. (На градилишту су до сада смјештени једна ковачница са већим или мањим мјехом, једна радионица за оправку аутомобила, једна циглана са капацитетом од око 2 милијуна цигли, једна стругара, једна столарија, један архитектонски биро и једна постоларска радионица. Даље, неколико

заточеника ради на керамичким пословима и кречењу. Логорска кројачница је релативно мала, али ће бити проширена. Планирано је даље и повртларство).

Изградњи логора у основи предстоје слиједећи планови: једном треба то да постане велико добро са узгајалиштем за око 5000 оваца, како би се производима са овог добра могла регулисати потрошња прехранбених производа. Даље, у логору, који треба да буде сведен на бројно стање од 10.000 заточеника, изградиле би се просторије за снабдијевање и наоружање усташа, и по могућности, домобрана. Осим тога, изградњом фабричких постројења, треба да буде подигнуто и радничко насеље, школе и управне зграде. Према плановима архитектонског бироа сав за ово потребни материјал произвео би се у самом логору, који би затим специјалне грађевинске команде, јединице, на лицу мјеста монтирале, градиле.

Дисциплина у логору је добра. Концентрациони логор у свом садашњем стању даје у потпуности беспријекоран и добар утисак. (Може се, са добрим разлогом, одбацити као неосноване све гласине које круже о Јасеновцу). Бројно стање логора је тренутно око 1000 људи, од тога отприлике око 75% Жидови. Остатак отпада на Цигане, Србе и комунисте. (Заточеници су обиљежени црвеним, плавим и жутиим тракама на рукавима)...

Објављено у: Владимир Дедијер, Антун Милетић, *Против заборава и табуа*, Сарајево, 1991, стр. 197–198. Они се као извор навели следеће: „Поруке, Гласило спомен подручја Јасеновац.“

3.4. Писмо Оперативне команде полиције у Загребу Ернсту Вајнману о писму Милана Недића о злочинима у Независној Држави Хрватској, 18. март 1942. године

ШЕФ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ
ПОЛИЦИЈЕ БЕЗБЕДНОСТИ И
СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ
ОПЕРАТИВНА КОМАНДА
ЗАГРЕБ

Загреб, 18. март 1942.
Тушканац 18
Тел. 23333 В. Nr. 104/42 Schu/Fe.

Полиција безбедности и Служба безбедности Београд
23. III. 1942
Реферат: VB375

ПОВЕРЉИВО

За

Заповедника Полиције безбедности и Службе безбедности
на руке СС-мајору Др. Вајнману
Београд.

Предмет: Извештај председника владе Недића Заповеднику у Србији – Зверства у Хрватској, односно хрватска зверства у српским селима.

Веза: Допис Опуномоћеног командујућег генерала у Србији, Управни штаб, Днев. No. 206/41 VB Ма од 6. I. 42. и Днев. Nr. 212/41 Др. Вај./Ма од 5. I. 42. и Београдски допис В. Nr. 7587/41 од 9. 12. 41-Густав IV В. Nr. 7587/41 од 16. I. 42, – K IV В. Nr. 7587/41 од 18. II. 42, тамошњи FS 1058 од 10. III. 42114 В. Nr. 7587/41 и овдашњи допис 1396/41 од 11. III. 42.

Прилога: 1.376

Након спроведених провера записника који су приложени у Прилогу, могло се установити да наводи одговарају чињеницама. Превод који се прилаже у Прилогу, а који се односи на напад четника на Корај, који је среска власт у Бијељини доставила Равнатељству за јавни ред и сигурност у Загребу, доставља се ради примања к знању.

За тачност:
СС-поручник 377

Шеф Оперативне команде Загреб
потписан Бајзнер
СС-мајор

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 205.
Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 257–258.

3.5. Белешка о усменом извештају Карла Хегера, команданта логора Лоборград и Горња Ријека, о приликама у логорима у Лоборграду, Горњој Ријеци, Ђакову и Јасеновцу

ВБ¹

К III Rx/Fli У Београд, 9. 4. 1942.

Белешка уз спис

Предмет: Хрватски концентрациони логори

Појавио се фолксдојчер припадник Немачког људства Хрватске Карл Хегер, рођен у Осијеку, и известио следеће о хрватским концентрационим логорима:

У близини Загреба, у Загорју, налазе се два женска концентрациона логора и то: Лоборград код Златара у Загорју. Он обухвата 1.040 јеврејских жена и деце, као и 360 православних и католика. Други логор се налази у Горњој Ријеци код Крижеваца, срез Вараждин. Овај логор обухвата 200 жена и деце, и то како Јеврејски тако и православних. Други логор налази се у Жакову² код Осијека. У њему су само јеврејске жене и деца из Босне. Тренутно броји око 3.000 заточеница.

Главни концентрациони логор се налази у Јасеновцу. у овом логору је протекле године, према наводима Карла Хегера, који је запослен као управник логора у Лоборграду и Горњој Ријеци, убијено најмање 7.000 лица. У Јасеновцу се налазе само мушкарци. Тренутно се у Јасеновцу налази око 800 лица. Колико њих је пак у последњим недељама умрло или убијено, он не зна.

Хегер је најпре управљао једним логором за мушке затворенике у Загребу и то један и по месец. У септембру је затим преузео управу над оба женска концентрациона логора у Лоборграду и Горњој Ријеци и од тада управља њима.

О логору Јасеновац Хегер извештава да заточеници и на најмањи преступ бивају премлаћени и погубљени. Много је лешева убијених нагурано у један насип који заточеници морају да граде.

---

1 Рукописна ознака СС-капетана Ернста Вајнмана (Ernst (Weinmann)).

2 Реч је о Ђакову – примедба приређивача.

Дрвени лежајеви су постављени на више нивоа и међу њима је тако мало простора да се заточеници могу само још на силу угурати. Кад се доведу нови заточеници, све им се одузима, све до једног пара ципела, једних панталона и једне кошуље. Какво год да је време напољу, заточеници морају радити тешке послове и потпуно се неодговарајући хране. Сваки дан је претходне године умирало у просеку до 80 лица.

Стражу сачињавају усташе, које су потпуно бестијалне. Они раде шта хоће: Хегер је прошле године имао да допреми један нови транспорт затвореника из Загреба за Јасеновац. Приликом допремања затвореника, један човек није хтео да му да му се све одузме, након чега је он, као и још један други затвореник, одмах ударцима оборен и остао је да лежи обливен крвљу. Ни о једном од њих двојице се више ништа није чуло, очигледно је да су убијени.

Исхрана логораша у оба женска логора испрва није била лоша. Јеврејска богоштовна општина из Загреба је задужена да се брине за јеврејске и православне затворенице у оба женска логора. При том су православци природно прошли лошије. Из Мађарске је Јеврејској богоштовној општини у Загребу последњих месеци као донација исплаћен један милион пенга.

Један део овог новца очигледно је коришћен за давање мита, јер се јеврејски затвореници од пре отприлике једног месеца радују мањим слободама.

Здравствено стање у оба логора је лоше. Тренутно влада трбушни тифус који су донели заточеници из Босне.

108 лица је већ умрло од тифуса, а око 400 њих се разболело.

У последње време се заточеницима дају покварено месо и кобасице.

С.р.

СС-капетан

Упутити:

1 VB

II/4

Оригинал у: Архив Војводине, Ф. 562, 3.1.1.2, 227–229.

Објављено у: *Усташка зверства...*, стр. 271–273.

IV ДЕО
БИОГРАФИЈЕ

Милан Недић (1877–1946)

Рођен је у Сопоту крај Београда, у породици среског начелника. После основне школе завршио је шесторазредну гимназију у Крагујевцу. Био је питомац ниже и више школе Војне академије, потом је похађао генералштабну припрему. Постављен је 1909. године за ордонанса краља Петра Карађорђевића и на тој служби остао годину да би био упућен у Француску на усавршавање. Вратио се у Србију уочи рата који је започео нападом Аустро-Угарске 28. јула 1914. године.

Рат му је убрзао војну каријеру: када је 1915. унапређен у чин пуковника био је најмлађи официр у том звању. У пробоју Македонског (Солунског) фронта командовао је једном бригадом Тимочке дивизије.

Априла 1919. године у врењу у Загребу, као начелник штаба Четврте армијске области, сазвао је хрватске политичаре и предложио им да је војска спремна да рашчисти немире.

У војсци је обављао разне дужности. Врхунац војне каријере достигао је јуна 1930. када је унапређен у звање дивизијског генерала. Био је предавач на Војној академији, објавио је неколико запажених студија из историје ратовања.

Био је министар војске и морнарице у периоду од 26. августа 1939. до 6. новембра 1940. године.

Као министар, Недић је предлагао удаљавање од Француске и приклањање Немачкој. Написао је два меморандума о могућим променама у војсци и предао их кнезу Павлу Карађорђевићу, али су оба одбијена. Крајем 1940. године био је стављен у кућни притвор.

У Априлском рату 1941. године командовао је Трећом армијом. После неуспеха у заустављању немачког продора, позван је у Београд. Након уласка Немаца у југословенску престоницу стављен је под строги надзор уз забрану кретања. После експлозије у Смедереву 5. јуна, у којој су Недићу погинули син, снаха и унук,

Немци су га одвезли на сахрану.

Недић је вољом представника немачких војних и политичких структура 30. августа 1941. постављен за председника Српске владе народног спаса.

Од постављења за председника владе до одласка из Београда октобра 1944. године, Недић је, поред осталог, лојално следио инструкције и интересе немачке окупационе управе, учествовао у антикомунистичкој борби, настојао да спаси што је више могуће Срба из Независне Државе Хрватске, прими их и интегрише на територији која се формално налазила под његовом владом.

***

Под немачком пратњом 6. октобра 1944. године напустио је Србију и стигао у Беч. Премештен је у Кицбил. Американци су га ухапсили 6. јула 1945. и саслушавали наредних дана.

Изручен је Југославији 1. јануара 1946. и спроведен у Београд.

Нема поузданих доказа како је 4. фебруара 1946. окончао живот. Постоје две верзије: прва, да је извршио самоубиство и друга, да је убијен.

Литература:

Миле Бјелајак, „Милан Ђ. Недић“, у: *100 најзнаменитијих Срба*, Принцип, Београд, 1993, стр. 489–494.

Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*, INIS, Београд, 2004, стр. 224–225.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 362–368.

***

Бранко Петрановић, правник и историчар по образовању, професор на предмету Историја Југославије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, један од бољих зналаца историје краљевине и социјалистичке Југославије, време и активности Милана Недића описао је следећим речима:

„Nezavisno od svih ovih momenata koji pokazuju koliko je nemoguće brisati pronemačku funkciju Nedića u toku rata, njegova kolaboracija se ne može izjednačavati sa kvislinškom pozicijom drugih snaga u Jugoslaviji koje su je svesno i smišljeno ostvarivale, iako narod iz kojega su poticale nije bio ugrožen. Srpska kolaboracija je voljna u slučaju Aćimovića, Dragog Jovanovića, Ljotića i srodnih snaga, a u drugim

slučajevima iznuđena zlehudom sudbinom srpskog naroda. No, i tom drugom slučaju postavlja se pitanje granica te kolaboracije. Mora li se ona u slučaju četnika ostvarivati preko sadejstva sa okupatorom protiv partizanskih snaga? Bez obzira na proleterski internacionalizam, može li se odricati patriotizam partizanima Srbije, takođe sinovima srpskog naroda, koji su, kada su se prihvatili borbe, na njoj istrajali. Draža Mihailović je 11. novembra u Divcima izričito rekao nemačkim oficirima da je pokrenuo borbu protiv komunista.

„Nedićevu kolaboraciju osudili su komunisti, odnosno partizanski pokret, kraljevska izbeglička vlada, pa i Draža Mihailović i pored sve posredne saradnje sa Nedićem. Danas se može ulaziti u motive te saradnje, jer se ne može neuvvažavati položaj srpskog naroda, u kome je prihvatio investitimi iz nemačkih ruku. Ali i te motive ne možemo idealizovati, jer izbor srpskog naroda nije bila Srbija u 'novom poretku' kojoj je težio Milan Nedić, već Srbija kao deo demokratskog sveta i antifašističkog ratnog saveza.“¹

***

Херман Нојбахер, немачки дипломата од високог поверења Јоакима фон Рибентропа, министра иностраних послова, и самог фирера Адолфа Хитлера, за Милана Недића је казао:

„Био је неуморан у protestима и туžбама, и ја могу да потврдим и да му одам priznanje да је у тим интервенцијама много пута и успео: казнене мере нису биле извршене са таквом строгишћу како је било планирано, или му је чак пошло за руком да исправи неправду... Nedićev položaj nije bio lak. On je morao da ide mukotrpnim putem saradnje sa okupatorom. Njegov položaj mogao je da se donekle olakša time da mu se omogući da postigne bar neke uspehe u spoljnoj i unutrašnjoj politici.“²

---

1 Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Beograd, 1992, str. 227–228.

2 Herman Nojhaber, *Specijalni zadatak Balkan*, NNK, Beograd, 2018, str. 288.

Милан Аћимовић (1898–1945)

Рођен је у Пиносави код Београда. У родном месту завршио је основну школу, а гимназију и Правни факултет у Београду. Похађао је специјалистичке студије у Немачкој.

На трећој години студија запослио се у управи Врачарског среза, а после годину дана прешао је у Опште одељење опште полиције Управе града Београда.

Важио је за искусног полицијског службеника.

Учествовао је на више међународних полицијских симпозијумима организованих ради борбе против комунизма.

Постоје тврдње да је приликом боравка на неколико тих скупова у Немачкој дошао у контакт са Хансом Хелмом¹ и Карлом Краусом². Тврдње, међутим, нису поткрепљене чврстим доказима. Има индиција да је тих година одржавао везе и са Британцима.

Изабран је и за потпредседника Међународне комисије криминалистичке полиције 1936. године.

Био је министар унутрашњих послова у влади Милана Стојадиновића (август 1938 – фебруар 1939. године). Почетком фебруара 1939. године био је интерниран у Рогатицу у Босни.

У Априлском рату 1941. учествовао је као официр у резерви у Сремској дивизији.

После распарчавања Краљевине Југославије и стварање Војноокупационе територије Србија 1. маја 1941. постављен је за председника прве колаборационистичке власти у Србији (Савета комесара) и уједно је обављао дужност комесара задуженог за унутрашње послове.

У влади генерала Милана Недића био је министар унутрашњих послова до 8. новембра 1942. године. Аћимовић је смењен са функције због интрига, пласираних из окружења Димитрија Љотића,

¹ Биографија Ханса Хелма налази се у поглављу Биографије, страна 182.

² Биографија Карала Крауса налази се у поглављу Биографије, страна 181.

да је у вези са генералом Драгољубом Дражом Михаиловићем.¹

Током јесени 1942. године сврстао се уз Југословенску војску у отаџбини, што га је постепено дистанцирало од Недићеве групе блиских сарадника. Као личност од поверења генерала Михаиловића 1944. године ишао је у Беч. Крајем 1944. године састао се у Кицбилу са Недићем и Љотићем ради образовања нове избегличке владе.

Према званичној (комунистичкој) верзији, погинуо је 13. маја 1945. године на Зеленгори у борби јединица Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) и Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ). Постоји, међутим, и сумња у ту верзију његове смрти: наводно су га заробили партизани на Зеленгори, а његова даља судбина је непозната.²

Литература:

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 26–28.

Herman Nojbaheer, *Specijalni zadatak Balkan*, NNK, Beograd, 2018, str. 264.

---

1 Александра Вранеш, Бојан Ђорђевић, *Окупацијски дневник Милана Стоимировића Јовановића*, Матица српска, Нови Сад, 2019, стр. 93–94.

2 Вукашин Р. Перовић, *Енциклопедијски и политички коментар „геноцида“: Прва четничка енциклопедија*, књига I, свеска 1, Минхен, 1964, стр. 122.

Тома Максимовић (1895–1958)

Рођен је у Брчком, Аустро-Угарска. Радни век започео је у фабрици обуће „Бата“ у Борову као обичан радник, знатно касније је именован за директора фабрике. Од 1936. до Априлског рата 1941. године налазио се на челу општине Борово.

Након успостављања Независне Државе Хрватске ухапшен је и притворен, као и многи угледни Срби из Вуковара и околине, и спроведен у Загреб. Нема поузданих информација о томе како је избављен из затвора и доспео у Србију.¹

По одлуци владе Милана Недића (уз сагласност представника немачких војноуправних власти у Србији) именован је за изванредног комесара за пресељенике и избеглице и на тој дужности остаће до октобра 1944. то јест до уласка партизана у Београд.

После ослобођења Београда од немачке окупације Максимовић је био ухапшен од припадника нове (комунистичке) власти и осуђен на 10 година² затвора са принудним радом, уз конфискацију имовине и губитак грађанских права; ослобођен је после одлежаних пет година у Сремској Митровици.

Литература:

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 305.

¹ Да је Томо Максимовић био у затвору у Загребу потврдио је Анте Шумановић, адвокат из Крижеваца, по долску у избеглиштво у Србију – *Хрватска–Славонија–Срем – Саслушања српских избеглица* (приредио Вељко Ђурић Мишина), Београд, 2022, стр. 217–233.

Симо Ц. Ђирковић тврди да је Максимовић побегао из затвора у што је тешко поверовати. Пре ће бити да је ослобођен на захтев Немаца, исто као и митрополит загребачки Доситеј (Васић), с којим је био и истој ћелији, као и поменути Шумановић. – *Исто*.

² Срђан Цветковић наводи две пресуде: прва у трајању од 10 а друга од пет година затвора – Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića*, Beograd, 2006, 184 i 283.

Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944–1953*, Beograd, 2006, str. 184.

Јосиф (Џвијовић), митрополит скопљански (1878–1957)

Рођен је у Дрежнику код Ужица. Завршио је основну школу у Пожеги, гимназију у Ужицу, богословију у Београду и Духовну академију у Кијеву (1912).

Рукоположен је у чин ђакона 15. септембра 1903, а у чин презвитера 1. октобра исте године.

Служио је као парохијски свештеник, био наставник богословије у Београду и управник Монашке школе у манастиру Раковица. У тој светињи примио је 1913. године монашки чин. У балканским ратовима и прву годину Великог рата војевао је као четник у одреду мајора Војина Поповића, војводе Вука. После пропасти Србије био је у дипломатским мисијама у Тунису (Бизерта) и у Русији. До краја рата водио је богословију у Енглеској.

После завршетка рата и повратка у Београд постављен је за ректора богословије.

На Сабору 1920. године изабран је за епископа битољског, а на Сабору 1932. за митрополита скопљанског.

После распарчавања Краљевине Југославије априла 1941. године, Бугари су 5. маја протерали митрополита из Скопља. Стицајем околности, због интернације патријарха Гаврила у манастирима Раковица и Војловица, митрополит Јосиф је привремено руководио Синодом.

У ратним околностима као заменик патријархов обављао је све послове из надлежности првојерарха Српске православне цркве који брине о својој пастви из свих крајева распарчане краљевине Југославије, што је подразумевало разговоре са представницима немачке војноуправне и колаборационистичких власти у Србији, састављање меморандума окупационим командантима Србије, пружање разних видова помоћи избеглом свештенству, монаштву и верном народу који је спас нашао у Србији.

Литература:

Сава епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд–Подгорица–Крагујевац, 1996, стр. 261–263.

Петар Зеџ (1881–1944?)

Рођен је у селу Кукурузари код Костајнице, Банија, Аустро-Угарска. У родном селу завршио је основну школу, у Загребу гимназију, а у Инсбруку Медицински факултет 1905. године.

Извесно време лекарску праксу обављао је у болницама у Загребу. Тадашња власт именовала га је 1911. године за управника болнице у Госпићу.

На почетку Великог (Првог светског) рата прешао је илегално у Краљевину Србију и био добровољац у српској војсци. Постоји, међутим, и тврдња да је био заробљени аустроугарски војник.¹

После стварања болнице у Бизерти (Тунис, Африка) за српске рањенике, Зеџ је био међу 16 лекара који су се бринули о страдалницима.

Демобилисан је 1919. године, и вратио се у Госпић. Касније је постављен за управника Опште болнице у том граду.

Уз проту смиљанског Матију Стијачића Зеџ је један од оснивача локалне организације Удружења четника којом је руководио војвода Илија Трифуновић Бирчанин. Зеџ је био председник организације у Госпићу. Истовремено, био је активан и у локалном соколском друштву и био његов старешина.

По политичком убеђењу припадао је Хрватско-српској коалицији у Аустро-Угарској. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца касније Југославији приступио је Демократској странци (1919–1924), потом Самосталној демократској странци (1924–1929), где је био члан Главног одбора и потпредседник. Указом краља Александра 19. септембра 1933. именован је за члана Сената Краљевине Југославије.

Краљ Александар Карађорђевић 5. јануара 1934. године у тестаменту именован га је за заменика краљевског намесника Иве Перовића.

Није познато због којих је разлога и на који начин после ства-

¹ Лука Николић, „Санитет у Бизерти 1916. године“, у: *Српски војни санитет у 1916. години*, Београд, 2007.

рања Бановине Хрватске 26. августа 1939. прешао у Србију. Према једној верзији добио је премештај као лекар. У Београду је дочекао и проглашење Независне Државе Хрватске 10. априла 1941. године. Према другој верзији, пребеглао је првих дана по проглашењу усташке државе.

Немачка војноокупациона власт 31. маја распустила је Управни и Надзорни одбор Југословенског друштва Црвеног крста и именовала Петра Зеца за комесара.¹

Међу најважнијим пословима друштва било је пружање помоћи избеглицама и војницима заточеним у немачким логорима.

Стеван Мољевић, блиски сарадник генерала Драгољуба Драже Михаиловића, именован је Петра Зеца у Централни национални комитет Равногорског покрета и задужио га за Лику.

После уласка припадника совјетске Црвене армије и Народноослободилачке војске Југославије у Београд, уследила су хапшења. Зна се да је у првој групи ухапшеника био и Петар Зеца. По пресуди суда партизанског Првог корпуса, изреченој 27. новембра 1944. године, стрељана је група од 105 „издајника и непријатеља српског народа“ под оптужбом за колаборацију са окупаторима. На поментом списку оптужених под редним бројем 25. наведено је следеће образложење: „Зеца др Петар, бивши сенатор, један од врло блиских сарадника Недићевих, имао је тијесне везе са њемачким окупаторима, истицао се великим залагањем за остварење планова Недића и Њемаца“.² Постоји и верзија да је ликвидиран у стану.³ Није, међутим, утврђено где је смртна пресуда стрељањем извршена.

Постоји, међутим, и трећа верзија о смрти Петра Зеца: после пресуде наводно није стрељан јер су га тражили Совјети па је ускоро отпремљен у Совјетски Савез. По истој причи, радио је у једној болници у близину Кијева.⁴

---

1 Младен Стефановић пише: „Комесарска управа предузела је кораке да се обнови и рад Црвеног крста. Домаћи издајници, а нарочито Љотићевци, водили су рачуна да чак и у овом хуманом друштву руководе људи одани нацистима. Тако је на предлог Димитрија Љотића за комесара Црвеног крста постављен познати германовил др Петар Зеца.“ – Младен Стефановић, *Збор Димитрија Љотића*, Београд, 1984, 119.

2 „Саопштење Војног суда Првог корпуса НОВЈ о суђењу ратним злочинцима у Београду“, *Политика*, 27. новембар 1944.

3 Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića*, Београд, 2006, стр. 192.

4 Вукашин Р. Перовић, *Енциклопедијски и политички коментар „геноцида“: Прва четничка енциклопедија*, књига I, свеска 1, Минхен, 1964, стр. 122.

Литература:

Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića – Represija u Srbiji 1944–1953*, Београд, 2006.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, КОЈА СТРАНА.

Аугуста Стојадиновић (1894 – после 1962)

Рођена је на Крфу, Грчка, од оца Грка и мајке Немице. Будућег супруга Милана Стојадиновића упознала је у Великом рату – венчали су се 1920. године.

По интернирању супруга на Матурицијусу 1940. године није га пратила. Остала је са ћеркама у Београду. У време рата била је под заштитом немачких служби. Била је блиска Милану Аћимовићу.

Почетком 1944. године избегла је са ћеркама из Београда и застала у Риму. Касније је продужила у Аргентину где се придружила супругу.

Литература:

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2007, 463–464.

Александар Цинцар-Марковић (1889–1952)

Рођен је (у цинцарској породици) у Доњој Белици код Струге, Турска. Гимназију је завршио у Београду као и Правни факултет (1911). Био је на специјализацији у Фрајбургу и Берлину, Немачка. Услед ратова није одмах докторирао већ је то урадио 1935. године.

У Првом светском рату учествовао је као добровољац у Ђачкој чети (популарно званој 1.300 каплара).

Дипломатску службу започео је као члан кабинета Николе Пашића – био је на Мировној конференцији у Паризу 1919. године.

Службовао је као конзул Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Задру и Трсту (Италија), Тирани (Албанија), Будимпешти (Мађарска), Паризу (Француска), Бечу (Аустрија), Софији (Бугарска), и од краја 1935. до фебруара 1939. био је посланик у Берлину (Немачка). Постављен је 5. фебруара 1939. за министра иностраних послова Краљевине Југославије и обављао је ту функцију до 27. марта 1941.

Учествовао је у преговорима око приступања Краљевине Југославије државама Тројног пакта који су окончани 25. марта 1941. у Бечу.

После немачког напада и краткотрајног Априлског рата био је поред генерала Михаила Бодија и Радивоја В. Јанковића на састанку са немачким представницима када је потписана капитулација војске Краљевине Југославије.

Немачка војноуправна команда Србије није на њега рачунала приликом успостављања колаборационистичког Савета комесара и касније Сроске владе народног спаса Милана Недића.

Своје раније контакте са Јоакимом фон Рибентропом и члановима немачких цивилних служби у Србији користио је у хуманитарном раду, то јест у спасавању српских страдалника изван територије окупиране Србије.

Напустио је Србију септембра 1944. године. Био је под немачком контролом у Бечу, Семерингу и Кицбилу.

Изручен је југословенским властима. Саслушаван је и проглашен за ратног злочинца. Умро је у затвору 1952. године.¹

---

¹ Симо Ц. Ђирковић наводи и друге тврдње, али не даје никакав доказ: „Негде се наводи да је рођен 20. 7. 1889. у Београду и да је умро 1952“ – *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 508–509.

Душан Летица (1879–1944)

Рођен је у свештеничкој породици у Мајским Пољанама код Глине, Аустро-Угарска. После гимназије завршио је Правни факултет у Загребу. Служио је у влади Босне и Херцеговине.

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, касније Југославији, радио је у државној управи, углавном на пословима финансија.

Летица је у влади Милана Стојадиновића био министар финансија. Припадао је Југословенској радикалној заједници.

После распарчавања Краљевине Југославије и стварање Војноокупационе територије Србија априла 1941. године постављен је за комесара за финансије у првој институцији колаборационистичких власти у Србији – Савету комесара. Исту дужност обављао је и у влади генерала Милана Недића.

Ликвидиран је у првим данима нове, комунистичке власти у Београду, новембра 1944. године.

Литература:

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2007, стр. 294–295.

Ернст Вајнман (Ernst Weinmann), СС-мајор

Рођен је 1907. у Фроменхаузену код Тибингена, Немачка. Дипломирао је стоматологију.

Био је члан Национал-социјалистичке радничке партије Немачке (NSDAP) од 1927. године.

На територију Краљевине Југославије дошао је 1940. године због операције пресељења Немаца из Бесарабије и Горње Буковице у Румунији и њиховог насељавања у Југославији.

У Београду је боравио од априла 1941. до октобра 1944. године.

Вајнман је припадао Оперативној групи безбедности и Службе безбедности (БдС); био је официр за везу поменуте службе са војним заповедником Србије и његовим штабом (на челу са др Харалдом Турнером) и представником Министарства иностраних послова (на челу са Феликсом Бенцлером). Поред тога, био је изванредни комесар за пресељење и заштиту при војном заповеднику до октобра 1944. године. Вајнман је учествовао на конференцији за пресељење одржаној 4. јуна 1941. када је договорена измена становништва у Словенији, Хрватској и Србији. Тада је добио задужење у поменутој операцији пресељења. Сарађивао је са првим комесаром Комесаријата за пресељенике и избеглице Андром Поповићем, а од октобра 1941. године и са Томом Максимовићем.

Учествовао је у организованом довођењу велике групе Срба из концентрационих логора Лобор Град и Јасеновац из Независне Државе Хрватске у Србију крајем марта и у априлу 1942. године.

Ангажовао се и у доношењу оперативних мера ликвидације Јевреја.

Вајнман је у оквиру своје службе, на основу бројних информација из Независне Државе Хрватске, формирао досије о злочинима над српским становништвом.¹

¹ После рата, досије је користио високи функционер југословенске Служ-

По окончању рата ухапсили су га припадници англоамеричких снага и изручили комунистичкој Југославији.

Југословенска државна комисија за ратне злочине окупатора и њихових помагача прогласила је Вајмана ратним злочинцем. Суђено му је у Војном суду у Београду у групи од 21 немачког официра и полицијских службеника (Ханс Хелм, Вилхелм Фукс, Фридрих Полте, Лудвиг Тајхман и други). Пресуђено им је 22. децембра 1947. године: смрт вешањем. Нема података када је и где пресуда извршена.

Литература:

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Београд, 2009, стр. 99–156.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2007, стр. 88.

бе безбедности пуковник Славко Одић. Највећи део те архивске грађе предат је Историјском архиву Београда, а мањи део је, после Одићеве смрти, неки од рођака продао Архиву Војводине. Видети: *Усташка зверства Зборник докумената (1941–1942)* (приредио др Милан Кољанин), Нови Сад, 2020, 31–33.

Еуген Вурстер (Eugen Wurster), пуковник (1895–1948)

Рођен је у Оберндорфу, Немачка.

Вурстер је био у Команди обавештајне службе у Србији (Hoherer Nachrichtenfuhrer in Serbien), у чијем су саставу биле и испоставе у Београду, Нишу и Загребу.

Био је надлежан и за ликвидације Јевреја у Топовским шупама у Београду. Тако је због убиства 22 припадника одељења везе почетком октобра 1941. наредио стрељање 2.200 Јевреја који су ликвидирани код Панчева.

Англоамеричке снаге су га изручиле Југославији 1948. године у групи од 120 немачких официра и војника. Суђено му је у Београду, а смртна казна стрељањем је обављена 20. децембра 1948. године. (На интернет порталу www.feldgrau.com („Feldgrau German arme forces“) пише да је обешен!)

(Напомена: у извештајима Богдана Рашковића име није наведено а презиме гласи: Фурстер!)

Литература:

Muharem Kreso, *Немачка окупациона управа у Београду 1941–1944*, Београд, 1979, стр. 264;

Valter Manošek, *Holokaust u Srbiji*, Београд, 2007, стр. 97.

Немања Баћковић, „Кобна јабука једног генерала“, *Политикин забавник*, број 3400/2017.

Харалд Турнер (dr Harald Turner), СС-генераллајтант (1891–1947)

Рођен је у Леану на реци Лани, Немачка. Немац је по народности. Гимназију је завршио у Мајнцу, потом Пруску кадетску школу. Учествовао је у Великом рату (1914–1918) и био одликован. Докторирао је правне науке.

Покрету Адолфа Хитлера пришао је већ 1932. године. Служио је у Главној управи безбедности Рајха. Радио је у Чешкој, Луксембургу, Белгији, Француској и Грчкој, углавном у немачкој управи на запоседнутим територијама. По успостављању окупационе управе у Србији, Турнер је постављен за шефа Управног штаба војноуправног заповедника.

После сукоба са генералом Аугустом Мајснером, опозван је 1. октобра 1942. године и добио нова задужења у централи СС-а у Берлину и потом постављен за управника СС-школе у Бад Телцу.

Заробили су га Британци и изручили Југославији.

На суђењу у Београду 9. марта 1947. године, Турнер је осуђен на смрт стрељањем. Жалба је 14. марта одбијена. Нема трагова када је и где пресуда извршена.

Литература:

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Београд, 2009. (Пресуда Харалду Турнеру, Георгу Киселу и осталим, стр. 51–156).

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2007, стр. 482.

Карл Краус (Kraus, Karl Lothar), СС-мајор (1908–1946?)

Као место његовог рођења наводи се Минхен у Немачкој, али се спомиње и неименована локација у Чешкој, тадашња Аустро-Угарска. У службеним документима стоји да је по образовању био инжењер.

У Београд је дошао 1939. године (становао је код једног Јеврејина). Званично је био запослен као привредни саветник Франца Нојхаузена, представника Саобраћајног бироа, а незванично је био главни повереник немачке обавештајне службе за иностранство, то јест Главног уреда безбедности Рајха (РСХА).

Управи града Београда пријавио се као новинар ради лакшег путовања по Југославији.

После успостављања војноуправне власти у Србији, Краус је постао шеф Оперативне команде Полиције безбедности и Службе безбедности (БдС) и на тој функцији ће остати до октобра 1941. године.

О Краусовом животу после немачког пораза и смрти постоји више верзија: по првој, преживео је рат, потом је највише времена провео у Минхену радећи као послован човек; по другој, 1946. осуђен је на смрт; по трећој умро је 1974. године.

Литература:

Muharem Kreso, *Nemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944 (sa osvrtom na centralne okupacione komande i ustanove za Srbiju, Jugoslaviju i Balkan)*, Istorijski arhiv Beograda, 1979, str. 91.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2007, стр. 91.

Ханс Хелм (Hans Helm), СС-пуковник (1909–1947)

Рођен је у Минхену, у евангелистичкој породици.

Студирао је филозофију. Ступио је 1934. године у полицијску службу у Минхену; прешао је 1937. у Гестапо. Ускоро је упућен у Југославију, у Београд, на службу у немачком посланству. Знао је српски језик.

Специјализовао се за усташку идеологију и покрет.

После успостављања војне окупације у Србији, Хелм је овде стигао у групи Вилхелма Фукса. Припадао је онима који су организовали Полицију безбедности (БдС) и Службу безбедности (СД), то јест Гестапо у Србији. Био је шеф групе до почетка 1942.

Учествовао је у пројекту „коначног решења“ јеврејског питања.

Јануара 1942. године премештен је у Загреб.

Хелму је суђено у Београду у групи од 21 немачких официра и полицијских службеника (Ханс Хелм, Вилхелм Фукс, Ернст Вајнман, Фридрих Полте, Лудвиг Тајхман и други). Пресуђено им је 22. децембра 1946. године. Нема трагова кад и где је пресуда извршена.

Литература:

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Београд, 2009, 99–156.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 499.

Вилхелм Фукс (Wilhelm Fuchs), СС-пуковник (1898–1946)

Рођен је у Манхајму, Немачка. Завршио је Филозофски факултет, смер природне науке – пољопривреда и одбранио докторат. Био је члан Немачке национал-социјалистичке радничке партије (НСДАП) од марта 1932. године. После доласка на власт Адолфа Хитлера у Министарству исхране радио је као помоћник министра. Четири године касније прешао у Службу безбедности и ту остаје до јануара 1940, потом упућен у Краков (Пољска) у штаб Генералног гувернмента. Почетком априла 1941, по налогу Рајнхарда Хајндриха, долази у Грац (Аустрија), у штаб генерала Максимилијана фон Вајкса, одакле је пратио наступање немачке војске ка Југославији. Најпре је са својом групом био стациониран у Загребу а потом је продужио у Београд.

У Загребу је у своју групу укључио мајора Вилхелма Бајснера (Wilhelm Beissner). Ту му је предата архива коју је проследио за Берлин. У Београду то није стигао да уради, јер су преузимање архиве одрадили Ханс Хелм и Карл Краус (обојица су знали српски језик, били су у Југославији пре 1941. године у дипломатском представништву у Београду).

Фукс је уз себе имао неколико оданих сарадника: Фридрих Полте, Валтер Хинце, Лудвиг Тајхман, Ернст Вајнман... Упознао је Драгомира Драгог Јовановића и Душана Пантића, чланове Савета комесара. Покушао је да ступи у контакт са пуковником Драгољубом Дражом Михаиловићем али је закаснио јер су то предухитрили Хелм и војна обавештајна служба. Фукс је знао за те контакте али не и детаље.

Једном је отишао у Загреб код Владимира Владка Мачека (сусрет је организовао СС-мајор Вилхелм Бајзнер), упознао је и Еугена Диду Кватерника и два пута видео Анту Павелића (куртоазан сусрет). Фукс је истицао да није одобравао усташке злочине али и

да није имао никакве ингеренције у Независној Држави Хрватској већ само у Србији. У међувремену, спроводио је интернацију Јевреја.

Иначе, везу са војним службама и штабом команданта Србије (нарочито са генералом Харалдом Турнером, који је контролисао Српску владу народног спаса) одржавао је Ернст Вајнман. Фукс је од Турнера слушао разне информације из његова делокруга.

Смењен је децембра 1941. и враћен у Брауншвајг. Наследио га је СС-пуковник др Емануел Шефер.

Фукс је извесно време провео у Независној Држави Хрватској у Оперативној групи Е.

Пресудом Војног суда у Београду од 22. децембра 1946. осуђен је, због ратних злочина, на смрт. Нема података када је и где пресуда извршена.

Извори и литература:

Саслушање Вилхелма Фукса 8, 14. и 21 септембра у заробљеничком логору у Нојгаму – Архив Југославије, 110, Инв. бр. 12597).

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Београд, 2009, стр. 99–156.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 493–494.

Георг Кисел (Kiessel, Georg Johan Friedrih), СС-потпуковник (1907–1946)

Рођен је у Нирнбергу (Немачка), Немац је по народности. Завршио је гимназију и Правни факултет, на коме је и одбранио докторат 1933. године.

Каријеру је правио у Гестапоу: радио је у Нирнбергу, наставио у Карловим Варима (Чешка), Паризу (Француска) у штабу војноокупационе управе код др Харалда Турнера) и у Софији (Бугарска).

После успостављања војноокупационе управе у Србији добио је наређење да се у Београду прикључи штабу војноуправног команданта Србије генерала Хелмута Ферстера. Радио је у управном апарату као заменик Харалда Турнера – био је задужен за такозвана персонална питања.

Турнер и Кисел имали су запажене улоге у формирању Савета комесара и потоње Владе народног спаса. Припадали су групи која је припремала пресељење Словенаца у Независну Државу Хрватску и Србију и Срба из Независне Државе Хрватске у Србију. Били су међу онима који су успоставили концентрациони логор на Бањици у Београду који је био под директном управом Гестапоа.

Кисел је у Београду био до јула 1944. а потом задужен за са слушања организатора атентата на фирера Адолфа Хитлера.

Кисел је изручен Југославији 1946. године. На суђењу у Београду 9. марта 1947. осуђен је на смрт стрељањем. Жалба на пресуду била је одбијена четири дана касније. Нема трагова кад и где је пресуда извршена.

Литература:

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Београд, 2009, стр. 51–156.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Београд, 2009, стр. 262–263.

Зигфрид Каше (Siegfried Karl Viktor Johannes Kasche, 1903–1946)

Рођен је у Страусбергу код Берлина. Завршио је кадетску војну школу у Потсдаму. Учланио се 1926. године у Национал-социјалистичку немачку радничку партију (NSDAP). Био је вођа јуришних одреда у Померанији и Источном Брандебургу, од 1930. посланик у Рајхстагу, потом заменик гаулајтера Источне марке; 1934. унапређен у чин СА-Обергрупенфирера, што одговара чину генерала у Вермахту.

Један је од ретких официра фирерове заштитне групе који је преживео такозвану „ноћ дугих ножева“ 2. јула 1934. године.

У априлу 1934. стављен је на располагање Министарству иностраних послова за дипломатску службу.

После немачког признања Независне Државе Хрватске 15. априла 1941. именован је за посланика Рајха у Загребу.

Залагао се за окупљање свих снага на подручју усташке државе у борби против партизана. Био је изразито привржен поглавнику Анти Павелићу и „усташкој револуцији“, што је укључивало и оправдање политике те власти. То је био један од важнијих разлога Кашеових сукоба са генералом Едмундом Глезом фон Хорстенауом, представником Вермахта у Независној Држави Хрватској.

Почетком 1942. године Каше је имао значајну улогу и сазивању хрватског Сабора и формирању Хрватске православне цркве. Све време рата био је на страни поглавника Павелића.

Из Загреба се повукао тек 7. маја 1945. године. Заробљен је код Волфсберга од припадника англоамеричких снага и испоручен Југославији. Суђено му је у Загребу у процесу против маршала Славка Кватерника и других и осуђен је на смрт.

Литература:

Slaven Ravlić, Vladimir Geiger, „Siegfried Kasche“, *Tko je tko u NDH 1941–1945*, Zagreb, 1997, str. 183

Курцио Малапарте (Curzio Malaparte, (898–1957)

Curzio Malaparte био је псеудоним Kurta Ericha Suckerta, писца, драматурга, новинара, једног од најконтроверзнијих италијанских аутора предратног и послератног периода. Светску славу је стекао романима *Карутт* и *Кожа*, као и делом *Техника државног удара*.

Корадо Золи (Corrado Zoli , 1877–1951)

Учесник у фашистичким операцијама у Либији и у управи на окупираним територијама у Сомалији и Еритреји, као и на Кварнеру. У периоду од 1933. до 1943. налазио се на месту директора Италијанског географског друштва што му је омогућавало путовања овековечена у путописним новинским чланцима, што му је представљало и покриће за обавештајни рад.

Напомена: Текстови Корада Золија „Још један дијалог“ и „Птичице у Грачацу“ и факсимил новинског чланка: Mila Mihajlović, *Jugoslavija: april 1941–septembar 1943*, Ćigoja štampa, Beograd, 2020, str. 273–283.

V ДЕО
ИЗВОР И ЛИТЕРАТУРА

Извори и литература:

I Извори

A. Необјављени извори

1. Архив Србије, фонд: Комесаријат за избеглице
2. Војни архив, фондови: НДХ, Недићева архива, Немачка архива
3. Архив Југославије фондови: Министарство саобраћаја Краљевине Југославије, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача.

B. Објављени извори

„Српска црква у Другом светском рату – Из архива Св. Архијерејског Синода Српске Православне Цркве“ (приредио епископ Банатски Атанасије), *Србија и коментари*, број 1990/91, Задужбина Милоша Црњанског, Београд, 1991, стр. 85–162.

Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske, Zagreb, 1941–1945.

Експозе Комесаријата за избеглице и пресељенике члановима Саветодавног Одбора, Београд, 1942.

Зборник докумената и података о народно-ослободилачком рату југословенских народа, I/2, Београд, 1952.

Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svetskom ratu, Zbornik dokumenata, tom I – Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., Београд, 1993.

Nemačka obaveštajna služba, IV, Služba državne bezbednosti Београд, 1959.

Nemačko obaveštajna služba, V, Služba državne bezbednosti, Београд, 1958.

Усташка зверства. Зборник докумената (1941–1942) (приредио Милан Кољанин), Архив Војводине, Епархија бачка, Архив Републике Српске, Нови Сад, 2020.

Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), Музеј жртва геноцида, Одбор за Јасеновац Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд, 2020.

Вељко Ђурић Мишина, *Акција Римокатоличке цркве – Саслушање српских избеглица*, Музеј жртва геноцида, Одбор за Јасеновац Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд, 2021.

Лобор Град – Хрватски логор српске жене и деце – Саслушање српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), ауторово издање, Београд, 2022.

Босна и Херцеговина – Саслушања српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), аутор и Удружење „Мост“, Скелани–Сребреница, Београд, 2022.

Хрватска–Славонија–Срем – Саслушања српских избеглица (приредио Вељко Ђурић Мишина), аутор и Удружење „Мост“, Скелани–Сребреница, Београд, 2022.

II Литература

1. Штампa

Билтен Српског друштва Црвеног крста 1941–1944.

Ново време, Београд, 1941–1942.

Понедељак, Београд, 1941–1942.

Службене новине, Београд, 1941–1942.

Sluga Božji, Glasnik postulare, 4, Zagreb, 1995.

Hrvatski narod, Zagreb, 1941–1942.

2. Дипломски, мастер и докторски радови

Ines Suic, *Židovske žene i Holokaust u NDH*, diplomski rad odbranjen septembra 2019. na Odsjeku za turkologiju, hungarologiju i judaistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Tomislav Vujeva, *Kollaboration oder begrenzte Loyalität? Die historiographische Diskussion um Erzbischof Alojzije Stepinac von Zagreb und den katholischen Klerus im Unabhängigen Staat Kroatien (1941–1945)*, докторска дисертација одбрањена 2009. године на Студију католичке теологије у Бечу.

Мирко З. Рељић, *Избегличко питање у „Новом Времену“*, дипломски рад одбрањен 2019. године на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду.

3. Чланци:

Dragan Aleksić, „Površina i broj stanovnika na području vojnoуправног команданта Србије“, *Tokovi istorije*, br. 1–4, Beograd, 1999, str. 144–150.

Dragan Aleksić, „Izdajnici ili rodoljubi“, *Istorija 20. veka*, 2, Beograd, 2010, str. 163–174.

Stjepan Babić, „Na žalost, Budak je ipak rekao“, *Marulić Hrvatska književna revija*, Zagreb, 1997, str. 583–585.

Милан Борковић, „Квинслишка управа у Србији у другој половини 1941. године“, *Токови историје*, 1, Институт за историју радничког покрета Србије, Београд, 1978, стр. 129–277.

Ivan Brborić, „Ministarski savet Milana Nedića decembar 1941–novembar 1942“, *Istorija 20. veka*, broj 3, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2010, str. 169–179.

Перица М. Вишњић, „Немачки окупациони систем у Србији 1941. године“, *Историјски гласник*, 3-4, Београд, 1956, стр. 82–92.

Венцеслав Глишић, „Услови под којима је Недић пристао да формира српску владу под окупацијом“, *Историјски гласник*, 1–2, Београд, 1993, стр. 143–145.

Далибор Денда, „Војно обавештајна служба у Краљевини СХС/Југославији 1918–1941“, *Војно-историјски гласник*, 2, Београд, 2010, стр. 22–39.

Вељко Ђ. Ђурић, „Ко су били војно-управни команданти Србије 1941–1944“, *Гласник Војно-историјског института*, бр. 3, Београд 1996, стр. 159–168.

Вељко Ђурић Мишина, „Записници са саслушања генерала Милана Недића у Београду 1946. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, број 8, Крагујевац–Београд, 2016, стр. 299–360.

Вељко Ђурић Мишина, „О разговорима генерала Милана Недића, председника Владе народног спаса и високих представника немачке војно-управне команде у Србији“, *Генерал Милан Недић и домаћа управа у Србији 1941–1944. године – Научни погледи*, Београд, 2017, стр. 181–191.

Вељко Ђурић Мишина, „Да ли је Миле Будац представио програм рада против Срба или је то српска пропаганда“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 11/1, Крагујевац–Београд, 2019, стр. 23–50.

Вељко Ђурић Мишина, „Чему искривљавање легенди на фотографијама“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 12/1, Београд, 2020, стр. 207–220.

Вељко Ђурић Мишина, „Фотографисање и филмско снимање унутар комплекса хрватских (ушашког) концентрационог логора Јасеновац у периоду од његовог организовања 20. августа 1941. до уништења 22. априла 1945. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, број 12/2, Београд-Крагујевац, 2020, стр. 347–264.

Davor Kovačić, „Načini izlaska zatočenika iz logora smrti Jasenovac i Stara Gradiška 1941–1945“, *Istorija 20. veka*, 2, Beograd, 2013, str. 93–117.

Narcisa Lengel-Krizman, „Sabirni logori i dječja sabirališta na području sjeverozapadne Hrvatske 1941.–1942.“, *Sjeverozapadna Hrvatska u NOV-u i socijalističkoj revoluciji*, Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb, 1976, str. 884–898.

Narcisa Lengel-Krizman, „Prilog proučavanju terora u tzv. NDH Ženski sabirni logori 1941–1942. godine“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, 1985, str. 1–38.

Јован Мирковић, „Хронологија злочина (април–август 1941. године) – прилог доказима о геноцидном карактеру НДХ“, *Прилози ис-*

траживању злочина геноцида и ратних злочина, Зборник радова, Музеј жртава геноцида, Београд, 2009, стр. 11–78.

Јован Мирковић, „Идеолошка основа злочина Независне Државе Хрватске 1941. године“, *Срби и рат у Југославији 1941*, Зборник радова, Београд, 2013, стр. 365–382.

Маријана Мраовић, „Писање колаборационистичког листа *Ново време* о војној и политичкој ситуацији у НДХ 1941–1944. године“, *Војно-историјски гласник*, бр. 2, Београд, 2017, стр. 131–146.

Михајло Станишић, „Геноцид над Србима“, *Војно-историјски гласник*, 1–3, Београд, 1992, стр. 117–160.

Александар Стојановић, Душан Бајагић, „Милан Недић и његова улога у Другом светском рату у светлу српске историографије и нових историјских извора“, у: *Историографија и савремено друштво*, том 1, Филозофски факултет, Ниш, 2014, стр. 190–207.

Александра Мишић, „Три извештаја Богдана М. Рашковића о судбини Срба у Независној Држави Хрватској“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 13-1, Спомен-музеј „21. октобар“ Крагујевац, Музеј жртава геноцида, Београд, 2021, стр. 43–72.

4. Лексикони

Тко је тко и НДХ, Minerva, Zagreb, 1997.

Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944*, Просвета, ИПС медија, Београд, 2009.

Енциклопедијски и политички коментар „геноцида“ – Прва четничка енциклопедија, 1-3, Минхен 1964–1973.

5. Зборници

Stepinac mi je ime (priredio Vinko Nikolić), I–II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

Вечан помен Јасеновац мјесто натопљено крвљу невиних, Свети Архиепископски Синод Српске православне цркве, Београд, 1990.

Генерал Милан Недић и домаћа управа у Србији 1941–1944. године: Научни погледи, Музеј жртава геноцида, Београд, 2017.

6. Монографије и остале врсте радова:

Aleksa Benigar, *Alojzije Stepinac hrvatski kardinal*, Ziral, Rim, 1974.

Миодраг Бјелић, *Сабирни усташки логор у Славонској Пожеги 1941. године*, Музеј жртава геноцида, Београд, 2008.

Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji 1941–1944*, I, Sloboda, Beograd, 1979.

- Dnevnik Diane Budisavljević*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2003.
- Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, P.I.P., Zagreb, 1995.
- Mišo Deverić, Ivan Fumić, *Hrvatska u logorima 1941.–1945.*, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2008.
- Momčilo Diklić, *Srpsko pitanje u Hrvatskoj 1941–1950.*, Udruženje Srba iz Hrvatske – Srpsko kulturno društvo „Zora“, Beograd, 2004.
- Бојан Димитријевић, *Србија 1941*, Институт за савремену историју – Catena Mundi, Београд, 2021.
- Veselin Đuretić, *Vlada na besprući*, Narodna knjiga, Beograd, 1983.
- Веселин Ђуретић, *Савезници и југословенска ратна драма*, 1–2, издање аутора, Брауншвајг/Немачка, 1987.
- Вељко Ђ. Ђурић, *Голгота Српске православне цркве 1941–1945. године*, Народна књига, Београд, 1997.
- Вељко Ђурић Мишина, *Меморандуми Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве 1941–1942. године војно-управним командантима Србије*, Музеј жртава геноцида, Одбор за Јасеновац Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд, 2020.
- Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у новом веку (1492–1992)*, шесто издање, Evro book, Београд, 2019.
- Nikola Živković, Petar Kačavenda, *Srbi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1998.
- Ђуро Затезало, *Јадовно Зборник докумената*, I–II, Музеј жртава геноцида, Београд, 2007.
- Mario Jareb, *Ustaško–domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Атанасије Јевтић, *Великомученички Јасеновац*, Глас Цркве – Сфайрос, Ваљево – Београд, 1990.
- Fikreta Jelić–Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941.–1945.*, Sveučilišna naklada Liber i Školska knjiga, Zagreb, 1978.
- Бојан Јовановић, *Антропологија зла*, ХЕРАеду, Београд, 2016.
- Митрополит скопски Јосиф, *Мемоари* (приредио јереј Велибор Цомић), Светигора, Цетиње, 2006.
- Боривоје М. Карапанџић, *Грађански рат у Србију 1941–1945*, Кливленд/САД, 1958 (друго издање, Кливеланд–Ваљево, 2010).
- Mario Kevo, *Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavisne Države Hrvatske*, Slavonski Brod–Zagreb–Jasenovac, 2009.
- Milan Koljanin, *Nemački logor na Beogradskom sajmištu 1941–1944*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1992.
- Бошко Н. Костић, *Истина о Милану Недићу*, Београд 1992.
- Лазо М. Костић, *Хрватска зверства у Другом светском рату према изјавама њихових савезника*, „Српски препород“, Мелбурн, 1983.
- Лазо М. Костић, *Армијски ђенерал Милан Ђ. Недић*, Нова Искра, Београд, 2016.

Станислав Краков, *Генерал Милан Недић*, 1–2, Нова Искра, Београд, 1993.

Muharem Kreso, *Nemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944 (sa osvrtom na centralne okupacione komande i ustanove za Srbiju, Jugoslaviju i Balkan)*, Istorijski arhiv Beograda, Beograd, 1979.

Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Globus, Zagreb, 1986.

Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.–1945.*, I–II, Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, Zagreb, 1998.

Jure Krišto, *Sukob simbola: politika vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2001.

Ђорђе Н. Лопичић, *Немачки ратни злочини 1941–1945. Пресуде југословенских војних судова*, Музеј жртава геноцида, Београд, 2009.

Jovan Marjanović, *Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1963.

Nataša Mataušić, *Žene u logorima Nezavisne Države Hrvatske, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske*, Zagreb, 2013.

Nataša Mataušić, *Diana Budisavljević Prešućena heroina Drugog svjetskog rata*, Profil knjiga, Zagreb, 2019 (Laguna, Beograd, 2021).

Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, P.I.P Pavičić, Zagreb, 2002.

Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac*, I–II, Narodna knjiga, Beograd, 1986.

Владета Н. Милићевић, *Ustaša Hrvatska revolucionarna organizacija*, Музеј жртава геноцида, Београд, 2018.

Olivera Milosavljević, *Potisnuta istina: Kolaboracija u Srbiji 1941–1944*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.

Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, Институт за савремену историју, Београд, 1981.

Jovan Mirković, *Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*, Grafomark Laktaši, Muzej žrtava genocida, Banja Luka–Beograd, 2000.

Mila Mihajlović, *Jugoslavija: april 1941–septembar 1943*, Čigoja štampa, Beograd, 2020.

Маријана Мраовић, Јасмина Живковић, Слободанка Цветковић, *Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941–1944 – Окупациона управа, избеглице и просвета*, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2015.

Ivan Mužić, *Pavelić i Stepinac*, Logos, Split, 1991.

Ivan Mužić, *Katolička crkva, Stepinac i Pavelić*, Marjan tisak, Split, 2003.

Александар Недић, *Милан Недић. Мајка или маћеха*, Беокњига, Београд, 2009.

Dragan S. Nenezić, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941–1943*; Beograd, 1999.

Zoran D. Nenezić, *Masoni u Jugoslaviji (1764–1980)*, (drugo, dopu-

njeno izdanje), Narodna knjiga, Beograd, 1987.

Коста Николић, *Страх и нада у Србији 1941–1944. Свакодневни живот под окупацијом*, Београд, 2002.

Коста Николић, *Прошлост без историје – Полемике у југословенској историографији 1961–1991*, Институт за савремену историју, Београд, 2003.

Коста Николић, *Једна изгубљена историја – Србија у 20. веку*, Службени гласник, Београд, 2017.

Viktor Novak, *Magnum Crimen – Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Beograd, 1986.

Мане Пешут, *Револуција у Лици 1941–1945*, Билефелд – Немачка, 1966.

Mirko Peršen, *Ustaški logori*, Globus, Zagreb, 1990.

Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Vojno-izdavački i novinski centar, Beograd, 1992.

Никола Плећаш Нитоња, *Пожар у Крајини*, Чикаго, 1975.

Petar Požar, *Ustaša. Dokumenti o Ustaškom pokretu*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995.

Gojko Polovina, *Svjedočenje Prva godina ustanka u Lici*, IRO Rad, Beograd, 1988.

Младен Стефановић, *ЗБОР Димитрија Љотића 1934–1945*, Народна књига, Београд, 1984.

Milan Stojadinović, *Ni rat ni pakt*, Glas, Beograd, 2002.

Драгослав Страњаковић, *Највећи злочини садашњице – Патње и страдање српског народа у Независној Држави Хрватској од 1941–1945. године* (priređio Јеремија D. Mitrović), Дечје новине – Горњи Милановац, Јединство – Приштина, 1991.

Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941, I–II*, Ljubljana–Beograd–Titograd, 1982.

Jozo Tomasevich, *Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941–1945*, Zagreb, 1979.

Jozo Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941–1945: Okupacija i kolaboracija*, Europapress holding: Novi Liber, Zagreb, 2010.

Joža Horvat, Zdenko Štambuk, *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, autorsko izdanje, Zagreb, 1946.

Ладислаус Хори, Мартин Бросцат, *Усташка држава Хрватска 1941–1945*, DBR International Publishing, Београд, 1994.

Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića – Represija u Srbiji 1944–1953*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2006.

Срђан Цветковић, Раде Ристановић, Небојша Стамболија, *Колaborационисти пред судом Озне*, Београд, 2018.

Ferdo Čulinović, *Okupatorska podela Jugoslavije*, Beograd, 1970.

Filip Škiljan, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb, 2014.

VI ДЕО
ИЗАБРАНА АУТОРОВА БИБЛИОГРАФИЈА

А. Чланци

1. „Унијаћење у Далматинској Загори у XIX веку“, *Српска зора*, год. 1, св. 3/4, Книн 1991, стр. 135–142.
2. „Ко су били војно-управни команданти Србије 1941–1944“, *Гласник Војноисторијског института*, бр. 3, Београд 1996, стр. 159–168.
3. „Судбине архијереја и свештеника Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској према објављеним документима Српске патријаршије“, *Зборник Срби у Хрватској*, књ. 4, Београд 1999, стр. 211–279.
4. „Из историје Рашко-призренске епархије“, *Свети кнез Лазар*, бр. 3 (31), Призрен, 2000, стр. 83–89.
5. „Архијереји Српске православне цркве 1941–1944. године у документима немачке службе безбедности“, *Српска слободарска мисао*, број 5, Београд 2000, стр. 171–193.
6. „Srpska pravoslavna crkva u prvoj deceniji komunističke vlasti 1945–1955. године у Народној Републици Хрватској“, *Дијалог истражара/повјесничара*, свеска 2, Загреб 2000, стр. 635–652.
7. „Прилог проучавању аграрне реформе и колонизације 1945–1946. године на имањима Српске православне цркве на територији Аутономне косовско-метохијске области“, *Свети кнез Лазар*, бр. 4 (32), Призрен, 2001, стр. 21–50.
8. „Прекрштавање Срба у Независној Држави Хрватској у преписци краљевске владе и Посланства у Ватикану 1941–1943. године – Прилог проучавању историје конверзије“, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*, Блаце, 2001, стр. 215–222.
9. „Hrvati kao žrtve u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918–1941. године (Неки спорни проблеми)“, *Дијалог истражара/повјесничара*, свеска 3, Загреб, 2001, стр. 507–524.
10. „Josif (Cvijović), mitropolit skopljanski i Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački, prvosveštenici Srpske pravoslavne i Rimokatoličke crkve i prekrštavanje 1941–1945. године“, *Дијалог истражара/повјесничара*, свеска 4, Загреб 2001, стр. 449–466.
11. „Prilozi za komunističko poimanje modernizacije“, *Дијалог истражара/повјесничара*, свеска 5, Загреб, 2002, стр. 363–377.
12. „Srbi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i Hrvati u Srbiji 1941–1944. године. Виђење кроз судбине свеštenoslužitelja“, *Дијалог истражара/повјесничара*, свеска 6, Загреб, 2002, стр. 153–170.
13. „Неколико прилога о судбини имовине манастира среза Јагодинског после 1945. године“, *Корени*, бр. 1, Јагодина, 2003, стр. 125–136.
14. „Prilozi za istoriju Srba u Banovini Hrvatskoj 1939–1941. године“,

Dijalog istoričara/povjesničara, sveska 7, Zagreb 2003, str. 229–247.

15. „Хрватска православна црква“, *Српска слободарска мисао*, број 1, Београд, 2003, стр. 123–140.

16. „Делатност југословенске обавештајне, контраобавештајне и дипломатске службе 1945–1946. године у потрази за лицима осумњиченим и/или проглашеним за ратне злочине“, *Историја XX века*, Београд, 2004, стр. 49–64.

17. „Политичке и друге активности Хрватске сељачке странке у Дубровачком срезу у процесу кроатизације“, *Српска слободарска мисао*, бр. 25, Београд, 2004, стр. 98–110.

18. „Обнављање Патријаршије и избор патријарха 1920. године“, *Свети кнез Лазар*, бр. 4 (48), Призрен/Грачаница 2004, стр. 25–50.

19. „Устоличење патријарха Димитрија (Павловића) 1924. и увођење у патријаршијски трон у Пећи 1924. године“, *Свети кнез Лазар*, бр. 1–2 (49–50), Призрен/Грачаница, 2005, стр. 51–80.

20. „Здравствено-социјалне прилике у бановини Врбаској 1929–1934. године“, *Зборник округлог стола одржаног у Бањалуци 16. октобра 2004. „Светислав – Тиса Милосављевић“*, Институт за историју, Бања Лука, 2005, стр. 141–149.

21. „Неки проблеми истраживања историје Српске православне цркве. Колико аматеризам у историографији (не) доприноси истраживању судбине јерархије Српске православне цркве“, *Геноцид у XX веку на просторима југословенских земаља*, Београд, 2005, стр. 477–488.

22. „Удружење пријатеља Велике Британије и Сједињених Америчких Држава 1931–1941. године“, *Српска слободарска мисао*, Земун, 2005, стр. 329–342.

23. „Утицај Слободана Милошевића на судбину Крајине“, *Република Српска Крајина – Десет година послје* 2, Београд, 2005, стр. 91–102.

24. „О једном од гробова Петра Кочића“, *Нова Зора, часопис за књижевност и културу*, св. 7, Српско просвјетно и културно друштво Просвјета, Билећа–Гацко, 2005, стр. 224–232.

25. „Генерал Милан Недић и архијереји Српске Православне Цркве“, *Свети кнез Лазар*, бр. 3 (51), Призрен–Грачаница, 2005, стр. 61–96.

26. „Два документа једног времена“, *Баштина*, св. 19, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2005, стр. 217–220.

27. „Прилози за биографију владике рашко-призренског Серафима (Јовановића)“, *Баштина*, св. 20, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2006, стр. 151–161.

28. „Неколико детаља о судбини повеље краља Стефана Дечанског“, *Баштина*, св. 20/2, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2006, стр. 323–331.

29. „О аграрној реформи 1945–1946. године на имањима манастира Српске православне цркве у Аутономној Косовско-метохијској

област“, *Баштина*, св. 21, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2006, стр. 201–214.

30. „Обнова манастира Бањска 1938-1940“, *Баштина*, св. 22, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2007, стр. 173–183.

31. „Стање манастира у Јужној Србији 1928. године“, *Баштина*, св. 23, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2007, стр. 503–507.

32. „Документ кога није прегазило време“, *Нова Зора – часопис за књижевност и културу*, Српско просвјетно и културно друштво Просвјета, Одбори у Билећи и Гацку, бр. 13, Билећа–Гачко, пролеће 2007, стр. 269–272.

33. „Активности Хрватске сељачке странке 1934–1937. године у Дубровачком срезу у процесу кроатизације“, *Летопис Матице српске у Дубровнику*, бр. 1, Зборник радова, Београд, 2010, стр. 241–253.

34. „Случај викарног епископа хвостанског Варнаве Настића у контексту зачетка такозваног Америчког раскола у Српској православној цркви“, *Архив – часопис архивских радника Републике Српске*, бр. 4, Бањалука, 2012, стр. 293–308.

35. „Црквено градитељство у време патријарха Варнаве“, *И живот за православље*, Зборник поводом 75-годишњице упокојења патријарха Варнаве, Београд–Пљевља–Подгорица, 2012, стр. 155–170.

36. „Милан Стојадиновић и конкордат Ватикана и Краљевине Југославије“, *Милан Стојадиновић – политика у време глобалних ломова*, (Приредио Миша Ђурковић), Београд 2013, стр. 208–242.

37. „Друг Тито“ и „Чича Дража“, *Тито и Срби – Злочинац на челу колоне*, Београд 2013, стр. 68–95.

38. „Епархије некадашње Митрополије карловачке 1941–1945. године“, *Три века Карловачке митрополије*, Зборник радова са научног скупа (Сремски Карловци, 1. новембар 2013, Епархија сремска, Мало историјско друштво и Одсек за историју Филозофског факултета, Нови Сад, 2014, стр. 395–431.

39. „Случај Душана Тошића из Брзана код Крагујевца“, *Шумадијски анали*, бр. 8, Крагујевац, 2015, стр. 132–145.

40. „Записници са саслушања генерала Милана Недића у Београду 1946. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 8, Крагујевац–Београд, 2016, стр. 299–360.

41. „Дрина као геополитичка и геостратешка метафора“, *Злочини „Црне легије“ 1942–43. године у Источној Босни*, Сребреница, 2016, 117–122.

42. „Прилози историји положаја Српске православне цркве у Хрватској после 1945. године“, *Срби у Хрватској*, бр. 10, Београд, 2016, 283–300. (Поново објављен у: *Грађански рат у Хрватској 1991–1995*, бр. 13, Београд, 2017, стр. 95–110.)

43. „Записник са саслушања Јураја Паршића“, у: *Годишњак за истраживање геноцида*, бр. 9, Крагујевац–Београд, 2017, стр. 241–248.
44. „Дрина као геополитичка метафора“, у: *Преиспитивање Сребренице – Зборник радова са научно-стручних скупова о Сребреници 2015. и 2016. године*, Београд, 2017, стр. 17–21.
45. „Петар фра Берковић и Вјекослав фра Шимић припадници усташке организације“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 10, Крагујевац–Београд, 2018, стр. 159–165.
46. „Да ли је Миле Будак представио програм рада против Срба или је то српска пропаганда“, *Годишњак за истраживање геноцида*, бр. 11-1, Крагујевац–Београд, 2019, стр. 23–50.
47. „Чему искривљавање у легендама фотографија“, *Годишњак за истраживање геноцида*, 11-1, Крагујевац–Београд, 2019, стр. 207–222.
48. „Записник са саслушања Мирослава Филиповића Мајсторовића“, *Годишњак за истраживање геноцида*, бр. 12-1, Крагујевац–Београд, 2020, стр. 169–178.
49. „Фотографисање и филмско снимање унутар комплекса хрватског (усташког) концентрационог логора Јасеновац у периоду од његовог организовања 20. августа 1941. до уништења 22. априла 1945. године“, *Годишњак за истраживање геноцида*, бр. 12-2, Крагујевац–Београд, 2019, стр. 347–364.
50. „Материјали завршили у кабинету Јосипа Броза Тита“, *Нова Зора*, бр. 68, Београд, 2020, стр. 182–184.

Б. Монографије

1. *Усташе и православље: Хрватска православна црква*, Београд, Белетра, 1989.
2. *Прекрштавање Срба у Независној Држави Хрватској: прилози за историју верског геноцида*, Београд–Земун, Алфа, 1991.
  - 3.а. *Голгота Српске православне цркве: 1941–1945*, Народна књига – Алфа, Београд, 1997.
  - 3.б. *Голгота Српске православне цркве: 1941–1945*, ауторово издање, Београд, 1997.
  - 3.в. *Голгота Српске православне цркве: 1941–1945*, ауторово издање, Београд, 1998.
4. *Нови прилози за биографију војводе Јездимира Дангића*, Нова Србија, Београд, 1997.
5. *Војвода Ђујић*, Нова Србија, Београд, 1998.
6. *Летопис Српске православне цркве 1946–1950 године: време патријарха Гаврила (1946–1950) и патријарха Викентија (1950–1958)*, 1, Српско културно друштво Зора, Книн, Београд, 2000.
7. *Летопис Српске православне цркве 1946–1950. године: време па-*

тријарха Гаврила (1946-1950) и Викентија (1950-1958), 2, Српско културно друштво Зора, Книн, Београд, 2001.

8. *Летопис Српске православне цркве 1946–1950. године: време патријарха Гаврила (1946-1950) и Викентија (1950-1958)*, 3, Српско културно друштво Зора, Книн, Београд, 2002.

9. *Српска православна црква у Независној Држави Хрватској; 1941–1945. године*, Дијам – М – прес, Ветерник, 2002.

10. *Злочин је почео раније: Прилози за историју страдања Срба у бановинама Приморској и Савској 1934-1939. године и Бановини Хрватској 1939-1941. године*, ауторово издање, Београд, 2004.

11. *Прилози за историју Српске православне цркве*, 1, Институт за српску културу Приштина, Лепосавић, 2006.

12. *Прилози за историју Српске православне цркве*, 2, Институт за српску културу Приштина, Лепосавић, 2007.

13. *Шта ће у Сплиту Свети Сава*, ауторово издање, Београд, 2007.

14. *Варнава патријарх српски*, Парохија храма Светог Саве у Београду и Епархија сремска, Београд, 2009.

15. *Варнава, патријарх српски*, Књижевна задруга Српског националног вијећа, Српски културни центар „Патријарх Варнава“, Пљевља–Подгорица, 2012 (друго измењено издање).

16. *Герман Ђурић: Патријарх у обезбоженом времену*, 1–2, Манастир Светог Стефана, Сланци, Београд, 2012.

17. *Викентије Проданов: Патријарх у рђавом времену*, ауторово издање, Београд, 2018.

18. *Ископавања у Јасеновцу 1963. године – Студија случаја сведочења др Србољуба Живановића*, ауторово издање, Београд, 2021.

19. *Прилози за историју Српске православне цркве*, 3, ауторово издање, Београд, 2022.

В. Коауторство

1. Миодраг Близанац, Вељко Ђурић Мишина, *Патријарх Гаврило (Дожић)*, Нови Сад, 2004.

2. Бојан Стојнић, Радован Пилиповић, Вељко Ђурић Мишина, *Свједочење о затирању. Прилози за историју страдања Срба Епархије бањалучке 1941. године*, Архив Републике Српске, Архив Српске православне цркве, Музеј жртава геноцида, Бања Лука–Београд, 2016.

3. Вељко Ђурић Мишина, Никола Марић, *Ратнички дом*, Медија центар Одбрана, Београд, 2017.

В. Предговори

1. Саво Накићеновић, *Книнска крајина: насеља и поријекло ста-*

новништва, Српско културно друштво Зора, Београд–Книн 1990.

2. Мишо Урош, *Тромеђа: три међе једног народа*, Београд: Завичајни клуб Книнска крајина, Книн: Српско културно друштво Зора: Умјетничко братство манастира Крка: Искра – Информативна агенција Републике Српске Крајине, 1994.

3. Никола Кордић, *Кроз рат са Дражом: ратне успомене личног пратиоца Михаиловића и шифранта у Врховној команди Југословенске војске у Отаџбини*, Београд–Крагујевац, 1998.

4. Радослав Грујић, *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Слободна књига, Београд, 1998.

5. Саво Накићеновић, *Книнска крајина: насеља и поријекло становништва*, ИКП Никола Пашић, Српско књижевно друштво Зора, Београд – Книн, 1999.

6. „Пролегомена“, *Кнез Павле у вихорима европске политике*, Београд, 2003.

7. Joža Horvat, Zdenko Štambuk, *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, (Zagreb, 1946), репринт, Бања Лука, 2007.

8. „Пролегомена“. *Мудри орач њиве Господње – Споменица Јосифа Цвијовића епископа битолског и митрополита скопског*, Цетиње–Лепосавић-Београд, 2007.

9. Јанко С. Јанковић, *Паланачке хронике*, Београд, 2008.

10. *И живот за православље, Зборник поводом 75-годишњице упокојења патријарха Варнаве*, Београд–Пљевља–Подгорица, 2012.

11. Војвода Василије Трбић, *Мемоари – Казивања и доживљаји војводе велешког*, 1–3, Београд, 2013.

12. *Преиспитивање Сребренице – Зборник радова са научно-стручних скупова о Сребреници 2015. и 2016. године*, Београд, 2017.

Г. Приређивач и аутор уводне студије

1. Ђуро Виловић, *Крвава црква*, Српска радикална странка, Земун 2009, стр. 5–19.

2. Владета Н. Милићевић, *Ustaša Hrvatska revolucionarna organizacija*, Музеј жртава геноцида, Београд, 2018, стр. 17–24.

3. *Меморандуми Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве 1941–1942. године војно-управним командантима Србије*, Музеј жртава геноцида, Одбор за Јасеновац Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, Београд, 2020, стр. 5–104.

4. *Јасеновачки логор – Саслушања српских избеглица*, Музеј жртава геноцида, Одбор за Јасеновац Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, Београд, 2020, стр. 5–23.

5. *Акција Римокатоличке цркве – Саслушања српских избеглица*, Музеј жртава геноцида, Одбор за Јасеновац Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, Београд, 2020, стр. 5–16.

6. *Лобор Град: хрватски логор српске жене и деце*, ауторово издање, Београд, 2022, стр. 5–32.

7. *Босна и Херцеговина – Саслушања српских избеглица*, ауторово издање и Удружење „Мост“ Скелани, Београд, 2022, стр. 5–20.

8. *Хрватска-Славонија-Срем – Саслушања српских избеглица*, ауторово издање и Удружење „Мост“ Скелани, Београд, 2022, 5–23.

Д. Уводно слово / Реч издавача / Реч уредника

1. Главни и одговорни уредник часописа и издања Института за српску културу Приштина–Лепосавић; *Баштина*, годишта 2006, 2007 и 2008.

2. (Уредник) *И живот за православље, Зборник поводом 75-годишњице упокојења патријарха Варнаве*, Београд–Пљевља–Подгорица, 2012.

3. Главни и одговорни уредник издања Музеја жртава геноцида у периоду од априла 2014. до априла 2021. године, и аутор пригодних текстова у готово свим публикацијама, годишта 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 и 2021.

Е. Документарни филмови:

1. „Патријарх Герман Ђорић: Патријарх у обезбоженом времену“, 2011.

2. „Патријарх Варнава Росић: И живот за православље“, 2012.

3. „Пакао Независне Државе Хрватске“ 2015.

4. „Концентрациони логор Земун“, 2018.

5. „Јасеновац“ (серија од пет наставака), 2021 (Није приказана).

Садржај

Уводно слово о једном заборављеном праведнику.....	7
И део: Увод	13
1.1. Историјски контекст или Краљевина Југославија 1941. године.....	15
1.2. Делатност Комесаријата за пресељенике и избеглице.....	43
1.3. Српско друштво Црвеног крста.....	48
1.4. Немци о усташким злочинима.....	53
1.5. О изворима и литератури корисним за разумевање историјског контекста и животописа Богдана Рашковића.....	55
1.6. Биографија Богдана Рашковића.....	63
1.7. Активности Богана Рашковића.....	69
II део: Прилози	89
2.1. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 2. септембар 1941. године.....	91
2.2. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 17. септембар 1941. године.....	95
2.3. Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, 10. октобар 1941. године.....	102
2.4. Писмо Томе Максимовића Милану Недићу, 26. децембар 1941. године.....	112
2.5. Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, 7. јануар 1942. године.....	117
2.6. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 28. јануар 1942. године.....	120
2.7. Реакције на писма Богдана Рашковића Милану Недићу, Милану Аћимовићу и Синоду Српске православне цркве.....	132
2.8. Писмо Богдана Рашковића Милану Недићу, 4. фебруар 1942. године.....	136
2.9. Писмо Богдана Рашковића Милану Аћимовићу, 4. фебруар 1942. године.....	139
2.10. Писмо Богдана Рашковића митрополиту скопском Јосифу Цвијовићу, 4. фебруар 1942. године.....	142
2.11. Писмо Милана Недића Харолду Турнеру, 19. фебруар 1942. године.....	145

2.12. Писмо Томе Максимовића СС-мајору Ернсту Вајнману, 10. април 1942. године.....	147
2.13. Писмо Томе Максимовића СС-мајору Ернсту Вајнману, 11. април 1942. године.....	149

III део: Прилози 151

3.1. Писмо (неименованог) мајора из Управног штаба војноуправног команданта Србије, СС-мајору Вилхелму Бајзнеру у Загребу са извештајем Милана Недића упућеном генералу Харолду Турнеру, 6. јануар 1942. године.....	153
3.2. Извод из извештаја капетана Артура Хефнера, сарадника генерала Едмунда Глеза фон Хорстенауа, о приликама у концентрационом логору Јасеновац, 8. јануар 1942. године.....	154
3.3. Извод из извештаја СС-пуковника Зигфрида Кашеа Министарству иностраних послова, (8) фебруар 1942. године.....	155
3.4. Писмо Оперативне команде полиције у Загребу мајору Ернсту Вајнману о писму Милана Недића о злочинима у Независној Држави Хрватској, 18. март 1942. године.....	158
3.5. Белешка о извештају Карла Хегера, команданта логора Лоборград и Горња Ријека, о приликама у логорима у Лоборграду, Горњој Ријеци, Ђакову и Јасеновцу, 9. април 1942. године.....	160

IV део: Биографије 163

4.1. Милан Недић.....	165
4.2. Милан Аћимовић.....	168
4.3. Томо Максимовић.....	170
4.4. Митрополит Јосиф Цвијовић.....	172
4.5. Петар Зеџ.....	174
4.6. Аугуста Стојадиновић.....	177
4.7. Александар Цинцар-Марковић.....	178
4.8. Душан Летица.....	180
4.9. Ернест Вајнман.....	181
4.10. Еуген Вурстер.....	183
4.11. Харалд Турнер.....	184
4.12. Карл Краус.....	185
4.13. Ханс Хелм.....	186
4.14. Вилхелм Фукс.....	187

4.14. Георг Кисел.....	189
4.15. Зигфрид Каше.....	190
4.16. Корадо Цоли.....	191
4.17. Курцио Малапарте.....	191

V део: Извори и литература 193

5.1. Извори.....	195
5.2. Литература.....	196

VI део 203

Изабрана ауторова библиографија.....	205
--------------------------------------	-----

Издавачи
Удружење „Мост“, Скелани – Сребреница
Вељко Ђурић Мишина

За издаваче
др Радомир Павловић

Редактура
Петар Б. Поповић

Лектура и коректура
Драгана Јовановић

Графички прелом
Дејан В. Ђурић

Графичко решење
Здравко Мирчета

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.322.5-055.2(=163.41)(497.13+497.15)»1941/1945»(093.2)
341.485(497.13+497.15)»1941/1945»
94(497.1)»1941/1945»
316.75(497.11)»20»

ЂУРИЋ Мишина, Вељко, 1953-

Заборањени праведник / Вељко Ђурић Мишина. - Скелани-Сребреница : Удружење
Мост ; Београд : В. Ђурић, 2023 (Горњи Милановац : Графопринт). - 215 стр. : илустр.
; 24 cm

Тираж 200. - Изабрана ауторова библиографија: стр. 205-211. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 195-201.

ISBN 978-86-904586-2-2

а) Рашковић, Богдан (1907-?) б) Жртве рата -- Срби -- 1941-1945 -- Независна држава
Хрватска -- Историјска грађа в) Усташки злочини -- Независна држава Хрватска --
1941-1945 г) Култура сећања -- Србија -- 21в

COBISS.SR-ID 85734665